T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI ORTA ÇAĞ TARİHİ

145202

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU

145202

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Sevgi DUMAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Salim KOCA

Ankara-2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

……..ait

……

……adlı çalışma, jürimiz

tarafından ……

……Anabilim / anasanat Dalında DOKTORA / SANATTA YETERLİK / YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan ……

Akademik Unvan, Adı - Soyadı

(İmza)

Üye ……

Akademik Unvan, Adı – Soyadı (Danışman)

Üye ……

Akademik Unvan, Adı – Soyadı

ÖNSÖZ

Türklerin Anadolu'ya tarihin muhtelif devirlerinde görülen akınları, Dandanakan savaşını müteakip, Selçuklu Devleti'nin kurulması ile daimi bir akış halini almıştır. Bu akınlarla Türkmenler Anadolu'nu doğu ve orta kısmına yayılmışlarsa da Anadolu'nun Türkleşmesi ve Türk vatanı haline gelmesinde en önemli pay Malazgirt zaferi sonrası meydana gelen gelişmelerde görülmektedir. Alp Arslan, Malazgirt zaferi sonrası Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile yapmış olduğu anlaşmanın yürürlüğe konmaması üzerine, Selçuklu ve Türkmen beylerini Anadolu'nun fethi ile görevlendirmişti. Böylece 10-15 yıl içinde Anadolu'nun büyük bir kısmı Türklerin eline geçti, Türkler sel halinde Anadolu'ya gelerek burada kendi hayat tarzlarına uygun yerlere yerleştiler. Bu olay Anadolu'nun Türkleşmesi, Türk vatanı haline gelmesi hadisesini ve Anadolu'da ilk Türk siyasi teşekkülü olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1078 yılında İznik başkent olmak üzere Nâsıru'd-Devle Ebû'l-Fevâris Rükneddîn Süleyman-şah tarafından kurulması sonucunu doğurdu.

Süleyman-şah fetih hareketini Anadolu'nun orta, güney, kuzey ve batı bölgelerini de içine alacak şekilde bütün Anadolu'ya yaymış ve Bizans İmparatorluğu ile siyasî ilişkiler sonunda 1081 Dragos suyu anlaşması ile başkenti İznik olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin varlığını Bizans'a da kabul ettirmiştir. Süleyman-şah'ın bu siyasî ve askerî başarıları üzerine Anadolu'ya, özellikle Azerbaycan'dan büyük bir Türk nüfusu göç etmiş bunun sonucu olarak da Anadolu'da Türk nüfusunun artması gerçekleştirilmiştir. Böylece, Anadolu'nun Türkiye olması, Türk yurdu olmasını sağlanmıştır.

Biz bu çalışma ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi, kurucuları olan Kutalmış oğullarının Anadolu'ya geliş şekilleri, Kutalmış oğullarının ortak faaliyet dönemi ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin statüsü hakkında daha önce Mükrimin Halil Yınanç, Mehmet Altay Köymen, Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, J. Laurent, Ali Sevim ve Salim Koca gibi bilim adamları tarafından öne sürülen görüşleri değerlendirerek, Türk tarihinin en karanlıkta kalmış kısmı olarak nitelendirilen Anadolu'nun Türk vatanı haline gelmesi ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş hadisesine farklı bir cepheden bakarak, farklı bir yorum getirmek amacı taşıyoruz.

Çalışmam boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen anne ve babama, tavsiyeleri ile beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Salim Koca'ya ve sevgili eşim, Fatih Özmen'e teşekkür ediyorum.

Sevgi DUMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i

İÇİNDEKİLER iii

KISALTMALAR CETVELİ v

KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR vı

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM
TÜRKLERDE DEVLET FİKRİ

A-) DEVLET TEŞKİLÂT 15
1-) Saray ve Hükümdar 15
a-) Egemenlik (Hakimiyet Anlayışı) 15
b-) Hükümdar ve yetkileri 15
c-) Hâkimiyet ve Hükümdarlık Sembolleri 17
ç-) Saray Teşkilâtı 17
B-) HÜKÜMET (Divân Teşkilâtı ve Vezâreti) 21
1-) Merkez Teşkilâtı 21
a-) Tuğra ve İnşâ Dîvanı 23
b-) Divân-ı İstifâ 24
c-) Divân-ı Arz 24
d-) Divan-ı İşrâf 24
2-) Taşra Teşkilâtı 24
C-) ORDU (Askerî Teşkilât) 26
1-) İnsan Unsuru 26
2-) Teşkilât 27
D-) ADLİYE 28

II.BÖLÜM
KUTALMIŞ OĞULLARININ
ANADOLU'YA GELİŞ ŞEKİLLERİ

A-) KUTALMIŞ OĞULLARININ ANADOLU'YA KAÇARAK GELDİKLERİ GÖRÜŞÜ 31
B-) KUTALMIŞ OĞULLARININ SULTAN MELİKŞAH'IN MENŞURU İLE ANADOLU'YA GELDİKLERİ GÖRÜŞÜ 35
C-) KUTALMIŞ OĞULLARININ ANADOLU'YA ALP ARSLAN'IN EMRİ İLE GELDİKLERİ GÖRÜŞÜ. 36
1-) Mükrimin Halil YINANÇ 36
2-) İbrahim KAFESOĞLU 37

3-) Salim KOCA 38

III. BÖLÜM

KUTALMIŞ OĞULLARININ ORTAK FAALİYET DÖNEMİ

A-) KUZEY SURİYE'DE Kİ FAALİYETLERİ 40
B-) İÇ ANADOLU VE MARMARA BÖLGESİ FETİHLERİ 42
C-) SÜLEYMAN-ŞAH VE MANSUR KARDEŞLER'İN BİZANS İLE OLAN İLK İLİŞKİLERİ 43

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA DAİR GÖRÜŞLER

A-) TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU 46
1-) Mehmet Altay Köymen Görüşü 46
a-) I. Kuruluş 47
b-) II. Kuruluş 49
c-) III. Kuruluş 50
2-) M. Halil Yınanç'ın Görüşü 52
3-)J. Laurent'in Görüşü 54
4-)Osman Turan'ın Görüşü 56
5-)İbrahim Kafesoğlu'nun Görüşü 57
6-)Z. Velidî Togan'ın Görüşü 58
7-)Salim Koca'nın Görüşü 59
B-) TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN BİZANS TARAFINDAN HUKUKEN TANINMASI 60
C-) TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA ANADOLU'DA Kİ GENEL SİYASİ DURUM 62
Ç-)SÜLEYMANŞAH'IN TOROSLARIN GÜNEYİNDE GENİŞLEME SİYASETİ 64
1-)Antakya'nın fethi 64
D-)SÜLEYMAN ŞAH'IN KUZEY SURİYE'DE GENİŞLEME SİYASETİ 65
1-)Süleyman-şah ile Musul ve Halep Emiri Arasında ki mücadele 65
2-)Süleyman-şah ile Şam Meliki Tutuş Arasında Geçen Savaş Ve Süleyman-şah'ın ölümü 67
E-)SÜLEYMAN-ŞAH'DAN SONRA KUZEY SURİYE'NİN VE ANADOLU'NUN DURUMU 68

V.BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN STATÜSÜ'NE DAİR GÖRÜŞLER İLE SÜLEYMAN-ŞAH'IN ŞAHSİYETİ VE TARİHİ ROLÜ

A-) TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİN STATÜSÜ'NE DAİR GÖRÜŞLER
1-) TAM BAĞIMSIZ OLARAK KURULDUĞU GÖRÜŞÜ 71
2-) TÂBİ (VASSAL) DEVLET OLARAK KURULDUĞU GÖRÜŞÜ 74

B-) SÜLEYMAN-ŞAH'IN ŞAHSİYETİ VE TARİHİ ROLÜ 79
SONUÇ 82
KAYNAKÇA 85
ÖZET 89
ABSTRACT 91

KISALTMALAR CETVELİ

ad.	: Adet
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
cz.	: Cüz
çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İFM	: İktisat Fakültesi Mecmuası
Krş	: Karşılaştırınız
K.t.p	: Kütüphanesi
n.r	: Numara
Neş.	: Neşreden
O.T.E.M	: Osmanlı Tarihi ve Edebiyatı Mecmuası
s.	: Sayfa
T.A	: Türk Ansiklopedisi
T.A.D.	: Tarih Araştırmaları Dergisi
T.H.İ.T.M.	: Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Vb	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınlayan

KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

A-) KAYNAKLAR

1-) KAMAL AL-DİN İBN ADÎM

Kamal al- Din İbn al- Adîm: Buğyat At- Talab Fi Tarih Halab (Selçuklularla ilgili Haltercümeleri). Kamal al- Din İbn al- Adîm'in Buğyat At- Talab Fi Tarih Halab adlı eserinde, Türkiye Selçuklularının Antakya ve Kuzey Suriye de ki faaliyetleri ile ilgili azda olsa bilgi bulunmaktadır.

2-)SADRÛDDÎN EBÛ'L-HASAN ALİ İBN NÂSIR İBN ALİ EL-HÜSEYNÎ

Sadrûddîn Ebû'l- Hasan Ali İbn Nâsır İbn Ali El- Hüseynî: Ahbârü'd-Devleti's- Selçukiyye. Çev. N. LUGAL. (Ankara, 1999) .Büyük Selçuklular Tarihinin en önemli eserlerinden biri olan, Sadrûddin Ebû'l- Hasan Ali İbn Nasır ibn Ali el- Hüseynî, Ahbarü'd - Devleti's - Selçukiyye adlı eserinde Türkiye Selçukluları ile ilgili olarak Kutalmış'ın isyanı, Alp Arslan ile mücadelesi ve Antakya'nın Süleyman-şah tarafından fethi hakkında bu savaşta bulunan Antakyalı Rahip Mihail'den naklen ayrıntılı bilgi vermektedir.

3-) SIBT İBNÛ'L CEVZÎ

Sıbt İbnü'l- Cevzî: Mir'âtü'z- Zaman Fi Tarihi'l- Ayan (Kayıp Uyünü't-Tevârih'ten Naklen Selçuklularla ilgili Bölümler). Çev. Ali SEVİM. Belgeler. c XIV. s 18 , (1989-1992). Eserde,Tuğrul Bey ve Kutalmış arasındaki

mücadele, Alp Arslan'ın Kutalmışla Mücadelesi ve Kutalmış'ı bertaraf edişi, Kutalmış oğullarının Şöklü'nün daveti üzerine Atsızla Suriye ve Filistin'deki mücadeleleri ve Süleyman-şah'ın Kuzey Suriye seferleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

4-) KERİMÜDDİN MAHMÛD-İ AKSARAYÎ

Kerîmüddin Mahmûd Aksarayî: Müsâmeretü'l- Ahbâr. Yay. Osman TURAN, (Ankara, 1944), Çev. M. ÖZTÜRK, (Ankara, 2000). XII. Yüzyılın ikinci yarısının ortalarından itibaren Türkiye Selçuklu Devleti'nin hizmetinde bulunmuş olan Aksarayi'nin , Türkiye Selçukluları Tarihine dair en önemli eserlerden birisi olan Müsameretü'l- Ahbar adlı eserinde Süleyman-şah'ın Kuzey Suriye'deki fetihleri, özellikle Antakya'yı fethi, Müslim ile olan mücadelesi ve daha sonraki günlerde Tutuş'la yaptığı savaş hakkında diğer ilgili kaynaklarda yer almayan önemli kayıtlar bulunmaktadır.

5-) GREGORY ABÛ'L- FARAC (BAR HEBRAEUS)

Gregory Abû'l- Farac (Bar Hebraeus): Abû'l- Farac Tarihi . Süryanice'den İngilizce'ye Çev. Ernest A. Wallıs BUDGE. Türkçe'ye Çev. Ö. Rıza DOĞRUL. (Ankara,1999). XIII. yüzyıl Süryani müelliflerinden olan Malatyalı Bar Hebraeus'un Abu'l- Farac tarihinde, Türkiye Selçukluları İle ilgili olarak Süleyman-şah Philaretoss Brachamios ve Müslim ilişkileri , Süleyman-şah'ın Kuzey Suriye deki fetihleri özellikle Antakya'nın fethi, Artuk'la 1086 yılında vukuu bulan mücadelesi ve ölümü hakkında bilgiler bulunmaktadır.

6-) ANNA KOMMENA

Anna Kommena: Alexıad.(Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi) Malazgirt'in Sonrası. Çev.

Bilge UMAR. (İstanbul, 1996). Bizans İmparatoru Alexios Komnenos'un kızı ve ünlü Bizans tarihçisi Nikephoros Bryennios'un karısı olan Anna Kommena'nın eseri olan Alexıad'da Süleyman-şah'ın Bizans İmparatoru ile yaptığı 1081 barış anlaşması, Süleyman-şah ile Büyük Selçukluları arasındaki savaş ve Süleyman-şah'ın ölümü ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

7-) URFALI MATEOS

Urfalı Mateos Vekayi- Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli(1136-1162) Çev. Hrant D. ANDREASYAN Notlar. Edouard Dulaurer, prof. Dr. Halil YINANÇ (Çev.) Ankara, 2000). Eserde Süleyman-şah'ın Antakya'yı fethi,Tutuş ile mücadelesi ve ölümü hakkında bilgiler bulunmaktadır.

8-) İBNÛ'L- ESÎR

İbnü'l Esîr: El Kamil Fi't Tarih Tercümesi (İslam Tarihi) Çev: Dr. Abdülkerim ÖZAYDIN: Redaktör: Doç. Dr. Mertol TULUM. Bahar yayınları, 1991. Eserde Süleyman-şah'ın Antakya'yı fethi ve öldürülmesi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

9-) MICHEL ATTALIATES

Les Turcs Au Moyen- Age : Textes- Byzantıns , Traduits du Grec et annotes par X JACOB :Türk Tarih Kurumu. (1990). Eserde Kutalmış oğulları'nın Anadolu'ya gelişleri, Anadolu'nun fethi Kutalmış oğulları'nın Bizans ile ilişkileri ve Kutalmış oğullarına dair bilgiler bulunmaktadır.

10-) AZİMÎ

Azimî Tarihi. Selçuklularla İlgili Bölümleri (H. 430-538= 1038/39- 1143/44) yay. A. Sevim., Ankara1988. Eserde Süleyman-şah ve Mansur kardeşlerin

İznik şehrini ve Kalesini ele geçirmeleri, Süleyman-şah'ın Adana, Masisa ve Anazarba ve Antakya'yı fethi hakkında bilgi bulunmaktadır.

11-) MÜNECCİMBAŞI (AHMED BİN LÜTFULLAH)

Müneccimbaşı (Ahmed bin Lütfullah); Camiü'd- Düvel. Selçuklular Tarihi, I, II., yay. ve Çev. A. ÖNGÜL, (İzmir, 2001). Eserde Kutalmış-oğullarının Anadolu'ya gelişleri, Süleyman ve Mansur kardeşlerin Botaniates'i destekleyerek Bizans Siyasetine yön vermeleri, Süleyman-şah'ın Antakya'yı fethi , Tutuş ile mücadelesi ve ölümü ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

12-) AHMED BİN MAHMÛD

Ahmed bin Mahmûd, Selçuk-name. I, II, haz. E.MERÇİL. (İstanbul1977). Eserde Süleyman-şah'ın Antakya'yı ve Çukurova'yı fethi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

13-) ANONİM-SELÇUK-NÂME

Anonim Selçuk-nâme, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi. III. Yay. ve çvr. F. N. UZLUK. (Ankara,1952). Eserde Süleyman-şah'ın İç Anadolu ve Marmara bölgesindeki fetihleri ve Antakya'yı fethi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

B-) ARAŞTIRMALAR

Türkiye Selçukluları tarihi ile ilgili ilk çalışmayı M. Halil. Yinanç yapmıştır. Onun, Türkiye Selçuklular Devri. I. Anadolu'nun Fethi.(İstanbul, 1944). M.

Halil Yinanç'ın bu eserinde, Kutalmış-oğullarının Şöklü ile olan ilişkileri ve Süleyman-şah'ın Antakya'yı fethi hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır.

Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili en kapsamlı araştırmayı ise Osman Turan yapmıştır. Osman Turan: Selçuklular Zamanında Türkiye (İstanbul,1999) adlı eserinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucuları olan Kutalmış-oğullarının Anadolu'ya gelip tarih sahnesine çıkışları, Büyük Selçuklu Devleti ile olan mücadeleleri, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kurulmasından yıkılmasına kadar geçen süre ile ilgili bilgiler vermiştir. Eserde bazı tarih yanlışları yapılmış, bazı konularla ilgili değişik kaynaklardaki farklı bilgiler verilmiş ancak bir tahlile gidilip hangisinin doğru olduğu konusunda bir sonuca varılmamıştır.

İbrahim Kafesoğlu, Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarih'te kuruldu?. Tarih Enstitüsü Dergisi, 1/10-11 (1979- 80). İbrahim Kafesoğlu, bu makalesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile ilgili öne sürülen farklı görüşleri değerlendirmiş ve bir sonuca varmıştır.

İbrahim Kafesoğlu, Melikşah Devri'nde Büyük Selçuklu İmparatorluğu (İstanbul,1953) İbrahim Kafesoğlu bu eserinde Kutalmış oğullarının Anadolu'ya gelişi, Kutalmış-oğullları Şöklü münasebeti, Bizans ve Süleyman şah'ın münasebetleri, Süleyman-şah'ın Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurması ve fetihleri, Antakya'yı fethi ve ölümü ile ilgili bilgiler içermektedir.

J. Laurent: Anadolu Sultanlığının Menşei ve Bizans. Çev. Y. YÜCEL (Bellleten C. XXIX. (Ankara,1965). Laurent bu makalesinde Süleyman-şah ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile ilgili İslâm Kaynaklarının ihmal edip genelde gayri müslim kaynaklardaki bilgileri kullanarak, tek taraflı ve sınırlı bilgi sunmaktadır.

Claude Cahen, Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler. Çev. Y. Moran. (İstanbul,1984) ve Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi. Belleten C. LI.sa.2001,(Aralık,1987). Claude Cahen bu çalışmalarında Kutalmış-oğullarının Anadolu'ya gelişi, Kutalmış-oğullarının Bizans ile olan münasebetleri ve Süleyman şah'ın Antakya'yı fethi gibi konularda sınırlı sayılacak bilgiler vermektedir.

M. Altay Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi (Ankara,1943). M. Altay Köymen bu eserinde, Türkiye Selçuklu Devleti'ni Büyük Selçuklu Devleti'nin vasalı olarak kabul eder ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni üç kuruluş aşamasında inceler. M. Altay Köymen'in Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu (Belleten C. IVII, Ankara, 1993) adlı makalesinde ise Kutalmış-oğulları ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile ilgili yine sınırlı bilgi bulunmaktadır.

Ali Sevim, Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymaşah, (Ankara,1990). Ali Sevim bu eserinde, Kutalmış-oğullarının Anadolu'ya gelişi, Süleyman-şah'ın Türkiye Selçuklu Devletini kurması, Antakya seferi, Müslimle çatışması ve ölümü ile ilgili bilgiler vermektedir.

Ali Sevim, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, T.T.K.(Ankara,2000). Ali Sevim'in bu eserinde, Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili Şöklü ve Kutalmış-oğulları arasındaki ittifak ve Süleyman şah'ın Antakya'yı fethi ile ilgili sınırlı bilgi sunmaktadır.

Ali Sevim. Erdoğan Merçil, Selçuklu Devleti Tarihi. Siyaset, Teşkilat ve Kültür. T.T.K.(Ankara,1995). Bu eserde Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçirdiği safha ve devlet teşkilâtı ile ilgili bilgiler vardır.

Salim Koca, Türkiye Selçukluları Tarihi II.cilt. Malazgirt'ten Miryokefalon'a 1071-1176,(Çorum, 2003). Salim Koca'nın bu kitabı, Kutalmış oğullarının Anadolu'ya gelişleri ve ortak faaliyet dönemi, Süleyman-şah'ın Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurması ve Bizans tarafından hukuken tanınması, Süleyman-şah'ın Kuzey Suriye'de ve Toroslarda genişleme siyaseti. I. Kılıç Arslan Dönemi ve II. Kılıç Arslan Dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi içermektedir.

Erdoğan Merçil'in, Müslüman Türk Devletleri Tarihi.(Ankara,1977) adlı eserinde, Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili sınırlı bilgi bulunmaktadır.

.

Z. Velidi Toğan. Umumi Türk Tarihi'ne Giriş, (İstanbul.1981). Z. Velidi Togan, diğer kaynaklardan farklı olarak Süleyman-şah'ın İznik'i 1080'de alarak Türkmenlerin hükümdarı olduğundan bahseder.

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi. C. VIII. İstanbul,1992). Bu eser Türkiye Selçukluları ile ilgili bilgi veren bir diğer eserdir.

Gordlevski, Anadolu Selçuklu Devleti, (Ankara,1988). Gorlevski Anadolu Selçuklu Devleti tarihi adlı eserinde Kutalmışoğlu Süleyman şah'ın Melikşah tarafından Anadolu'ya gönderildiğinden bahseder ayrıca, Süleyman- şah'ın İznik, Suriye ve Antakya'yı fethedip, Bizansla Dragos Suyu Anlaşması imzaladığını ve 1081 yılında İznik başkent olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurduğunu söyler. Bu bilgiler birer cümleden ibarettir.

Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi Çev. Fikret IŞILTAN.(Ankara, 1999). George Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi adlı bu eserinde Süleyman-şah'ın Bizans ile olan ilişkileri ve Bizans siyasetine yön vermesi ile ilgili bilgiler vermektedir.

GİRİŞ

Türklerin İslâm medeniyeti dairesine girerek, bu dinin en kudretli savunucuları ve İslâm medeniyetinin en büyük temsilcileri olması Türk, İslâm ve Cihân tarihi için bir dönüm noktası teşkil eder.

X. yüzyılın ikinci yarısına doğru Oğuzlardan başında Selçuk adında bir Bey'in bulunduğu küçük bir Türkmen kütlesi Oğuz Yabgu Devleti ile düştüğü anlaşmazlık sonucu Yenikent'ten ayrılarak İslâm gazilerinin toplandığı bir uç şehri olan Cend'e gelip yerleşti. Selçuk burada kendisine bağlı Oğuz kütlesiyle birlikte Müslüman oldu[1]. Selçuk Bey'in başında bulunduğu bu Oğuz kütlesi bağımsızlık yolunda Mâverâünnehir'de Karahanlılar'la Horasan'da da Gazneliler'le uzun süren bir mücadeleye girdiler. Tuğrul ve Çağrı Beyler dönemine kadar uzayan bu mücadele önce Nesa (1035) ve Serahs (1038) Zaferleri ile hemen arkasından da 1040 Dandanakan Zaferiyle sonuçlandı, bu zaferden sonra İslâm medeniyeti ve Müslüman kavimler tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden, İslâm tarihçilerinin Selçukîyyân dedikleri Büyük Selçuklu Devleti kurulmuş oldu[2].

Türkmenler Dandanakan Zaferi'nden sonra dalgalar halinde İslâm ülkelerine akmaya başladı. Tuğrul Bey, kendi beyleri idaresinde müstakil hareket ederek, kendilerine uygun bir yurt, sürülerine otlak bulmak için İslâm beldelerini yağma eden bu Türkmen kütlelerini Anadolu'da "gazaya" sevk etti. Böylelikle bir yandan İslâm ülkelerini akından kurtarıp Bizans'a karşı yeni bir kuvvet kazanırken diğer taraftan da İbrahim Yınal ve Kutalmış gibi

---

[1] Ebû'l-FEREC: Ebû'l-FerecTarihi I. Çev. Ö. R. Doğrul (Ankara, 1945-1950), 293; Salim KOCA: Dandanakan'dan Malazgirt'e (Giresun, 1997), 45.

[2] Ali SEVİM: Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleyman-şah (Ankara,1990),2-3; Salim KOCA: Türkiye Selçukluları Tarihi c. II. Malazgirt'ten Miryokefalon'a 1071-1176 (Çorum, 2003), 2.

hanedan üyelerini de Türkmenlere yol açmaları ve rehberlik yapmaları amacı ile Anadolu'ya yapılan gazaların merkezi olan Azerbaycan'a gönderiyordu[3].

Tuğrul Bey'in emriyle harekete geçen İbrahim Yınal ve Kutalmış; 1046 yılında Gürcü Prens Liparit komutasındaki Bizans, Ermeni ve Gürcü müttefik ordusunu yenilgiye uğrattı. Bu zafer Bizans'a karşı kazanılan ilk Selçuklu başarısıydı. Öte yandan Anadolu topraklarına akın yapan Melik Hasan, Van Gölü Bölgesi'nin Büyük Zap Suyu Yöresi'nde, Gürcü Prens Liparit tarafından pusuya düşürülerek, şehit edildi. (1048)[4]. Bunun üzerine Tuğrul Bey, İbrahim Yınal'ı Azerbaycan genel valiliğine atayarak ona Kutalmış'la birlikte Anadolu'nun fetihlerine devam emrini verdi. Erzurum'un Pasinler yaylasına kadar ilerleyen İbrahim Yınal; Katakalon komutasındaki Gürcü, Ermeni ve Abhaz kuvvetleriyle destekli 50 bin kişilik Bizans ordusunu Hasankale mevkiinde ağır bir yenilgiye uğrattı. İbrahim Yınal bu zafer sonunda çok sayıda esir ve ganimet ele geçirdi. Esirler arasında Gürcü Prens Liparit de bulunuyordu. İbrahim Yınal 1048 yılında Rey'e gelerek, esir ve ganimetleri Tuğrul Bey'e teslim etti[5]. Bizans İmparatoru bu yenilgiden sonra Mervanlı Emîri Nasruddevle Ahmed aracılığıyla Sultan Tuğrul'a barış önerisinde bulundu. Tuğrul Bey'in anlaşmak için Bizans'tan istemiş olduğu yıllık vergi, İmparator tarafından kabul edilmedi. Ancak Bizans İmparatoru, Emevîler devrinde İstanbul'da inşa edilen ve harap bir durumda bulunan camiyi tamir ettirdi. Mihrabın üzerine de, Türk hakimiyet sembollerinden biri olan ve Tuğrul Bey'in de mühründe bulunan "ok ve yay" işaretini koydurdu. Ayrıca burada, Mısır Fâtımî Halifesi adına okunan hutbeyi de Abbasî Halifesi ve

---

[3] İbnü'l ESÎR: El-Kâmil fî't-Târîh IX. Çev. A. ÖZAYDIN (İstanbul, 1987), 301; Ali SEVİM: a.g.e., 3; Salim KOCA: "Türkiye..." .a.g.e., 3.

[4] Osman TURAN:Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti (İstanbul, 1980), 121; M. Altay KÖYMEN: "Malazgirt Meydan Muharebesinin Diğer Meydan Muharebeleri Arasındaki yeri ve önemi" , Belleten, LIII, 206 (1989), 245; Ali SEVİM: a.g.e., 3.

[5] İbnü'l ESÎR: a.g.e., 415; Urfalı MATEOS: Urfalı Mateos Vekayi-namesi.Çev. H. D. ANDREASYAN (Ankara, 1987), 85-87; AZIMÎ: Azımî Tarihi; yay. ve Çev. .A.SEVİM (Ankara, 1988), 8; M. Altay KÖYMEN: Selçuklu Devri Türk Tarihi (Ankara, 1989), 247; Ali SEVİM: a.g.e., 3-4.

Tuğrul Bey adına okutmaya başladı. Bunun üzerine Tuğrul Bey de, elinde esir bulunan Gürcü Prens Liparit'i kurtuluş akçesi almaksızın serbest bıraktı[6].

İbrahim Yınal ve Kutalmış'ın Anadolu seferinde elde ettiği bu başarı, sürekli batıya doğru genişleme politikası güden Tuğrul Bey için, yeni bir mücadele sahası açmış oldu. Tuğrul Bey, ülke içindeki bazı huzursuzlukları ortadan kaldırıp merkezi yapıyı kuvvetlendirdikten sonra 1054 yılında Anadolu'nun kapılarını kendisine açacak kilit noktaları ele geçirmek için fetih hareketine girişti. Önce Van Gölü'nün kuzeydoğusundaki Muradiye (Belgiri) ve Erciş'i fethetti; daha sonra Malazgirt Kalesi'ni kuşattı.

Tuğrul Bey, Bizans muhafızı Vasil'in savunduğu kaleyi bir yandan mancınıkla dövdürürken, bir yandan da surların dibinden lağım kazdırdı. Fakat Türk ordusunun kuşatma savaşına alışık olmaması sebebiyle kuşatma uzuyordu. Bunun üzerine Tuğrul Bey ordusunu üç kısma ayırdı. Birinci kısım Kars istikametinde Kafkas, Canik, Sasun Dağları ve Erzincan'a kadar ilerlerken ikinci kısmı Çoruh-Kelkit, vadisi istikametine gönderdi. Kendisinin başında bulunduğu kuvvetler ise Kars'ı kuşattıktan sonra Pasinler ovasına kadar ilerledi. Hiçbir Bizans kuvveti kendisine karşı koymaya cesaret edemedi. Yeteri kadar ilerlediğine kanaat getiren Tuğrul Bey elde ettiği ganimetlerle birlikte ordusuna geri dönüş emri verdi. Tuğrul Bey dönüşte yeniden Malazgirt Kalesini kuşattı; surların bazı yerleri delindi ise de kale yine alınamadı. Bunun üzerine Tuğrul Bey, Anadolu'dan ayrılarak devletin merkezi Rey şehrine hareket etti. Dönüş yolunda Adilcevaz da fethedildi[7].

Tuğru Bey'in Rey'e dönmesinden sonra onun buyruğuyla Anadolu'da fetih hareketleri devam etti. 1059 yılında başında Çağrı Bey'in oğlu Yakutî'nin bulunduğu bir Selçuklu birliği Doğu Anadolu'ya başarılı akınlar

---

[6] Ebû'l-FEREC: a g.e., 305; İbnü'l-ESÎR: a.g.e., 423, c. X. 43; Urfalı MATEOS: a.g.e., 90; Ali SEVİM: a.g.e., 4; Salim KOCA:"Türkiye..." .a.g.e., 4

[7] Salim KOCA: " Türkiye..." .a.g.e., 5; Ali SEVİM: a.g.e., 4-5.

yaptı. Saltuk (Samuh, Sandak, Sabuk) Bey'in emrindeki bir başka akıncı birliği de Doğu Anadolu'dan Orta Anadolu bölgesine kadar ilerledi ve Sivas'ı ele geçirdi[8]. Sultan Tuğrul Bey devrinde gerçekleştirilen akınlarla Sivas'a kadar olan Bizans kale ve müstahkem yerleri büyük ölçüde tahrip edilerek Bizans'ın bölgedeki savunma gücüne ağır darbeler indirildi[9].

Anadolu'ya yapılan bu ilk akınlar, Selçuklu Devleti'ne toprak kazancı sağlamadığı gibi, bir asırdan beri yurt sıkıntısı çeken Türkmenlerin bu ihtiyacını da gidememişti. Ele geçirilen yerler, geri çekilirken bu bölgelerde Selçuklu hakimiyetini devam ettirecek yönetim kadrosu ve askerî birlik bırakılmadığından Selçuklu ordularının bölgeden çekilmesinden hemen sonra birer birer elden çıkıyordu. Öte yandan Türkler, Anadolu'yu daha yakından tanıma fırsatı buldukları bu akınlarla Bizans'ın mukavemet gücünü büyük ölçüde yıpratmış oldular.

Tuğrul Bey, vefatından önce üvey oğlu Süleyman'ı kendisine veliaht tayin etmişti[10]. Oysaki, taht için hanedan ailesinden Kutalmış, Alp Arslan ve Kara Arslan Kavurt gibi son derece iyi yetişmiş adaylar bulunuyordu. Tuğrul Bey'in bu isabetsiz seçimi üzerine; Erdem ve Erbasgan gibi komutanlar itiraz ederek, Horasan Meliki Alp Arslan'a katılmak üzere Selçuklu ordusundan ayrıldılar[11]. Vezir Amîdü'l-Mülk Kündürî ise, Tuğrul Bey'den sonra Selçuklu tahtına zayıf bir hükümdarın geçmesi ve kendisinin Selçuklu iktidarı ve idaresi üzerinde tam bir hâkimiyet kurma düşüncesinden dolayı Tuğrul Bey'in bu kararını destekliyordu. Bu sırada İbrahim Yınal'dan sonra Tuğrul Bey'in merkeziyetçi anlayışına karşı çıkan Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış da, isyan halindeydi[12].

---

[8] Urfalı MATEOS: a.g.e., 110-113 vd;. Ali SEVİM: a.g.e., 6.
[9] Ali SEVİM: a.g.e., 6.
[10] İbnü'l-ESîR: a.g.e., c. X. 43; Sıbt İbnü'l CEVZî: a.g.e., 97; Ebû'l FEREC: a.g.e., 316.
[11] İbnü'l ESîR: a.g.e., c. X. 43; Sıbt İbnü'l-CEVZî: a.g.e., 97.
[12] Salim KOCA:" Türkiye..." . a.g.e., 8.

Tuğrul Bey Halifenin kızı ile evlenmesi ve hemen akabinde de hastalığı yüzünden Kutalmış'ın isyanı ile kendisi bizzat ilgilenememiş, vezîri Kündürî'yi bu meselenin halli ile görevlendirmişti. Kündürî Kutalmış'ın kapandığı Gîrdkûh Kalesi'ni kuşattı[13], fakat bu sırada Tuğrul Bey 1063 yılında vefat etti. Bunun üzerine, boş kalan Selçuklu tahtına Süleyman'ın çıkması için destek veren Kündürî, kuşatmayı kaldırıp süratle devletin merkezi Rey'e döndü. Burada Süleyman'ı tahta çıkararak adına hutbe okuttu. Ordunun desteğini almak içinde devletin bütün hazinesini askere dağıttı[14]. Kündürî Süleyman'ın tahtını koruması için hemen tedbirler aldı önce, Süleyman'ın önünde en büyük engel olarak gördüğü Alp Arslan'a bir elçi göndererek, ona Tuğrul Bey'in vefat ettiğini, yerine vasiyetine uygun olarak Süleyman'ı geçirdiğini, kendisini de Horasan Meliki olarak tanıyacağını, Süleyman'ın saltanatına kastedilmesi halinde silah kuvvetiyle hakkını koruyacağını bildirdi[15]. Oysaki; Alp Arslan Selçuklu tahtına çıkmak için azimli, kararlı ve son derece hazırlıklı idi.

Bu sırada Kündürî'nin kuşatmayı kaldırması üzerine serbest kalan Kutalmış kendisine destek sağlamak için Türkmen obalarına gitti. Onlara Sultan Mahmut tarafından saf dışı edilinceye kadar babasının Türkmenlerin başı olduğunu, bu yüzden tahtın kendi hakkı olduğunu söyleyerek destek aradı. Kendi devletlerinin giderek yerli halkın devleti haline gelmesini içlerine sindiremeyen ve taht davacısı Meliklerin yanında yer alan Türkmen beyleri, kendilerine bağlı kuvvetlerle Kutalmış'a katıldılar. Kutalmış Türkmenlerden aldığı destekle vezîr Kündürî üzerine yürüdü. Rey şehri yakınlarında yapılan mücadele Kutalmış'ın zaferi ile sonuçlandı. Kündürî, Rey şehrine sığınarak canını zor kurtardı. Türkmenler ise Selçuklu idaresine duyduğu kızgınlığı bölgeyi tahrip ve yağma ederek gösterdiler[16]. Daha sonra Kutalmış kesin sonuç alabilmek için Rey şehrini kuşattı. Süleyman'ın iktidarı ile vezîr

---

[13] M.Altay KÖYMEN: a.g.e., 63.
[14] Sıbt İbnü'l CEVZî:a.g.e., 109; Salim KOCA: "Türkiye..." . a.g.e., 9.
[15] Sıbt İbnü'l CEVZ:a.g.e., 109.
[16] Sıbt İbnü'l- CEVZÎ: a.g.e., 110.

Kündürî'nin hayatı tehlikede idi. Bunun üzerine Kündürî, kendi eliyle tahta çıkardığı Süleyman'ı yine kendi eliyle tahtan indirdi ve Alp Arslan'ı tahta davet ederek adına hutbe okuttu[17].

Alp Arslan Kündürî'nin daveti üzerine 20 bin kişilik ordusuyla Rey şehrine doğru hareket etti. İki ateş arasında kalmak istemeyen Kutalmış, kuşatmayı kaldırıp Alp Arslan'a karşı harekete geçti. Bu iki hanedan üyesi Damgan yakınlarında Milh (= Dih-i Nemek = Tuz Vadisi) Vadisi'nde karşı karşıya geldiler. Kutalmış'ın ordusu Alp Arslan'ın düzenli birlikleri karşısında tutunamayarak bozguna uğradı. Kutalmış savaşı kaybettiğini anlayınca kaçarak canını kurtarmak istediyse de, atının ayağının sürçmesiyle yere düşerek kan kaybından öldü[18]. Savaş sonunda Kutalmış'ın oğulları ile kardeşi Resûl Tekin teslim alınarak devletin merkezi Rey'e sevk edildi. Bu sırada Selçuklu tahtı için harekete geçen Kirman Meliki Kara Arslan Kavurt, Alp Arslan'ın Kutalmış'ı bertaraf ederek Selçuklu tahtına çıktığını duyunca mücadeleyi göze alamayarak geri döndü[19]. Böylece Selçuklu tahtı için yapılan mücadelenin galibi Alp Arslan oldu. Sultan Tuğrul'un 1063'te ölümünden sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçen Alp Arslan, İslâm dinini yayma amacına dayalı bir genişleme politika güdüyordu. Alp Arslan Kutalmış'ın taht için giriştiği isyanı bastırıp ülke içinde birlik ve huzuru sağladıktan sonra, Anadolu seferini devem ettirmek üzere 1064 yılında ordusuyla birlikte Azerbaycan'a geldi. Burada Anadolu'ya devamlı akınlar yapan Emir Tuğ-tekin kendisine rehberlik ediyordu[20].

1064 yılında Nahcivan'a gelen Alp Arslan, ordusuna iki koldan akın emri verdi. Ordusunun bir kısmını oğlu Melikşah idaresinde Doğu Anadolu'daki sınır kaleleri üzerine gönderdi. Melikşah burada Nizâmü'l - Mülk'le birlikte

---

[17] Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: a.g.e, 111; Salim KOCA: "Türkiye..." . a.g.e., 11.
[18] Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e., 48-49.
[19] Salim KOCA: "Türkiye..." .a.g.e., 12; M. Altay KÖYMEN: a.g.e., 85.
[20] İbnü'l-ESÎR: a.g.e., c. X 49; Sadrüddîn HÜSEYNÎ: Ahbârü'd-Devlet's-Selçukiyye. Çev. N.LUGAL. (Ankara, 1943), 24.

Anberd, Meryem-nişîn, Sürmeli kale ve kentlerini fethetti[21]. Kendiside ordunun diğer kısmının başında Gürcü topraklarına girdi, Alp Arslan bu hareketiyle Anadolu'ya yapacağı fetih faaliyetlerinde arkasını emniyet altına alma amacı güdüyordu[22].

Daha sonra oğlu Melikşah'la birleşen Alp Arslan, bütün ordu birlikleriyle Ani Kalesi'ne yürüdü. Ani Kalesi Arpaçay üzerinde bulunuyor, sağlam surlar, içi su dolu hendekler ve çok sayıda Bizans askeri tarafından korunuyordu. Alp Arslan kaynaklarda " asla ele geçirilemez "şeklinde vasıflanan Ani Kalesi'ni fethetmeyi başardı.[23]

Ani Kalesi'nin ele geçmesi ile birlikte Türk akınları fethe dönüşerek, yeni bir safhaya girdi. Ani Kalesi ve şehrinin fethi ile Bizans'ın emniyet sistemi çökmeye başlamış buna karşılık Selçuklu birliklerinin Anadolu'nun derinliğine doğru yapacakları akın ve fetihlerin emniyeti büyük ölçüde sağlanmış oldu. Selçuklu ve Türkmen Beyleri tarafından Anadolu'ya yapılan akınlar Alp Arslan zamanında Anadolu'nun en önemli merkezlerine kadar ilerledi. Sultan Alp Arslan, buradaki Selçuklu hakimiyetinin kalıcı olması için, Ani şehri ve kalesinin güvenliğinden sorumlu bir komutan tayin ederek, Anadolu'da ilk askeri teşkilâtın çekirdeğini oluşturdu. Şehre mescit yaptırarak ta İslâmlaşmanın temelini attı. Şehirdeki Hıristiyan din adamlarına da Cizye karşılığı aman verdi[24]. Alp Arslan'ın emriyle Gümüş-tekin; Afşin, ve Ahmet-şahla birlikte, Murat ve Dicle havzalarından geçerek Ergani ve Nizip yöreleri deki birkaç kaleyi ele geçirip Nusaybin'i kuşattı; Adıyaman'a akınlar yaptı. Ancak Doğu Anadolu'dan başlayarak Güney Doğu Anadolu bölgesine kadar uzanan geniş bir sahada akında bulunan Selçuklu Beylerinden Afşin ve

---

[21] İbnü'l-ESÎR: a.g.e., c. X 50.
[22] Salim KOCA: "Türkiye...". a.g.e., 13.
[23] İbnü'lESîR: a.g.e., c. X 51vd; Sıbt İbnü'l-CEVZî: Mir'âtü'z- Zaman yay. A. SEVİM (Ankara, 1968),115 vd.; Sadrüddîn HÜSEYNÎ: a.g.e., 26-28; Ebû'l-FEREC: .g.e., 316 vd. Osman TURAN: a.g.e., 115 vd.; M. Altay KÖYMEN: a.g.e., 257 vd. ATTALİATES: les Turcs au Moyen-age.fr .Çev. X. JACOB (Ankara, 2990), 14 vd. Ali SEVİM: a.g.e., 8; Salim KOCA: "Türkiye...". a.g.e., 14.
[24] Salim KOCA: "Türkiye..." . a.g.e., 14;.Ali SEVİM: a.g.e., 9.

Gümüş-tekinin arası açıldı. Afşin Gümüş-tekini öldürdü[25] ve Sultan'ın gazabından korkarak beraberindeki kuvvetleriyle birlikte Anadolu içlerine çekilerek Bizans'a akınlar başlattı. Malatya civarında bir Bizans ordusunu yendikten sonra Kayseri'yi ele geçirdi. 1067 yılında Toros ve Amanos Dağları üzerinden Kuzey Suriye'nin önemli bir ticaret merkezi olan Halep'e geldi.

Diğer taraftan Ahlat'ı kendisine hareket üssü edinen Erbasgan'ın Kirman Meliki Kara Arslan Kavurt'un yanında yer alarak, Alp Arslan'a karşı cephe alması, Alp Arslan ve Erbasgan'ın aralarının bozulmasına sebep oldu. Alp Arslan tarafından cezalandırılmaktan korkan Erbasgan kaçarak Bizans'a sığındı. Bu sırada Selçuklu şehzadelerinden Kutalmış oğlu Süleyman, Mansur ile Yakuti ve Erbasgan ile Afşin, Sandak, Ahmed-şah gibi Türkmen Beyleri'nin Anadolu'nun çeşitli yerlerine yaptıkları akınlar devam etmekteydi. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes bu akınları durdurmak amacıyla Kayseri üzerinden Sivas'a oradan da Divriği yönüne harekete geçti, bir kısım Selçuklu akıncı birliklerini püskürttükten sonra Selçuklu kuvvetlerinin hareket üssü olan Ahlat'ı almak için Harput'a geldi. Burada Selçuklu birliklerinin Malatya'da bulunan Bizans birliklerini yenip Konya, Karaman ile bir çok Bizans şehir ve kalelerinin ele geçirildiği haberini aldı. Selçuklu birliklerinin geri dönüş yolunu kesmek amacıyla, hemen Kayseri'ye geldiyse de Halep'e ulaşmış olan birlikleri yakalayamadı[26]. Anadolu'daki Selçuklu askerî harekâtına son vererek, Selçukluları bu ülkeden çıkarmak isteyen Romanos Diogenes bu seferlerden de sonuç alamayarak İstanbul'a döndü. Bundan sonra Mısır Fâtımî devletine son vererek, İslâm dünyasının siyasî ve manevî bütünlüğünü sağlamak düşüncesine dayanan bir politika güden Alp Arslan bazı Fâtımî devlet adamlarından aldığı davet üzerine harekete geçti, 1071 yılı içinde, ordusu ile Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya gelen Alp Arslan

---

[25] Ebû'l FEREC: a.g.e., 319; Sıbt İbnü'l-CEVZî: a.g.e., 137-139; Urfalı MATEOS: a.g.e., 137; AZİMÎ: Azimî Tarihi yay. ve Çev. Ali SEVİM (Ankara, 1988), 18.

[26] Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: a.g.e.,143.vd.; C. CAHEN: Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi "Belleten LI/201, (1987), 1377-1341.

Malazgirt Kalesini zaptetti, buraya bir askeri birlik bıraktıktan sonra Güney Doğu Anadolu bölgesine doğru hareket etti; Siverek ve Tulhum kalelerini ele geçirdikten sonra Urfa şehri ve kalesini kuşattıysa da uzayan bu kuşatmanın kendisine zaman kaybettireceğini düşünerek kuşatmayı kaldırıp, Suriye'ye doğru yoluna devam etti. Bu sırada Halep Emiri Mirdasoğullarını Selçuklu Devletine bağlayan Alp Arslan, Şam istikametine doğru ilerlerken Selçukluları Anadolu'dan atmak ve askeri gücünü tamamen yok etmek isteyen Bizans İmparatorunun büyük bir ordu ile üzerine gelmekte olduğu haberini ve aldı. 4 bin kişilik hassa birliği ile Azerbaycan'da ki Hoy şehrine döndü. Alp Arslan burada hazırlığını kısa sürede tamamlayarak, Anadolu'ya hareket etti. Muş'un Rahva (Zehra) ovasına gelen; Alp Arslan Malazgirt'in yüksek mevkilerine sırtını vererek, Murat ırmağı kenarındaki stratejik mevkileri tuttu[27]; buna karşılık Bizans İmparatoru ise, hiçbir stratejik avantajı olmayan bir meydana karargâhını kurmuştu. Artık Rum, Ermeni, Gürcü, Abhaz, Rus, Alan, Frank, Hazar, Uz (Oğuz), Peçenek, Kuman (Kıpçak) gibi içinde Türklerin de bulunduğu çeşitli kavimlerden meydana gelen ve çoğu piyade olmak üzere 100 bin kişi civarında olan Bizans ordusu ile tamamı atlı olmak üzere, 40 bin kişiden ibaret Selçuklu ordusu karşı karşıya gelmiş oluyordu.

26 Ağustos Cuma günü başlayan mücadelede Bizans ordusu çember içine alınarak tamamen imha edildi. Bizans İmparatoru ve bütün kurmay heyeti teslim alındı. Savaşın sonunda Sultan Alp Arslan ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşma metninin hükmüne göre: Bizans İmparatoru serbest bırakılmasına karşılık, 1,5 milyon altın verecekti. Ayrıca Selçuklu Devleti'ne her yıl 360 bin altın para vergi ödeyecekti. Bizans'ın elinde bulunan bütün Müslüman esirler serbest bırakılacaktı. İmparator, ihtiyaç hasıl olduğunda Selçuklulara yardımcı kuvvet gönderecekti. Malazgirt, Menbiç, Urfa ve Antakya şehir ve kaleleri Selçuklu Devleti'ne terk edilecekti. Ayrıca iki hükümdar arasındaki

[27] ATTALİATES: a.g.e., 38.

dostluğun daha da kuvvetlenmesi için Romanos Diogenes'in kızı ile Alp Arslan'ın oğlu Melikşah'ın evlenmesine karar verilmişti[28]. Malazgirt Savaşı ile Bizans'ın ordu ve teşkilatı tamamen dağılmış, doğu sınırındaki emniyet sisteminin çökmesi ile birlikte de Anadolu savunmasız bir ülke halini almıştır.

Bu zafer ile Türkler sönmeye yüz tutmuş olan İslâm'ın gaza ve cihat ruhunun yeniden canlandırarak İslâm'ın Hindistan'dan Balkanlara kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yerleşmesinde başlıca rol oynamışlardır. Malazgirt zaferi ile Anadolu'nun kapıları ardına kadar Türklere açılmıştır. Bu zafer, Anadolu'nun fethi ve bir Türk vatanı haline gelmesinde bir dönüm noktası teşkil eder.

Savaş sonunda Alp Arslan yapılan anlaşma şartlarının yerine getirilebilmesi için Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'i bir muhafız birliği ile birlikte İstanbul'a gönderdi. Romanos Diogenes dönüş yolunda iken Bizans tahtını VII. Mikhael ele geçirdi. Romanos Diogenes, Bizans tahtını yeniden ele geçirmek için mücadeleye giriştiyse de yeni İmparator VII. Mikhael'in gönderdiği ordu tarafından yakalanarak gözlerine mil çekildi. Bizans tahtının bu yeni sahibi Selçuklulara karşı derin bir kin güdüyordu. Bu nedenle Alp Arslan ve Romanos Diogenes arasında yapılan anlaşmayı geçersiz saydı[29].

Alp Arslan Romanos Diogenes ile yapmış olduğu anlaşmanın hükmünü yitirmesi üzerine, Selçuklu ve Türkmen beylerini Anadolu'nun fethiyle görevlendirdi[30]. Alp Arslan'ın emriyle hareket eden bu Selçuklu ve Türkmen Beyleri Anadolu'da sistemli bir şekilde ilerleyerek fethe başladılar. Artuk,

---

[28] Ebû'l FEREC: a.g.e., 323; Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e.,150.; bnü'l ESîR: a.g.e.,10-73; İbnü'l-ADîM: Bugyetü'l-Taleb fî Tarihi Haleb Çev. Ali SEVİM (Ankara, 1982), 20; İbrahim KAFESOĞLU: İ.A. c. VII 247 ;Claude CAHEN: "La Campagne de Mantzikert d'apres le Sources Musulmanes"Çev. İslam Kaynaklarına göre Malazgirt savaşı Türkiyat Mecmuası, XVII, (197 2), 96; M. Altay KÖYMEN: Alp Arslan ve Zamanı (İstanbul, 1972), 69.

[29] Salim KOCA: "Türkiye..." . a.g.e., 26.

[30] Urfalı MATEOS :a .g.e., 144.

Tutak, Kutalmış oğlu Mansur ve Süleyman kardeşler ile, Gümüş-tekin Danişmend Ahmed Gâzî, Mengücek Gâzî, Ebû'l Kasım gibi Selçuklu ve Türkmen Beyleri'nin fetihleriyle Anadolu süratli bir şekilde el değiştiriyordu. Büyük şehir ve sahiller hariç tutulacak olursa Türkler kısa zamanda Anadolu'nun her yerinde hakim ve üstün duruma geldiler. Malazgirt zaferinden sonra başlayan Türk hakimiyeti ile artık Anadolu'nun çehresi değişmeye başladı. Türkler burada yeni bir Türk-İslâm kültürü yaratarak Anadolu'ya bir daha silinmemek üzere damgasını vurdular ve burayı bir Türk yurdu, Türk vatanı haline getirdiler.

I. BÖLÜM

TÜRKLERDE DEVLET FİKRİ

Biz bu çalışmamızda Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu inceleyeceğiz, bu konuya geçmeden önce Türklerde devlet fikrini kısaca ele almak istiyoruz. Türkler dünya medeniyet tarihine başlıca iki hususta rol oynayarak katkıda bulunmuşlardır. Bunlar; Orta Asya'nın son derece elverişsiz iklim şartlarına uygun olarak gerçekleştirdikleri "Atlı göçebe hayat" tarzı. Yasalara göre işleyen büyük devletler kurmaktır[1].

İnsan topluluklarının kurduğu en büyük müessese devlettir. Türkler, devletin milli varlığını koruyan yaşatan ve geliştiren bir müessese olduğunun bilincine varmışlar ve başta Orta Asya olmak üzere gittikleri her yerde devletler kurmuşlardır[2].Türklerde töresiz (yazılı olmayan kanun) bir devlet düşünülmemektedir. Devlet; bir topluluğun (halk) belirli bir toprak parçası (ülke) üzerinde hakimiyet haklarını, sınırlamaya uğramadan kullanarak kurduğu ve geliştirdiği, siyasi, sosyal ve hukuki bir teşkilattır[3].

Eski Türkler "milleti" devletin temeli, esas kurucusu ve sahibi olarak düşünüyorlardı. Hükümdarın her şeyin üstünde olduğu ortaçağ kavimlerinin aksine Türklerde millet işini gücünü vererek devlet kazanıyordu.

---

[1] Laszlo RASONY: Tarihte Türklük (Ankara, 1971), 4; Salim KOCA: Türk Kültürünün Temelleri II, (Trabzon, 2000), 60.
[2] Salim KOCA: a.g.e., 60.
[3] Salim KOCA: .a.g.e., 60.

Devletin sahip olduğu ve halkın üzerinde yaşadığı ülkeye de yurt deniyordu. Türkler için ülke üzerinde yaşadıkları ve geçimlerini temin ettikleri toprak parçası olmanın yanında atalarının ruhlarının üzerinde dolaştığı bir mekan idi. Türklerin bir mekanı vatan saymaları için orada özgürce yaşamaları ve hükümranlık haklarını hiçbir sınırlama olmaksızın kullanıyor olmaları gerekmektedir. Diğer yurtlardan Yaka adı verilen sınırlarla ayrılan yurt[4] toprağı devletin temeli sayan Türkler için, üzerinde tuğların ve bayrakların dalgalandığı kutsal bir ata yadigarı idi. Bu yüzden en eski zamanlardan beri Türkler yurdu terk ve feda edilemez kutsal bir değer olarak görmüşler ve ne pahasına olursa olsun onu korumayı bu hususta taviz vermemeyi kendileri için bir vazife saymışlardır.Türklerde ülke arazisi hükümdar ailesinin mülkü değil, bütün milletin ortak malı ve Devletin temeli idi[5].

Devlette hakimiyet (erkinlik) iki şekilde kendini göstermekte idi. Bunlardan birisi, devletin sahip olduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan halk üzerinde hukuki bakımdan emretme hak ve hürriyetini tam olarak kullanması ve halkında yöneticileri meşru kuvvet olarak kabul edip itaat etmeleri demek olan iç hakimiyet diğeri ise tam bağımsızlıktır[6].

Eski Türklerde devletin kuruluşu önce aileden başlıyordu. İtibarlı bir ailenin reisi ve tanınmış bir boyun başkanı olan bu kişi diğer boylara otoritesini ya ikna yolu ile ya da kuvvet kullanarak kabul ettiriyordu. Bu boy başkanı otoritesini kabul eden boy sayısı arttıktan sonra kendisi için uygun bir merkezde hükümdarlığını ilan ederek belirli unvanlar alıyordu. Böylece hükümdarlığını halka ilan edip belirli unvanlar alarak onların onayını almış oluyordu. Bu olaydan sonra devlet süratle teşkilatlanıyordu. Yani Hükümdar kendisine destek olan aile fertleri ve boy reislerine görev vererek yeni

---

[4] Hüseyin Namık ORKUN: Eski Türk Yazıtları (Ankara, 1987), 170; Salim KOCA: a.g.e., 62. İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 223.
[5] L.Ligeti: Asya Hunları (?), 40.
[6] Salim KOCA: a.g.e., 64; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 221.

kurulan devletin idari ve askeri bakımdan çekirdeğini oluşturuyordu. Bu yeni iktidar, teşkilâtlanmada kendisinden önceki Türk devletlerinin teşkilatını büyük ölçüde muhafaza ediyordu. Yeni hükümdar komşu devletlere elçi göndermek ve onlardan gelen elçileri kabul ederek yada komşu devletlerle anlaşmalar yaparak iktidarını hukuken tanıtmış oluyordu[7]. Nitekim Tuğrul Bey Dandanakan Zaferi'ni müteakip savaş meydanında kurulan tahta oturarak hükümdarlığını ilan etmişti[8]. Türkmen Beyleri ve Selçuklu ordusu kendisini " Horasan Emirî " olarak selamladılar. Adet gereğince, zafer haberi birer fetihnâme ile komşu hükümdarlara bildirildi. Selçuklu beyleri, devlet teşkilatını içine girmiş oldukları İslâm medeniyetinin şartlarına uygun olarak şekillendirdiler. Onlar temelde Türklük özelliklerini koruyarak, İslâmî yönetim tarzını benimsediler; Orta Asya'dan getirdikleri müessese ve geleneklerin yanında Samâni, Gazneli ve Abbasi Devletlerine ait müessese ve geleneklere de bünyesinde yer verdiler. İslâmî İsimler unvanlar ve lakâplar aldılar. Böylece Türk İslâm gelenekleri sentezinde, Türk İslâm devlet tipini yaratmış oldular ki bu geçiş, Karahanlılarla başlayıp, Gaznelilerle devam etti, Selçuklularla ise tamamlandı.

Türk İslâm devletleri daha önceki Arap ve Fars kökenli Türk İslâm devletlerinden başta, hakimiyet anlayışı olmak üzere, askeri karakteri, sosyal ekonomik, hukuki ve kültürel politikaları bakımından tamamen ayrılıyordu. Eski Türklerde devlet teşkilatı dört unsurdan meydana geliyordu.

A-) Saray (Devlet Teşkilâtı)

B-) Hükümet

C-) Ordu

D-) Adliye

Bu teşkilat unsurlarını kısaca özetleyelim:

---

[7] Salim KOCA: a.g.e., 68-69.

[8] Salim KOCA: a.g.e., 69-70.

A-) DEVLET TEŞKİLATI

1-) Saray ve Hükümdar

a-) Egemenlik Hakimiyet Anlayışı

Türklerde hakimiyet ilahi menşelidir. Tanrı hakimiyeti doğrudan doğruya değil, bir hükümdar vasıtası ile yani Türk Kağanı ile kullanmaktaydı. Bu anlayışa göre Türk Kağanı'na emretme hak ve yetkisi Tanrı tarafından ilahi bir bağış olarak verilmiştir. Türk hükümdarlarında bulunan bu güç ve yetenekler Göktürk yazıtların da:

a-) Kut (siyasi iktidar)

b-) Ülüg ve Ülüş (kısmet pay)

c-) Güç(Küç) kavramları ile ifade bulmuştur.[7]

Eski Türk Devletlerinde hükümdarlık anlayışı, hükümdarlık hak ve yetkilerinin Tanrı bağışı görüldüğü karizmatik tip olarak kabul edilmiştir[9].

b-) Hükümdar ve Yetkileri

Türk İslam siyasi teşekküllerinde başında, Devletin yegane temsilcisi olan ve "Sultan" unvanı taşıyan bir hükümdar bulunuyordu. Sultan hakimiyet ve idare selahiyetinin, ülkenin ve üzerindeki insan topluluğunun tek sahibi idi. Ancak siyasi iktidarını İlahi bir kaynaktan aldığına inanılan Sultan karar ve icraatında Tanrıya ve Türk töresine karşı sorumlu idi. Devleti temsil eden Sultan aynı zamanda saray, ordu ve adalet müesseselerinin başı olarak "yasama" (kanun yapma) "yürütme" (icra) ve "yargı" (teşrî) yetkilerini de şahsında topluyordu[10].

---

[7] Salim KOCA: a.g.e., 70.

[9] Aydın TANERİ: Türk Devlet Geleneği (Ankara, 1975), 34; Bahaeddin ÖGEL: a.g.e., 57 vd.; Reşat GENÇ :a.g.e., 66; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 237; Salim KOCA: a.g.e., 71.

[10] Salim KOCA: a.g.e., 164.

Yasama Yetkisi

Türk İslam devletlerinde törelere ve yasalara aykırı olmamak şartıyla hükümdar her hususta mutlak hakimdi; ancak devlet büyüyüp genişledikçe bu hakimiyet ve idari unsurların bizzat kullanılması güç olduğu için, hükümdar belirli müesseselere vekaleten bu yetkilerinin bir kısmını devrediyordu. Sultan muayyen meselelerde danışma meclisini kurar, mecliste kendisine bildirilen meseleleri münakaşa ederdi. Ancak kesin karar verme ve uygulama yetkisi hükümdara aitti[11].

Devletin başı ve toplumun lideri olan sultanın belirli esaslar dahilinde yayınladığı fermanlar, verdiği menşûrlar" "misâller" kısaca yazılı ve sözlü bütün emirleri kanun hükmünde idi ve gerek devlet teşkilâtı mensupları gerekse her sınıftan halk bu emirlere uymak zorunda idi, sultan aldığı kararları şartlar gerektirdiği zaman değiştirmesini bilirdi.

Yürütme Yetkisi:

Sultan, devletin başı olarak iç ve dış siyaseti düzenler; iktisâdi kararlar alır, savaş ve akınlarda orduya komuta eder, vergi koyar, iç güvenliği ve huzuru sağlar, elçiler gönderir elçiler kabul eder, iktalar dağıtır, meliklerin idareciliklerini onaylar, devlet teşkilatının her kademesinde ki görevlileri tayin eder veya görevden alırdı.

Yargı Yetkisi:

Türk İslam devletlerinde adalet teşkilatının da başı olan Sultan yargıç sıfatıyla haftanın belirli günleri (Pazartesi-Perşembe) Mezâlim Dîvânı adındaki yüksek mahkemeye başkanlık eder, burada halkın şikayetini dinler,

[11] Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 498.

adaletin yerini bulmasına çalışırdı. Türk hükümdarı şahsına ve devlete karşı suç işleyenler için tutuklama kararı verebilir, sorgulama yapıp ölüm cezası dahil olmak üzere çeşitli cezalar verebilir genel af ilan edebilirdi[12].

c-) Hâkimiyet Ve Hükümdarlık Sembolleri

Türk hükümdarları, iktidarlarının içerde ve dışarıda meşru bir kuvvet olarak kabul edilmesi için bir takım hakimiyet ve hükümdarlık sembolleri almış ve kullanmışlardır. Bunlar unvan ve lakaplar, para, hutbe, tıraz / hil'at, saray, taht, taç, bayrak ve sancak, çetr, nevbet, otağ, tuğra ve tevkî, yüzük kemer, ok ve yay, tuğ, kılıç gibi maddi ve manevi unsurlardır. Bütün Selçuklu sultanları da bazı değişiklikler ve ilavelerle bu sembollere sahip olmuşlardır.

ç-) Saray Teşkilâtı

Saray Türk tarihinde Uygurlardan itibaren kullanılan bir hükümdar mekanı olarak bilinmektedir. Selçuklu hükümdarları başkent olarak seçtikleri şehirlere "darû'l – memleke, dergâh ve bârgâh" adı verilen saraylar yaptırırlardı. Konya'da Kılıç Arslan Sarayı, Kayseri'deki Keykubâdiye Sarayları bunlardandır[13].

Sarayda, hükümdarın resmi ve özel işlerinden sorumlu doğrudan hükümdarın şahsına bağlı bir çok görevli bulunuyordu[14].Saray görevlilerinin büyük bir kısmı yüksek rütbeli subay olup emirlerinde kalabalık bir hizmet gurubu bulunuyordu. Sultanın doğrudan şahsına bağlı olan saray şu şekilde teşkilâtlanmıştı.

---

[12] Salim KOCA: a.g.e., 164; Sadrüddîn Hüseynî: Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye Çev. N. LUGAL (Ankara, 1943), 401.

[13] Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 505

[14] Salim KOCA: "Dandanakan...". a.g.e, 174; İbrahim KAFESOĞLU: "Sultan Melik Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu". a.g.e., 143; İbni Bibi: el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umûri'l - 'Alâ'iyye (Ankara, 1956), Çev. M.ÖZTÜRK. I. (Ankara, 1996), 113; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 78.

Hâcibü'l- Hüccab (Büyük Hâcib ve Hâcibler): Büyük Hâcib kaynaklarda genellikle Hâcib-i Büzürg, Hâcib-i kebir, Hâcib-i emîr veya Hâcibü'l Hüccab gibi adlarla zikredilmiştir. Büyük Hâcib ve Hâciblerin görevi hükümdar ile hükümet ve hükümdar ile halk arasındaki ilişkileri düzenlemek, haksızlığa uğrayanları Mezâlim dîvânına çıkarmak, elçilerin her türlü işiyle ilgilenmek, toplu kabullerde protokolü düzenlemek ayrıca sarayın bütün görevlilerin görevini yerine getirip getirmediğini kontrol etmekti[15]. Büyük Hâcib emirlik, rütbesine sahipti, bütün saray büyükleri gibi oda askeri sınıfa mensuptu ve gulâm sistemine göre yetiştirilmişti..

Hares Emîri (Emîr-i Haras): Sarayda derece bakımından Hâciblerden sonra gelen Emîr-i Hares devlete ve hükümdara karşı suç işleyenleri yakalayıp cezalandırmakla görevliydi[16]

Vekîl-i Hâss: Vekîl-i Hâss, sarayların hükümdar çocuklarının sultanın dairesi halkının maiyetine ait işlerin nazırıdır. Sarayın mutfağı, şaraphanesi, sultanın sofrası, tavlası ve sarayına ait bütün işlerden o sorumlu idi. Vekîl-i Hâss her gün yapılan işler hakkında hükümdara bilgi verir. Yeni yapılacak işler için de hükümdarın görüşlerini alır ve bunları uygulardı [17].

Silâhdâr (Emîr-i Silâh):Zeredhâne, Zirihhâne gibi isimler alan hükümdarın silahhanesini idare eden buradaki silahların bakımı ve onarımını yapan, tören ve seferlerde sultanın silahını taşıyan görevliye silahdar denirdi. Selçuklular da silahların başında Emîr-i Silâh bulunurdu[18]

---

[15] Erdoğan MERÇİL-Ali SEVİM: a.g.e., 506.
[16] Nizâmü'l-Mülk: a.g.e., 174; Erdoğan MERÇİL: Müslüman Türk Devletleri Tarihi (Ankara, 1997), 171; Coşkun ALPTEKİN : Büyük Selçuklularda Devlet ve Saray Hayatı DGBİT (İstanbul, 1992) c. 7 s. 194.
[17] Nizâmü'l-Mülk: a.g.e., 112.İbrahim KAFESĞLU: a.g.e., 144
[18] Ali-SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 506; Nizamü'l-Mülk: a.g.e., 179; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 82; İbni Bibi: a.g.e.,109. İ.KAFESOĞLU: a.g.e., 144; Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 170.

Cândâr: Hükümdarı ve sarayı koruyan askerlere cândâr, bunların başında bulunanlara da Emir-i Cândâr denirdi. Cândârlar gece, gündüz nöbet tutarlardı. Karahanlılarda gece nöbetçilerine" yatgak" gündüz nöbetçilerine ise " turgak " denirdi [19].

Selçuklularda ise hükümdar ve sarayın güvenliğini Pâsbânân (gece nöbetçileri) nevbetiyân (nöbetçiler) ve derbenân (kapıcılar)gibi görevliler sağlıyordu[67]. Cândârlar aynı zamanda divan'ın da muhafazasını sağlardı. Yine hükümdarların idam emrini de Cândârlar uygularlardı [20].

Câmedâr: Sarayın terzihanesini idare etmek ve hükümdarın elbisesini dikmek ve korumakla görevli idi. Sefer sırasında da hükümdarın elbiselerinin yıkanması ve düzenlenmesi işine nezaret ederdi [21].

Alemdâr (Emîr-i Alem): Savaş ve seferlerde hükümdarın bayrağını ve sancağını taşıyan ve onu muhafaza eden görevlilere alemdâr deniyordu Başlarında ise Emîr-i Alem Unvanıyla anılan bir komutan bulunuyordu[22].

Abdâr (Taştdâr): Sultanın elini yıkadığı zaman, İbrik ve leğen tutan ve bunları muhafaza eden görevlidir.[23]

Çaşnigîr: Sultanın yemek yemeden önce yemeğini tatmak ve sofrayı hazırlamakla vazifeli görevliye verilen isimdi[24].

---

[19] Y. Has Hâcib: Kutadgu Bilig, nşr ve trc: R. Rahmeti ARAT.(Ankara, 1974), 608; Reşat GENÇ: a.g.e., 283 vd. Kaşgarlı Mahmûd: a.g.e., 42.
[67] Nizamü'l-Mülk: a.g.e., 162.
[20] Salim KOCA: "Dandanakan...". a.g.e., 177; Erdoğan MERÇİL -Ali SEVİM: a.g.e., 506; İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 81.
[21] Salim KOCA: "Dandanakan..." . a.g.e, 177; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 144; Ali SEVİM -Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 506; İbni Bibi: 311-315; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 84.
[22] Salim KOCA :a.g.e., 177; Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 506; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 144; İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 84.
[23] Salim KOCA: "Dandanakan..." . a.g.e., 176; brahim KAFESOĞLU: a.g.e, 144; İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 84.
[24] İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 80; Salim KOCA: "Dandanakan..." a.g.e., 176; Erdoğan MERÇİL-Ali SEVİM: a.g.e., 506; İbni Bibi: a.g.e., 234

Şarabdâr: Sultanın içkilerini ve şerbetlerini hazırlayan, eğlence meclislerinde hizmetle görevli olan ve şarabhane denilen hükümdara ait içkileri muhafaza eden görevliye Şarabdâr denirdi[73].

Emîr-i Âhur: Mirâhur yada İmrahor denildiği de olmuştur. Hükümdarın atlarına ve tavlasına bakmak, atlarını terbiye etmek gibi hizmetlerden emir-i Âhur sorumlu idi. Emir-i Âhur'a Mirâhur yada İmrahor denildiği de olmuştur[74].

Hânsâlâr: Saray mutvağı'nı sevk ve idare etmek, hükümdarın sofrasını hazırlamakla sorumlu Hânsâlar sorumlu idi. Karahanlılar da bu görevi "Aşçıbaşı" denilen görevli yerine getirirdi[75].

Emir-i Şikâr: Şikâr av demektir bunlar hükümdarın av köpeklerini ve kuşlarını yetiştirmek ve hükümdarın av işlerini tertip ve tanzim etmekle görevliydi.[76]

Nedim: Nedim Hükümdarı eğlendirmek ve arkadaşlık etmekle görevlilerdi[77].

Çavuş (Serheng veya Dur-baş): Sultan tarafından verilen emirlerin yerine getirilmesi ve tebliği bunların başlıca vazifeleriydi. Bunlar hükümdar bir yere giderken yol açan görevlilerdi[78]. Bu Saray görevlilerinin hepsi, saray için

---

a.g.e., 176; Erdoğan MERÇİL-Ali SEVİM: a.g.e., 506; İbni BİBİ: a.g.e., 234

[73] Salim KOCA: "Dandanakan..." . a.g.e.,176; Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 506; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 84; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 144.

[74] Kaşgarlı Mahmûd: a.g.e., I. 49; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 144; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 83.

[75] Y.Has Hâcib: a.g.e., b. 294-298 ; Erdoğan MERÇİL-Ali SEVİM: a.g.e., 507; Salim KOCA: "Dandanakan..." .a.g.e., 177.

[76] İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 82; Salim KOCA: "Dandanakan...". a.g.e., 144; Erdoğan MERÇİL-Ali SEVİM: a.g.e., 507

[77] İ.KAFESOĞLU: a.g.e., 144; Erdoğan MERÇİL-Ali SEVİM: a.g.e., 507

[78] Ali SEVİM--Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 507; Fuad KÖPRÜLÜ :a.g.e., 223-247; İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 85.

özel yetiştirilen ve muntazam silah kullanma, ok atma talimleri yaptırılan gûlamlar arasında seçilirlerdi.

B-) HÜKÜMET (DÎVÂN TEŞKİLÂTI VE VEZARETİ)

1-) Merkez Teşkilâtı

Devleti idare eden organ olan hükümet dîvân adı verilen dairelerden (bakanlık) meydana geliyordu ve her dîvânın başında "sahibi dîvân" unvanı taşıyan devlet adamları bulunuyordu.[25]

Dîvânların bir araya gelmesiyle de Büyük Dîvân teşekkül ediyordu. Büyük Dîvân, kaynaklarda Dîvân-ı âla ve Dîvân-ı Vezâret olarak geçer, Büyük Dîvânın görev alanı idari teşkilatın bütününü kapsıyordu[26]. Büyük Divânın başında bugünkü Başbakanlık görevini yürüten vezîr bulunurdu. Vezîr aynı zamanda Dîvânü'l Vezâret adında başka bir Dîvânın da başıydı. Vezîrlik ilk defa Sultan Tuğrul Bey tarafından tesis edildi. Tuğrul Bey Ebu'l Kasım Buzgani'yi kendisine vezîr olarak tayin etmiştir.

Vezîrlerin tayin işi bizzat hükümdar tarafından yapılmaktaydı. Selçuklu vezîrleri genellikle kalem ehlindendi ve diplomatik vesâikin hazırlanması ile mâli mevzulara hakim bilgi ve kültür bakımından iyi yetişmiş kimseler arasından seçilirdi. Bu münasebetle vezîrler umumiyetle Dîvân-ı İnşâ ve Dîvân-ı İstifâ da vazife almış kimselerdi[27]. Örneğin Tuğrul Bey'in vezîri Kündürî Farsça dan başka Türkçe, Arapça ve Hintçe'yi de biliyordu[28].

---

[25] Salim KOCA: a.g.e., 178.
[26] Salim KOCA: "Dandanakan...". a.g.e.,178; Ali Sevim -Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 508.
[27] M. Altay KÖYMEN: a.g.e., 106: İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 91; Salim KOCA: :"Dandanakan...". a.g.e., 178.
[28] M. Altay KÖYMEN: a.g.e., 102.

Hükümdarın vekili olarak vezîr, hükümdarın bulunmadığı veya katılamadığı toplantılarda duruma vaziyet ederdi. Devamlı hükümdarın yanında bulunan vezîr, hükümdarla sefere çıkar, hatta sultandan ayrı ordu bulundurabilir ve bu orduyu sefere gönderebilirdi. Vezîr askeri faaliyetlerin de dışında kalmazdı. O, hükümdarın refakatinde hemen hemen bütün askerî faaliyetlere katılarak mevkiine uygun görevler yapardı. Selçuklu vezîri Dîvân-ı Âlaya başkanlık eder, şikayetleri dinler ve tahkikat yaptırarak ceza verir, Hil'at tevdi eder, imar ve eğitim faaliyetlerinde bulunurdu. Ayrıca o, sultanın tahta çıkışında ve her türlü faaliyetinde yanında bulunurdu[29]. Süleyman-şahtan itibaren vezîrlik müessesinin tesis edildiğini bildiğimiz Türkiye Selçuklu Devletinde vezîrinin yetkilerini ise şu şekilde sıralayabiliriz.

Teşrî (Yasama) yetkisi: Türkiye Selçuklu devletinde vezirin hükümdar adına ferman ve menşûr çıkarma yetkisi vardır. Selçuklu vezîrlerinden Ziyaeddin Kara Aslan Doğu Anadolu'ya yaptığı bir görev gezisinde, Harezm Beyleri ile anlaştı ve onların lideri Kayır han'a iltifatlarda bulundu.

İcraî (Yürütme) yetkisi:Türkiye Selçukluları Devletinde yürütmenin en başta gelen mercii olan Dîvân-ı saltanatın başında vezîr bulunurdu. Memleket meseleleri Dîvân-ı A'lide; Nâib-i Saltanat, Beylerbeyi, Tuğracı, Atabey, Pervane, Arız, Müstevfî, Müsrif-i Memâlik tarafından görüşerek karara bağlanırdı.

Mali Yetkileri:Türkiye Selçuklu vezîri vergi toplamaktan mes'uldu. O, bütün vergi mültezimlerinin başıydı. Türkiye Selçuklu vezîri "ihtiyat akçesi "adıyla olağan üstü durumlarda kullanmak üzere ayrı bir hazine bulundururdu.

---

[29] Refik TURAN: Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması (İstanbul, 1995), 30; M.Altay KÖYMEN: Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi II. İkinci İmparatorluk Devri. (Ankara, 1984), 115.

Kazaî (Yargı) Yetkileri: Yargı yetkileri bakımından da vezîr hükümdarın vekili sayılır ve hükümdar olmadığı zaman Dîvân-ı Mezâlim'e başkanlık ederdi[30]. Vezîrin bir takım alamet ve lakâpları bulunmakta idi. Vezîrin en başta gelen sembolü yazı takımı ve sarıktı, ayrıca Selçuklu vezîrine Selçuklu sultanı ve Abbasi halifesi tarafından unvan ve hil'at verilirdi[31]. Karahanlı Devleti'nin ilk döneminde vezîr "yugruş" unvanı ile anılıyor ve hükümdarın en büyük yardımcısı olarak kabul ediliyordu. Kutadgu Bilig'de vezîrden " hükümdarın eli " olarak bahsedilmektedir[32].

İcraat ve faaliyetlerinden dolayı, doğrudan doğruya sultana karşı sorumlu olan ve vazifesini yerine getirmediği zaman sultana hesap veren vezîrler, şikayetler üzerine bazen sultanlar tarafından sert bir şekilde uyarılırdı. Onlar görevlerinden alınarak başka bir göreve tayin edilebilir, veya suçluysa sultanın başkanlık ettiği mahkemeye çıkarılarak yargılanabilirdi. Büyük Selçuklu Vezîri Sadu'l Mülk, Batını olduğu iddiasıyla tutuklanarak yargılandı ve idam edildi. Alp Arslan da yine şikayet üzerine vezîri Nizamü'l Mülk'ü uyarmıştır.

Şimdi Vezirin başkanlık ettiği Büyük Dîvânı ele alalım; Bakanlar kurulu olarak görev yapan ve Vezîrin de bugünkü anlayışla Başbakan olarak bütün hükümet işlerini yürüttüğü Büyük Dîvân ,dört dîvândan oluşuyordu.[33]

a-) Tuğra ve İnşâ Dîvânı :Dîvân-ı saltanattan sadır olan kararları yazar. Hükümdar tarafından verilen ferman ve Menşurları hazırlar, ve bunlara hükümdarın tuğrasını çekerdi. Selçuklu sultanlarının öteki devletler ve eyaletlerle olan yazışmalarını bu dîvân sağlardı. Devletin içte ve dışta bütün

---

[30] Refik TURAN :a.g.e., 405-406
[31] Reşat GENÇ :a.g.e.,249-254; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 90; Salim KOCA: a.g.e., 179.
[32] Salim KOCA:."Dandanakan...". a.g.e., 180
[33] Salim KOCA: a.g.e., 180-181

yazılı haberleşmelerini idare eder, devletin çeşitli memuriyetlerine yapılan tayinlere ve iktalara ait vesikaları verirdi[34].

b-) Dîvân-ı İstifâ (Maliye): Bugünkü Maliye Bakanlığının karşılığı olan bu dîvân, devlet hazinesinin gelir ve giderlerini kontrol eden ve devletin bütün mali işlerinden sorumlu dîvân idi. başında bulunan görevliye Müstevfî veya Sahib-i İstifâ denilmekteydi. Dîvân-ı İstifâ, devletin gelir ve giderlerini defterlere kaydeder ve yıllık bütçeyi düzenlerdi.

c-) Divan-ı Arz (Arzu'l Cuyûş): Bugünkü Milli savunma bakanlığının görev ve sorumluluğunu üstlenmiş olan bir dîvândı. Ordunun maaşları her dereceden askerin terfisi, birliklerin ve techizat'ın kayıt ve kontrolü ve ordunun sefere çıkmadan önce teftiş edilmesi Dîvân-ı Arzın sorumlulukları arasında idi[35]. Bu dairenin başında bulunan devlet adamı Arzu'l Ceyş veya Emir-i Arız gibi isimler alıyordu.

d-) Dîvân-ı İşrâf (İşrâf Dîvânı): Dîvân-ı Müşrif veya Dîvân-ı İşrâf da denilen bu dîvân devletin mali ve idari teşkilatını gelir ve harcamalarını kontrol ve teftiş etmekle görevli idi. Dîvânın başında buluna görevliye Müşrif -i Memâlik veya Müşrif deniliyordu, Müşrif her vilayete her şehre kendi naiblerini gönderiyordu[36]

2-) Taşra Teşkilâtı

Selçuklu devleti merkeze bağlı eyaletler ve tabi meliklerin hakimiyetinde olan bölgeler olmak üzere iki kısma ayrılmıştı[37]. Merkeze bağlı eyaletler yine

---

[34] İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 97; Salim KOCA: "Dandanakan...". a.g.e., 182; Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 509; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 148.

[35] RAVENDİ: a.g.e., 117; Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 509; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 149; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 96.

[36] İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 148; Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e.,510; İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 97-98; Salim KOCA: "Dandanakan... ". a.g.e., 184; Ravendî: a.g.e., 117

[37] Salim KOCA: Dandanakan...". a.g.e., 184.

merkezden tayin edilen valilerle doğrudan (vasıtasız) olarak yönetiliyordu. Tâbi meliklerin hakim olduğu bölgelerin idaresine ise doğrudan karışılmıyor sultan, tâbi meliklerin idareciliğini onaylıyor veya onu arz ederek başka birisini bu göreve tayin ediyordu.

Selçuklu ülkelerinde merkezden yönetilen üç büyük ve önemli eyalet vardı ki bunlar Irak, Horasan ve Harezm idi. Bu vilâyetlerin başında Büyük Dîvâna bağlı ve eyaletlerdeki sivil idarenin en büyük memuru olan amîd bulunuyordu. Bu idari uygulamalar tâbi Selçuklu devletlerinde de genel olarak devam etti. Sadece eyaletler ve bölgelere değil, hemen hemen bütün büyük şehirlere birer amîd tayin edilirdi ki bunlar ehli kalemden olup genellikle Fars kökenli idi. Nizamü'l- Mülk, eserinde, "amî " kelimesi ile "vali" kelimesini eş anlamlı olarak kullanmıştır[38].

Eyaletlerde hukuki ve şer'î işlere bakmak üzere kadılar bulunmaktaydı. Eyaletlerdeki ticari faaliyetleri kontrol etmekte Dîvân-ı İstifâya bağlı bulunan Muhtesiplerin göreviydi. Muhtesipler fiyatları kontrol eder, alış verişlerin doğru yapılıp yapılmadığına bakar, dışardan getirilen malların kalitelerini kontrol ederdi. Muhtesipler görevlerine bağlılıklarından dolayı genellikle Türkler arasından seçilirlerdi[39]. Şehirlere askeri yetkilere sahip Vali olarak "Şahne" ler tayin edilmekteydi. Bunlar kılıç ehlinden yani Türk soyundandı. Şahne'ye yaptığı hizmet karşılığı belirli bir bölge ikta olarak verilirdi. Yine eyaletlerde ikta ve iltizam'a verilmiş yerler dışında ki şehirlerin şer'i ve örfü vergilerini toplayıp hazineye gönderen âmîller bulunurdu[40].

Ayrıca Eyalet teşkilatında amîd, şahne, âmil, muhtesip, reis, kadı, hatip, müfti gibi memuriyetler bulunuyordu. Eyaletler de şer'î ve hukuki işlere

---

[38] Nizamü'l-Mülk: a.g.e., 56 vd. İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 151; Salim KOCA: "Dandanakan...". a.g.e., 29-51; M.Altay KÖYMEN: Alp Arslan ve Zamanı II.(Ankara, 1983), 204-205; brahim KAFESOĞLU: a.g.e., 150-151.

[39] Nizamü'l Mülk: a.g.e., 56 vd; Salim KOCA: "Dandanakan...". a.g.e., 185-186; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 151; Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 515.

[40] İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 151; M.Altay KÖYMEN: a.g.e., 152-156.

bakmak üzere kadılar bulunmaktaydı. Ayrıca sahillere askeri yetkilere sahip vali olarak "şahne"ler tayin edilmekteydi. Bunlar kılıç ehlinden dolayısıyla Türk soyundandı. Şahneye yaptığı hizmet karşılığı belirli bölge ikta olarak verilirdi. Yine, ikta veya iltizama verilmiş yerler dışındaki şehirlerin şer'î ve örfî vergilerini toplayıp hazineye gönderen amiller bulunuyordu. Ayrıca eyalet teşkilatında amil, şahne, nazır, muhtesip, reis, kadı, hatip, müftü gibi memuriyetler bulunuyordu.

Türkiye Selçukluları'nda da idarî teşkilatlanmanın esasını ikta tevcihi oluşturmaktaydı. Taşra teşkilatının idarecileri mutlak suretle sultanla irtibatlı olan görevlilerdi. Şehzadeler başlarında "atabey" veya "lala" adı verilen kişiler olmak üzere ülkenin belirli bir kısmına tayin edilirdi. Şehzadeler hangi vilayetin valisi ise oranın bir kısım iktası kendilerine dirlik olarak verilmekteydi. Türkiye Selçukluları'nda vilayet idaresine Emîr-i Sipâhsâlar'ın yanında bazı yerlerde de serleşker ve subaşları bakabilmekteydi. Şahneler şehir merkezlerinde merkez valisi olarak idare ve zabıta işlerini yürütürlerdi. Sahil bölgelerinin idaresindense Emîr-i Sevâhil sorumluydu.[41] Vilayetlerde küçük bir dîvân bulunmaktaydı[42]. Ayrıca memleketin her tarafına dağılmış haber alma teşkilatı (Perende) düzenli posta servisleri (ulag) ile askerî ve ticarî önemi olan yollar üzerinde karakollar kervanların güvenli geliş-gidişleri için ribatlar bulunuyordu.

C-) ORDU (Askerî Teşkilât)

Eski Türk devletlerinde devletin dayandığı iki temel unsurdan biri ordu idi. (diğeri aile). Ordu hem devletin dayandığı başlıca güç kaynağını hem de temelini oluşturmaktaydı. Türkler tarih boyunca güçlü orduları sayesinde Aden'den Sibirya steplerine kadar hakim olmuşlardı. Eski Türklerde halk ile ordu düzeni aynı idi. Eski Türk devlet teşkilatında özellikle sulh zamanında

---

[41] İbrahim Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 120.
[42] İbrahim KAFESOĞLU : a.g.e., 150.

sivil ve ordu düzeni diye bir ayrım yoktu. Ordu, halk halk da ordu düzeni içinde yaşardı. Savaş zamanında halk ordu haline gelirdi[43]

Başta Karahanlılar olmak üzere, Gazneliler, Selçuklular ve diğer Türk-İslâm devletlerinde ordu büyük ölçüde Türklerden meydana geliyordu.

1-) İnsan Unsuru

Orduyu meydana getiren en önemli unsur insan unsurudur. Türk İslam devletleri arasında en mükemmel ve en büyük orduya sahip olan Selçuklularda insan unsuru şu kısımlara ayrılmakta idi:

a-) Saray muhafızları (Gulâman-ı Saray)
b-) Hassa ordusu
c-) Meliklere, Devlet büyüklerine ve Beylere Bağlı Kuvvetler
d-) Yardımcı Kuvvetler

2-) Teşkilât

Eski Türklerde "halk" ile "ordu" düzeni aynı idi. Eski Türk devlet teşkilâtında özellikle sivil ve ordu düzeni diye bir ayrım yoktu. Ordu bir halk halkta bir ordu düzeni içinde yaşamaktaydı. Eski Türk Devletlerinde hemen hemen her Türk Bir savaşçı olduğundan askerliğe hususi bir meslek gözüyle bakılmazdı[44].

Türkler ülkelerini emniyet altında tutmak için baskınlara karşı son derece dikkatli davranarak bir takım önlemler almışlardır. Erken haber almayı sağlamak, düşmanlarının faaliyetlerini önceden haber alıp buna göre tedbir almak maksadıyla içinde daima nöbetçilerin bulunduğu ateş ve gözetleme

[43] Bahaeddin ÖGEL: a.g.e., 60; Reşat GENÇ: a.g.e., 282; Salim KOCA: "Dandanakan..." . a.g.e., 88; İbrahim KAFESOĞLU:"Türk Milli ...". a.g.e., 269.
[44] İbrahim KAFESOĞLU: a.g.e., 269; Salim KOCA: a.g.e., 25; Bahaeddin ÖGEL: a.g.e., 60.

kuleleri yapmışlardır. Bu gözetleme kuleleri ile burada görev yapan askerlere "kargu " veya "kuzet" nöbetçilere "kuzetçi" denirdi[45].

Ordunun bir bakıma ileri karakolu olan bu "kargular", çevreye hakim tepelere kurulurdu. Düşman askerlerinin durumu bu kulelerden yakılan ateşler ve bu ateşlerden çıkan duman vasıtasıyla haber verilirdi[46]. Türkiye Selçuklularında savaş sırasında ordu'nun tertibi, öncü birlikler (pişdar) merkez kuvvetler (muasker), sağ kol (meymene), sol kol (meysere) artçı birlikler şeklinde oluşturulmaktaydı[47]. Selçuklu ordusunda ok, yay, kılıç, mızrak, gürz, sapan, bıçak, hançer, kamçı, tuğla, zırh, kalkan gibi savunma ve saldırı silahları kullanılmaktaydı. Selçuklular kale kuşatmalarında ise mancınık ve arrede gibi ağır silahlarda kullanıyorlardı[48].

D-) ADLİYE

Türklerde adalet devletin temeliydi ve hukuk anlayışı da buna göre şekillenmişti. Selçuklularda da bu anlayışı görmekteyiz, nitekim Tuğrul Bey 1040 Dandanakan zaferinin hemen ardından , Abbasi Halifesine bir mektup yazarak "zulmün haksızlığın ve adaletsizliğin önünü alarak adalet kapısını açtıklarını belirtmiştir."[49]

Selçuklu Hükümdarları aynı zamanda adalet teşkilatının da başıydı. O, en büyük yargıç sıfatıyla Mezâlim Dîvânı"na çıkıp yargıda bulunur ayrıca Kadi'l Kudat, Kadı, Kadı Asker ve emir-i Dâd gibi adalet teşkilatının başlıca görevlilerinin tayinini bizzat kendi yapardı. Selçuklu Devleti'nde adliye şerî yargı ve Örfî yargı olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Bunlardan şer'î davalara

---

[45] Ahmed CAFEROĞLU: a.g.e., 125.
[46] Kaşgarlı Mahmud: a.g.e., I. 426.
[47] İbni Bibi: a.g.e., 315; İbrahim Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 107; Sadrüd'din Hüseyni: a.g.e., 39.
[48] İbnü'l Bibi: a.g.e., c. I .117-129; SALİM KOCA: a.g.e., 191.
[49] Salim KOCA: "Dandanakan...". a.g.e., 192.

kadılar, örfî davalara da emir-i dâd bakıyordu. Odu mensuplarının davasına ise kadı asker bakardı. Bağdat'ta bulunan baş kadının kontrolünde olan kadılar yargı yetkisini hiçbir etki altında kalmadan kullanırlardı. Görevlerini kötüye kullanan kadılar sultan tarafından görevden alınarak cezalandırılırlardı.[50]

[50 3] Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 515; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: a.g.e., 123.

II. BÖLÜM

KUTALMIŞ OĞULLARININ ANADOLU'YA GELİŞLERİ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş hadisesi ve kurucuları olan Kutalmış oğullarının Anadolu'ya geliş şekilleri, Mükrimin Halil Yınanç, M. Ali Köymen, Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, J. Laurent, Ali Sevim, Salim Koca gibi bilim adamları tarafından incelenmiştir; fakat bu döneme ait kaynak bilgisinin sınırlı olması nedeniyle kesin bir sonuca varılamamıştır. Biz çalışmamızın bu bölümünde bütün bu görüşleri teker teker değerlendirmek ve olaya farklı bir cepheden bakarak yeni bir yorum getirmek amacı taşımaktayız.

Anadolu'da kurulan ilk Türk siyasi teşekkülü olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş hadisesini açıklamak ve anlamak için öncelikle bu devletin kurucuları olan Kutalmış oğullarının Anadolu'ya geliş hadisesini açığa kavuşturmak gereklidir. Arslan Yabgu'nun torunu olan Kutalmış, Tuğrul Bey'in hizmetinde Selçuklu hakimiyetinin genişlemesinde rol oynadıktan sonra, Türk devlet anlayışına göre kendisine belirli bir bölgenin tevcihi için isyan etti. Tuğrul Bey'in ölümünden sonra ise amacı artık Selçuklu tahtını ele geçirmekti. Kutalmış bu amaçla Horasan Meliki Alp Arslan ile girdiği iktidar mücadelesini hayatıyla birlikte kaybetti. Bu mücadele sonunda Alp Arslan tarafından oğulları, Mansur, Süleyman-şah, Alp İlek (Yülük) ve Devlet tutklandı[1].

---

[1] Kerimüddin Mahmûd-i AKSARAYÎ: Müsâmeretü'l-Ahbâr Çev. Mürsel ÖZTÜRK (Ankara, 2000), 11; Müneccimbaşı Şeyh Dede Efendi: Sahayıf ul-Ahbar Çev. Necati LUGAL (istanbul, 1940), 3. Anonim Selçuknâme. Çev. F. Nafiz UZLUK, 6; Müneccimbaşı: Camiüddüvel (İstanbul, 1934), 6; İbnü'l-Esîr: El Kamil Fi't Tarih Tercümesi Çev. Abdülkerim ÖZAYDIN (İstanbul, 1991), X. 48; Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: Mir'âtü'z-Zaman yay. A. SEVİM.(Ankara, 1968), 111.

Bundan sonra kaynaklarda Sultan Alp Arslan'ın 1071 Malazgirt zaferi sonrasında Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile yaptığı anlaşmanın yeni İmparator VII. Mikhael tarafından tanınmaması üzerine Selçuklu ve Türkmen Beylerini Anadolu'nun fethi ile memur kılmasına[2] kadar Kutalmış oğullarının adlarına rastlanmamaktadır. Yani kaynaklar (1064-72) yılları arasında Kutalmış oğullarının nerede bulunduğu hakkında bir bilgi vermemektedir.

Alp Arslan'ın bu fetih emrinden sonra ise Kutalmış oğullarını Güneydoğu Anadolu bölgesinde faaliyette görmekteyiz[3]. İşte bu noktada kaynaklarda Kutalmış oğullarının bu bölgeye nasıl geldikleri ile ilgili birbirinde farklı görüşlere rastlamaktayız. Bu görüşleri Salim Koca şu şekilde tasnif etmiştir.

Alp Arslan'nın ölümünden sonra yerini alan oğlu Melikşah ile amcası Kirman Meliki Kara Arslan Kavurt arasında iktidar mücadelesi başlamış, bu karışıklık ortamından yararlanan Kutalmış oğulları kaçmak suretiyle Anadolu'ya gelmişlerdir[4].

Eski Türk Hakimiyet anlayışının sarih emrine göre her haneden üyesinin idaresine belirli bir bölge bırakılmaktaydı. Melikşah buna rağmen Kutalmış'ın çocuklarına muayyen bir ülkenin tevcihinde tereddüte düşmüş, Nizmül-Mülk'ün aracılığı ve Halifenin isteği hatta ısrarı üzerine Kutalmış oğullarına

---

[2] İbnü'l Esîr: a.g.e., 12; Urfalı MATEOS: Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) Çev. Yaşar YÜCEL-Bahaeddin YEDİYILDIZ Belleten, (Aralık, 1987) s. 201. 1398; Mükrimin Halil YINANÇ: Selçuklu Devri Anadolu'nun Fethi (İstanbul, 1934), 54.

[3] Salim KOCA: Türkiye Selçukluları Tarihi, II. C. Malazgirt'ten Miryakefalon'a (1071-1176) (Çorum, 2002), 35.

[4] Ebû'l-Ferec: Ebû'l Ferec Tarihi c. I. Çev. Ömer Rıza DOĞRUL. (Ankara, 1999), 328; Müneccimbaşı: a.g.e., 13; ATTALİATES: Les Turcs.Yaşar YÜCEL:Belleten, LII/202 (1988), 219-216; C. CAHEN: Pre-Ottaman Turkey Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler, Çev. Y.MORAN. (İstanbul, 1984), 89; Osman TURAN:Selçuklular Zamanında Türkiye (İstanbul, 1971), 47; Salim KOCA: a.g.e., 34.

Anadolu'da feth edecekler ülkeleri tevcih etmiştir[5]. Yani Kutalmış oğulları Anadolu'ya Türk hakimiyet anlayışının hükmü, halifenin aracılığı ve Melikşah'ın onayı ile gelmiştir.

Alp Arslan 1071 Malazgirt Zaferi sonrası savaş meydanında Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile yaptığı anlaşmanın hükümsüz kalması üzerine Selçuklu ve Türkmen Beylerini Anadolu'nun fethi ile görevlendirmiştir[6]. Sultan Alp Arslan tarafından Anadolu'nun fethine memur edilenler içerisinde artık kendisi ve iktidarı için tehlike olmaktan çıkmış bulunan Kutalmış oğulları da dahil etmiştir. Böylece Kutalmış oğulları da artık serbest kalarak diğer Selçuklu ve Türkmen Beyleri gibi Anadolu'yu fethe başlamışlardır. Bu ferman Melikşah devrinde yenilenmiştir[7]. Kaynaklarda geçen birbirinde farklı bu üç görüşün hangisinin doğru olduğunu değerlendirecek olursak.

A-) KUTALMIŞ OĞULLARI'NIN ANADOLU'YA KAÇARAK GELDİKLERİ GÖRÜŞÜ

Kutalmış oğullarının Anadolu'ya kaçarak geldikleri görüşünü savunanların başında Osman Turan gelmektedir. Osman Turan, bazı Müslüman ve Hıristiyan kaynaklarda belirtildiği gibi, Kutalmış oğlu Süleyman şah'ın Alp Arslan tarafından Anadolu'nun fethine memur edildiği ve ikta olarak kendisine ayrılan bu ülkede hükümdarlık hakkının verildiği şeklindeki kayıtları tarihi gerçeklere dayanmayan bir iddia olarak kabul eder. Osman Turan; Süleyman-şah ve kardeşlerinin Malazgirt zaferi sonrasında Alp Arslan ve Romanos Diogenes arasındaki anlaşmanın yürürlüğe girmemesi üzerine Anadolu'nun fethine memur edilen komutanlar arasında olduğuna dair de

---

[5] İbn Bibi: El-Evâmîrü'l-Alâ'iyye fi'l umûri'l-'Alâ'iyye Çev. M.ÖZTÜRK. I. (Ankara, 1996), 37; J.LAURENT:a.g.m., 222; M.Halil YINANÇ: a.g.e., 85 vd; İbrahim KAFESOĞLU: Sultan Melikşah (İstanbul, 1973), 57; M. Altay KÖYMEN: Selçuklu Devri Türk Tarihi (Ankara, 1989) , 102.

[6] Urfalı MATEOS: a.g.e, 144; George OSTROGORSKY: Bizans Devleti Tarihi Çev. Fikret IŞILTAN (Ankara, 1999), 319.

[7] Salim KOCA: a.g.e., 37.

hiçbir işaretin olmadığı ve Alp Arslan'ın kendisi için asi şehzade Erbasgan'dan daha tehlikeli ve kuvvetli olan Kutalmış oğullarını Anadolu'nun fethine memur edip buraları kendisine ikta olarak vermesinin imkansız olduğu görüşündedir.

Osman Turan, Süleyman ve kardeşlerinin Alp Arslan zamanında Anadolu ve Suriye'de bulunmadıklarını söyler, Kavurt ve Erbasgan isyanlarından sonra onlara mensup bulunan Yabgulu adlı Türkmen kütlelerinin, Anadolu ve Suriye'den kaçmalarından sonra, bir kısmının 1071'de Atsız ve diğer Oğuz beyleri idaresinde fetihlere girişip Filistin'de bir Türkmen beyliği kurarken başlarına geçecek bir Selçuklu şehzadesi bulunmamasını buna en kuvvetli delil sayar. Bu Türkmen beylerinden birisi olan Şöklü,1074 yılında Atsız'a karşı harekete geçerken Kutalmış oğullarından birisini Suriye'ye davet ederek ona itaatini bildirmiştir ki bu durum Kutalmış oğullarının Alp Arslan tarafından Anadolu'ya gönderilmediklerini gösterir. Aksi halde bu Türkmenlerin Kutalmış oğullarının etrafında toplanarak onları başlarına geçirmeleri icap ederdi.

Osman Turan, Süleyman ve kardeşlerinin Anadolu'ya gelerek tarih sahnesine çıkmaları; Alp Arslan'ın ölümü ve Melikşah'ın cülusu üzerine çıkan hadiseler ve Anadolu'nun fethiyle görevlendirilen Artuk Bey'in alevlenen saltanat mücadeleleri dolayısıyla Melikşah tarafından Merkeze çağrılmasıyla alakalıdır der. O, Alp Arslan'ın ölümünden sonra ortaya çıkan saltanat mücadelesinde Süleyman ve Kardeşlerinin bir fırsatını bulup Anadolu'ya geldiklerini veya Melikşah'ın onları serbest bıraktığını söyler, Osman Turan bu görüşünü İbn ül- Azrak'ın Tarihi Meyyâfârkîn'inde geçen "Melik Süleyman Melikşah nezdinde gelip Malatya, Kayseri, Aksaray, Konya, Sivas ve bütün Rum'u fethedip oralara hakim oldu". kaydına dayandırır.

Osman Turan'a göre Kutalmış oğlu Süleyman-şah Alp Arslan'ın ölümü sonrası ortaya çıkma fırsatı bulmuş , kısa bir süre de Türkmenleri etrafında

toplayarak Antakya'yı kuşatmış ve Bizans valisi ile bir anlaşma yaparak onları yıllık 20 bin dinar haraca bağlamıştır

Anonim Selçuk-nâme "Süleyman-şah'ın kendisine katılan Türkmenler ile Antakya'yı kuşattığını ancak fethi gerçekleştiremeden Anadolu'ya geldiğini ve bu dönemde Melik şah'a karşı Mısır da Şii Halifesi ile münasebet kurduğunu fakat bu teşebbüslerin de başarı kazanamayarak kardeşlerini esir verdiğini belirtir" Osman Turan, bu durumda Süleyman ve Kardeşlerinin Alp Arslan veya Melikşah tarafından Anadolu'nun fethine memur edilip bu bölgelerin kendisine ikta olarak verildiği yönünde muahhar kaynaklarda ki bilgilerin yanlış ve yanıltıcı olduğu görüşündedir.

Osman Turan'a göre, Kutalmış oğullarının tarih sahnesine çıkışları, Alp Arslan zamanında Suriye'ye kaçmış bulunan Yabgulu Türkmenleri'nin Atsız idaresine ve Melikşah'a itaat etmeleri ve buna karşılık Şöklü adlı bir Türkmen Bey'inin Kutalmış oğullarını daveti üzerine 1074 yılında Suriye'de Melikşah'ın tâbiiyetini kabul eden Atsız'a karşı bir müdahale ve Şii Mısır halifesiyle münasebetle başlar, bu mücadelede Kutalmış oğulları yenilip kardeşleri esir alınınca Kendileri için daha müsait hale gelen Anadolu'ya gelmişlerdir[8].

Sonuç olarak, Kutalmış oğulları Anadolu'ya Alp Arslan'ın ölümü ve Melikşah'ın cülusu üzerine çıkan hadiseler sonucu kaçarak gelmişlerdir. Kutalmış oğullarının Anadolu'ya gelip tarih sahnesine çıkması "yabgulu" Türkmenlerinden Şöklü'nün davetine bağlanmaktadır. Oysa, Kutalmış oğulları Alp Arslan'ın ölümü ve Melikşah'ın tahta tam hakim olması arasında geçen sürede kaçarak Anadolu'ya gelmiş olsalardı, Melikşah amcası Kara Aslan Kavurd'u bertaraf ederek taht üzerinde kesin bir hakimiyet sağladıktan sonra kendisi ve taht için devamlı bir tehlike oluşturacak olan Kutalmış oğullarının üzerine bir ordu göndererek onları cezalandıra bilir veya göz

[8] Osman Turan: a.g.e., 46-53; Osman Turan: Selçuklular Ve İslâmiyet (İstanbul, 1999), 40.

hapsinde tutarak tehlikeyi bertaraf edebilirdi. Oysa Melikşah böyle bir harekette bulunmamıştır. Bu da Kutalmış oğullarının kaçarak Anadolu'ya gelmiş olma ihtimallerini zayıflatmaktadır.[8]

Osman Turan'ın iddiasının dayanağını oluşturan Yabgulu Türkmenleri meselesine gelince gerçekten böyle bir Türkmen zümresi var mıydı?. Osman Turan, Selçuklular... tabiri, dar manası ile sadece Mikâil'in oğulları Tuğrul ve Çağrı beylere mensup Türkmenlere alem olup diğerleri bazen Selçuk'un oğlu Yusuf Yınal'a nisbetle Yınallılar (Yinâlıyân) ve Arslan Yabgu'ya mensup olanlara da Yabgulular (yaygiyan veya yaygiyya, aynen) adları ile anılmış demektedir. Oysa Farsça dil kurallarına göre Yınalıyân kelimesi Yınal+î (nisbet eki) +y (yardımcı ses+ân (çoğul eki)nden ibaret olduğu halde, aynı şekilde kurulmuş bir kelimede yabgu +'ī (veya y yardımcı sesi) + ī (n.e)+y (y s) + ān (ce)=yabgu'ī yan (arapçada yabgu'iyya)olabilir yani Osman Turan yaygıyan şeklinde yazdığı kelimeyi yabgu kelimesinden yapılmış bir nisbet şeklinin çoğulu sanmaktadır. Fakat bu Farsça dil kurallarına ters düşen bir iddiadır[9].

a-) Osman Turan'ın imlasından ve kelimenin kaynaklardaki şeklinde ilk hecede uzun sesli (â ā)vardır. Türkçe de uzun bir sesli bulunmadığından Arapça ve Farsça eserlerde geçen Türkçe isimlerde ,bu devirde kelime baş ve ortasındaki sesliler acaba uzun bir sesli ile(yani ā, ى ī , ve و ü ile) yazılmış mıdır? Tuğrul, Çağrı, Sancar ve Yabgu bu şekilde yazılmadığının bir göstergesidir[10].

b)- Yabgu kelimesi kalın sesliler ihtiva eden bir kelimedir. O, halde yazarın transcription şeklin de "g" yazdığı ses gerçekte bir ġ'dir. Acaba böyle bir ğğsesi Arapça ve farsça kaynaklarda (k veya g)olmuşmudur? Bunun cevabı hayırdır طكرل Tuğrul kelimesinin Tuklgrul Yağmur kelimesinin ر يكمو Yaklg

---

[8] Salim KOCA: a.g.e., 35.
[9] Ahmet ATEŞ: "La Question des Yabgulu (Yabgulular Meselesi)" Belleten, No, 115 (Temmuz, 1965), 517-
[10] Ahmet ATEŞ: a.g.e., 519-520.

şeklinde okunuşuna kaynaklarda rastlanmadığına göre bunun cevabı hayırdır. O halde Yabgulular kelimesi ve buna bağlı iddialar yanlıştır .Çünkü böyle bir Türk zümresi mevcut değildir. Yabgulular ifadesi manasızdır. Zaten Osman Turan'ın bu kelimenin kaynağı olarak gösterdiği Sıbt'ta da Yaygıyya şeklinde bir kelime mevcut değildir. Burada ناوكية kelimesi vardır. Yāvagī ve cem'i şekli olan yāvāīgıyan asıl devlet sultasına tabi olmadan herhangi bir sebeple Sultandan ayrılarak başı boş gezen daimi bir hareket halinde bulunan kabile veya göçebe zümre demektir. Dolayısıyla Selçuklu tarihinde Osman Turan'ın Yabgulular olarak adlandırdığı bir zümre mevcut değildir[11].

B-) KUTALMIŞ OĞULLARININ SULTAN MELİKŞAH'IN MENŞURU İLE ANADOLU'YA GELDİKLERİ GÖRÜŞÜ

Kutalmış oğullarının Anadolu'ya gelişlerinin Sultan Melikşah'ın menşuru ile olduğu görüşünü savunanların başında Mehmet Altay Köymen gelmektedir. Ona göre, Büyük Selçuklu Devleti camiasına vassal bir siyasi teşekkül olarak Melikşah zamanına katılan Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucuları olan Kutalmış oğullarına Melikşah, Türk hakimiyet telakkisinin sarih emrine rağmen muayyen bir ülkenin tevcihinde tereddüte düşmüş; bunun üzerine Kutalmış oğulları da Selçuklu tahtını ele geçirmek için isyana hazırlanmışlardı. Bu ortamda Melikşah, Halife'nin aracılığı ve ısrarı ile 1073 tarihinde Kutalmış'ın çocuklarını (Alp Yölük veya İlek, Devlet veya Dolat, Mansur ve Süleyman-şah) Anadolu'da gazaya sevk ederek fethe edecekleri yerleri kendilerine tevcih etmiştir. Kısaca; Kutalmış oğulları Halifenin aracılığı ile Melikşah tarafından Anadolu'nun fethine memur edilmiş ve fethedecekleri bölgeler kendilerine tevcih edilmiştir.

Alp Arslan Türk hakimiyet anlayışı çerçevesi içinde Kutalmış oğulları'na Anadolu'yu vermiş olabilir. Fakat bu sırada Melikşah'ın iktidarı ağır bir buhran

---

[11] Ahmet ATEŞ: a.g.e., 520-521; İbrahim KAFESOĞLU: "Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu ", .Tarih Enstitüsü Dergisi s. X-XI'den ayrı basım (İstanbul, 1981), 17-18.

içerisindeydi. Hem tâcı hem hayatı tehlikede idi. Oğuz kütlelerinden sonra Selçuklu ordusu da taht için harekete geçen Kirman Melîki Kara Arslan Kavurt'a destek vermekteydi[12]. Bu karışıklık içinde Kutalmış oğullarını Anadolu'ya göndererek taht için kendi elleri ile yine kendisine güçlü bir rakip daha ortaya çıkarması akla uygun gelmemektedir.

Ayrıca Halifenin Kutalmış oğullarına muayyen bir bölgenin tevcih edilmesindeki ısrarının sebebi ne idi. M. Altay Köymen bunu açıklayacak herhangi bir delil sunmamıştır. Bilindiği üzere Abbasi halifesi 1058 yılında Tuğrul Beyi "Melik-el- Maşrik ve'l- Mağrib" ilan etmiş ve ona "Rükned-din "lakabını vererek dünyevi yetkilerini kendisine devretmiştir[13]. Böylece Tuğrul Bey İslâm aleminin dünyevi hakimi olmuştur. Bu tarihten itibaren İktaları ve tahsilatları bile Selçuklu Hükümdarları tarafından yapılan Abbasi halifesinin Selçuklu Sultanları üzerinde hiçbir etkisi kalmamıştır. Bu nedenle böyle bir tevcih olayında Abbasi Halifesinin Selçuklu Sultanı Melikşah üzerinde bir etkisi olduğu düşünülemez. Selçuklu Sultanları üzerinde bu tarz bir etki olmuş olsa idi. Selçuklu Tarihinde bunun örneklerine rastlamamız gerekliydi. Oysa Selçuklu tarihinde halifenin aracılığı ile herhangi bir Selçuklu şehzadesinin idaresinde bir toprak parçası verildiğine dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır[14].

C-) KUTALMIŞ OĞULLARININ ANADOLU'YA ALP ARSLAN'IN EMRİ İLE GELDİĞİ GÖRÜŞÜ

1-) Mükrimin Halil YINANÇ

---

[12] İbnü'l-Esîr: a.g.e.,62; Sadrüddîn Hüseynî: Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye. Çev. Necati LUGAL (Ankara, 1943), 30-40; Ebû'l-FEREC :a.g.e., 326; Ahmed Bin Mahmûd: Selçuk-nâme Çev. Erdoğan MERÇİL (İstanbul, 1977), 115 vd.

[13] Kerîmüddin Mahmûd-i AKSARAYÎ: a.g.e., 10; Ahmed bin MAHMÛD: a.g.e., 117; Ebû'l-Ferec: a.g.e., c .I. 305.

[14] Salim KOCA: a.g.e., 36.

Alp Arslan Çağrı Bey'in ölümünden sonra Büyük Selçuklu Devleti tahtına geçti, bu sırada Gird Kuh'ta taht için isyan etmiş olan Kutalmış'ı muhasara eden Amidü'l- Mülk'te muhasarayı kaldırarak Rey'e dönmüştü. Muhasaranın kalkması üzerine Kutalmış, Türkmenlere haber gönderdi kısa zamanda 50 bin 'e yakın kuvvet toplayarak kendisini Sultan ilan etti ve Rey'i muhasaraya başladı. Alp Arslan'ın Horasan'dan Damgan'a gelmesi üzerine Kutalmış'ın teşebbüsü yarım kaldı. Alp Arslan ve Kutalmış arasındaki muharebe Kutalmış'ın ölümü Alp Arslan'ın zaferiyle sonuçlanmış bu mücadelede Kutalmış'ın kardeşi (Resul .Tekin) ile büyük oğlu (Mansur) esir düşmüştü (1063) Fakat Alp Arslan bütün esirleri af etmiş ve Kutalmış oğullarını " melik " veya "emir" unvanı ile Anadolu hududunda gazaya memur etmiştir.

Alp Aslan'ın ölümünden sonra, 1073 yılında Türk orduları Orta Anadolu şehirlerini feth ederken onların başında bulunan Kutalmış oğulları da Selçuklu tahtını ele geçirmek için Melikşah'a karşı isyana hazırlandılar fakat Halifenin arabuluculuğuyla Kutalmış oğulları Anadolu'nun fethine memur edilerek feth edecekleri yerler kendilerine tevcih olunmuştur. Bu tevcih Alp Arslan tarafından tekrarlanmış bunun neticesinde de Kutalmış oğulları maiyetlerinde ki Türkmen bey ve ulusları ile Anadolu'nun Bizans elinde kalan yerlerini fethe başlamışlardır[15].

Kısaca Mükrimin Halil Yınanç'a göre; Kutalmış oğullarının Anadolu'ya gelişleri Alp Arslan tarafından Anadolu hududunda gazaya memur edilmeleri ve bu menşurun Melikşah devrinde Halifenin ısrarı ile yenilenmesine bağlıdır. Ancak Halifenin böyle bir ısrarı olabilir miydi?. Bunun örnekleri var mıydı? Tıpkı Mehmet Altay Köymen gibi Mükrimin Halil Yınanç'ta bu konuda net deliller ortaya koymamıştır.

2-) İbrahim KAFESOĞLU

[15] Mükrimin Halil YINANÇ: a.g.e., 34.

Malazgirt savaşını müteakip, Romanos Diogenes ile yaptığı anlaşmanın yürürlüğe girmemesi ve Romanos Diogenes'in ölümü üzerine Alp Arslan Anadolu'da bulunan şehzadelere ve Türkmen Beylerine Kutalmış oğlu Süleyman-şah'ın emrinde Anadolu'yu fetih emri vermiştir. Nitekim sultan Melikşah hükümdar olduğunda başta Kutalmış oğulları ile emir Tutak, Artuk Bey olmak üzere bir çok Türkmen beyi artık Anadolu da faaliyette idi üstelik bu beylerin Anadolu'daki faaliyetleri artık geçici bir istila olmaktan çıkmış vatan kurma mahiyetini almıştı. Malazgirt savaşını müteakip daha 1072-73 yıllarında, Melikşah amcası Kavurt isyanı ile meşgul olurken bu Türkmen boyları Ankara hatta İzmit havalisinde serbestçe dolaşabiliyorlardı.

Bizans'ın Anadolu halkını sık sık patlak veren iç isyanlar sebebiyle ihmal etmiş olması imparatorluktaki büyük feodal ailelerin tahakkümü ve yıllarca süren harplerden yorgun düşen köylülerden zorla tahsil edilen ağır vergiler Anadolu da yaşayan halkı soymayan, daha ziyade stratejik mevkileri arayan Türkleri bir kurtarıcı olarak görmelerine neden olmuştur ki Anadolu yerli halkının tutumu, Anadolu'nun fethiyle memur kılınan Türkmen Beyleri ve Şehzadelerini işini kolaylaştırmıştır. Alp Arslan'ın ölümünden sonra tahta geçen Melikşah Hükümdar olunca Kutalmış oğullarına zapt edecekleri memleketlerin menşurunu vermiştir[16].

3-) Salim KOCA

Malazgirt Zaferi sonucu Alp Arslan, Romanos Diogenes ile yaptığı anlaşmanın hükmünü yitirdiğini görünce Selçuklu ve Türkmen Beylerini Anadolu'nun fethiyle görevlendirdi. Salim Koca'ya göre bu emre o zamana kadar devletin merkezi Rey'de tutuklu kalan Kutalmış oğulları (Mansur, Süleyman, Alp İlig, Dolat / Devlet)da dahil edildi. Bundan sonra bu Selçuklu

---

[16]İbrahim KAFESOĞLU: Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu (İstanbul, 1953) 61-66; İbrahim KAFESOĞLU: "Türkiye Selçuklu Devleti ..." .a.g.m., 53.

ve Türkmen beyleri sistemli bir şekilde Anadolu'nun fethine başladılar. Sınırda toplanan Türkmen kütleleri de Malazgirt zaferi ile önlerine bir ülkenin açılmış olduğunun farkına vararak sel halinde akarak Anadolu'ya geldiler. Böylece Selçuklu ve Türkmen kuvvetleri Anadolu'nun her tarafında yayılırken Bizans sürekli güç kaybetmekteydi. Anadolu'nun yerli halkı da Türkleri ne İranlılar gibi rakip bir millet ne de Araplar gibi karşı dinin temsilcileri olarak görmemişler, inançlarına ve kültürlerine saygılı olan Türkleri bir kurtarıcı gibi görmüşlerdir. Türklerin bu tutumu Anadolu'ya sahip olmalarını kolaylaştırdı. Bunun sonucunda Anadolu da bir çok Türk devleti kuruldu[17]. Sonuç olarak Kutalmış oğullarının Anadolu'ya geliş şekilleri ile ilgili şunları söyleye biliriz:

Kutalmış oğullarının Malazgirt savaşı sonucunda (1071) Selçuklu sultanı Alp Arslan ve Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasındaki anlaşma şartlarının uygulanmaması sonucunda Alp Arslan tarafından Anadolu'yu fethe gönderilen[18] Türkmen Beyleri arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Türk Hükümdarlarının fethine kara verdikleri ülkelerin fethini ya kendileri ya da hanedan üyelerinden birisine yaptırdıkları Türk fetih felsefesine de uygun düşmektedir. Ayrıca Alp Arslan Malazgirt zaferi sonucunda babalarının iktidar mücadelesi sırasında ona destek vermek dışında başka bir suçu olmayan Kutalmış oğullarını artık kendisi ve tahtı için tehlike olarak görmeyerek Anadolu'nun fethine memur kılmıştır. Kutalmış oğullarının uzun süre tutuklu kalması onları iktidardan memnun olmayan Türkmen kütlelerinin destek verdiği yeni bir güç haline getirebilirdi. Bütün bunlar Kutalmış oğullarının Alp Arslan'ın emri ile Anadolu'ya geldiklerini göstermektedir. Bu emir daha sonra Melikşah tarafından yinelenmiştir[19].

---

[17] Salim KOCA: a.g.e., 29.

[18] Urfalı MATEOS: a.g.e., 144; George OSTROGORSKY: Bizans Devleti Tarihi, (Ankara, 1999),319; Claude CAHEN: "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi", Çev.Yaşar YÜCEL-Bahaeddin YEDİYILDIZ BELLETEN s. 201, (Aralık, 1987), 1398.

[19] İbrahim KAFESOĞLU: "Melikşah Devrinde...". a.g.e., 66; .M. Altay KÖYMEN: a.g.e., 102; Urfalı MATEOS: a.g.e.,144; George OSTROGORSKY: a.g.e., 319; Claude CAHEN: "Türklerin Anadolu'ya.." a.g.m., 201.

III. BÖLÜM

KUTALMIŞ OĞULLARININ ORTAK FAALİYET DÖNEMİ

A-) KUZEY SURİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

Kaynaklarda verilen bilgiye göre, Mansur, Süleyman-şah, Alp İlek ve Devlet kardeşler Güney Doğu Anadolu'ya 1072 yılı içinde geldiler ve Bilecik üst olmak üzere Diyarbakır ve Urfa arasındaki bölgeye yerleştiler[1].

Kutalmış oğulları Süleyman Mansur Alp Yölük ve Devlet Melikşah tarafından Anadolu'nun fethine memur edildikten sonra maiyetindeki bey ve uluslarla Anadolu'nun Bizans elinde kalan yerlerini açmaya başladılar.

Şöklü adlı bir Türkmen Beyi 1074 yılında Akka'yı ve Suriye sahil şeridinin bir kısmını feth edince Atsızla arası açıldı. Bunun üzerine Şöklü 1075 yılında Güneydoğu Anadolu'da (Urfa ve Fırat) bölgesinde fetihler yapan Kutalmış oğullarından birisine mektup yazarak onu Filistin'e davet etti[2]. Şöklü Kutalmış oğullarına (Alp Yölük ve Devlet) hanedanının saltanattan olması nedeniyle Suriye hükümdarlığına herkesten fazla layık olduğunu ve kendisine itaat edip hizmette bulunacağını söyledi. Kutalmış oğulları bu davet üzerine kardeşi

---

[1]Kerîmüddin Mahmud-i AKSARAYÎ: Müsâmeretü'l-Ahbâr, Çev. M. ÖZTÜRK. (Ankara, 2000) , 20; Reşidüd-din FAZLALLAH: Câmi ut-Tevarih, nşr. Ahmed ATEŞ. (Ankara, 1960), II. 28; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye (İstanbul, 1971), 46.

[2] Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: Mi'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan.yay. Ali SEVİM. (Ankara, 1968), 172-173; Osman TURAN: " Selçuklular Zamanı...". a.g.e., 48-49; M .Altay KÖYMEN:"Selçuklu Devri...". a.g.e., 105.

(Dolat) ve amcasının oğlu ile birlikte güneye inerek Şöklü ile birleşti. Böylece maddi ve manevi destek sağlamak amacıyla Mısır Fâtımî halifesini tanıyan ve Selçuklu hanedanına mensup kimselerin de bulunduğu bir ittifak kurulmuş oluyordu. Kendisine karşı kurulan bu ittifakın haberini alan Atsız kuvvet toplayarak kısa sürede Şöklü ve Kutalmış oğullarının üzerine yürüdü. Mücadele Şöklü ve oğlunun ölümü, Kutalmış oğulları ve amca oğullarının esir edilmesi ile neticelendi. Selçuklu şehzadelerinin esir alındığı Atsız tarafından Melikşah'a derhal bildirilmiştir[3].

Bu olay vuku bulduğu sırada Kutalmış'ın diğer oğlu Süleyman da Kuzey Suriye'ye inerek babası Mahmut'un ölümünden sonra Haleb'e hakim olan Mirdasoğulları Emiri Nasr yönetimindeki Haleb'i kuşatmış fakat Nasr'ın " ben sultanın naibiyim eğer sende ona itaat ediyorsan sana verilecek bir miktar mal ve paraya kanaat ederek bizden uzaklaş " demesi üzerine Kuşatma Süleyman-şah tarafından kaldırılmıştır. Daha sonra Suriye'ye gelen Kutalmış oğlu Süleyman-şah Atsızdan kardeşlerini istemiş, Atsız Süleyman-şah'a kardeşleri konusunda Melikşah'a yazdığını ondan gelecek emre göre hareket edeceğini bildirmiş ve daha sonrada Melikşah'tan gelen emir üzerine Aralık 1075/76 yıllarında, Kutalmış oğullarını İsfehan'a yollayıp Sultana teslim etmiştir. Böylece Kutalmış oğullarından ikisi daha işin başında saf dışı olmuştur.

Kardeşlerinin kendisine teslim edilmesini sağlayamayan Süleyman, Selimiye'den ayrılarak Antakya üzerine yürüdü. Buna Romanos Diogenes'in oğlu Kostantin ile Antakya valisi İsak Kommenos karşı çıktıysa da yapılan mücadelede Süleyman Kostantin'i öldürdü, İsak ise esir edildi. Süleyman İsak Komnenos'u ağır bir fidye karşılığında serbest bıraktı ve Antakya'yı da Yıllık 20 bin dinar vergiye bağladı[4].

---

[3] Mükrimin Halil YINANÇ: a.g.e., 59; Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e., 75; Osman TURAN: a.g.e., 48; Erdoğan MERÇİL: a.g.e.,104.

[4] Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e., 175; Ali SEVİM: Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi (Ankara, 2000), 70; Osman TURAN: "Selçuklular Zamanında Türkiye.". a.g.e., 48; Ali SEVİM:

B-) İÇ ANADOLU VE MARMARA BÖLGESİNDEKİ FAALİYETLERİ

Kuzey Suriye'ye yaptıkları ilk teşebbüs sonrası Süleyman ile Mansur kardeşler kendi devletlerini kurmak ve hakimiyet alanlarını genişletmek için burada ki şart ve zeminin kendileri için uygun olmadığını anladılar. Onlar henüz işin başında iken Büyük Selçuklu Devleti sultanı Melikşah ve vassalları ile çatışıp yok olmak istemediklerinden kendilerine tâbi olan Türkmen kütleleri ile birlikte Anadolu'ya yöneldiler[5]. Toroslar'ı aşıp İç Anadolu'ya girdiler daha sonra Farsça Tarih'i Ali Selçuk da belirtildiğine göre Süleyman, Konya şehrini Martavkosta adlı Bizans valisi ile giriştiği harp neticesinde ele geçirmiş Romanus Makriden'de Gavele Kalesi'ni almış (1074) ve Konya dan itibaren Anadolu'nun garp kısmında bulunan mühim kale ve şehirleri zapt etmiştir.[6]

Kutalmış oğulları İç Anadolu'nun fethini tamamladıktan sonra Bizans'ın en önemli bölgelerinden birisi olan Sakarya havzasını ele geçirmek için harekete geçtiler. Bu sırada ağır iç meselelerle uğraşan Bizans İmparatorunun etrafla ilgilenecek durumu yoktu. Bizans'ın içinde bulunduğu durumu kendi lehlerine değerlendiren Süleyman ve Mansur kardeşler yörenin kilit noktalarından birisi olan İznik Şehri ve kalesini 1075 yılında fethederek[7] hareketlerinin üssü yaptılar. Böylece İznik'te Türkiye Selçuklu Devleti'nin temellerini atmış oldular ayrıca, bu teşebbüsle Türklerin Anadolu'da yerleşme hareketi de başlamış oldu[8].

Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah (Ankara, 1990), 24; Erdoğan MERÇİL: Müslüman Türk Devletleri Tarihi (Ankara, 1991), 104.

[5] Salim KOCA:a.g.e., 9.

[6] Anonim Selçuknâme, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi., Hıstore des Seldjoukıdes, d'asıeminure Par) haz. F.Nafiz UZLUK (Ankara, 1952), 23; M.Halil YINANÇ: a.g.e., 58; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 54; Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 105; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi c. VIII. 212

[7] AZIMÎ: Azimi Tarihi:Selçuklularla İlgili Bölümle (H 430-538=1038/39-1143/44) yay. Ali SEVİM (Ankara, 1988), 21; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 55; Ali SEVİM: a.g.e., 26.

[8] Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 54; Ali SEVİM: Anadolu Fatihi..,"a.g.e., 26; Mükrimin Halil YINANÇ: a.g.e, 61.

C-) SÜLEYMAN-ŞAH VE MANSUR KARDEŞLERİN BİZANS İLE OLAN İLK İLİŞKİLERİ

Bu sırada Bizans İmparatorluğu'nun zaten bozuk olan işleri 1077'den itibaren çıkan isyanlarla iyice alt üst oldu. Rumeli ordu komutanı Nicefor Bryennios kendisini 1077 yılında Edirne'de İmparator ilan etti ve İstanbul üzerine yürüdü. İmparator hapisten çıkardığı Rusel'ı Aleksios ile birlikte onun üzerine gönderdi. Bu sırada Anadolu orduları komutanı N. Botaniates de hükümdarlık için harekete geçmiş ve Alp Arslan dan kaçarak Bizans'a sığınan Selçuklu torunu Erbasan[9] ile birleşerek İzmit'e doğru harekete geçmişti.

Nikephoros Bryennios, Botaniates'i ortadan kaldırmak amacıyla Süleyman- şah ile anlaştı. Süleyman-şah Botaniates'in İstanbul'a geldikten sonra geçmesi muhtemel yol ve geçitleri tuttu, Botaniates bunu haber alınca Kütahya'dan itibaren dağ yollarından Sakarya kenarına oradan İznik'e doğru ilerledi. Türk öncüleri İznik dolaylarında Botaniates ve kuvvetlerine yetişti ve büyük ordu gelinceye kadar oyalamak için savaşa girdiler. Botaniates kuşatma tehlikesi ile karşılaşınca Erbasan aracılığıyla Süleyman'dan yardım diledi. Süleyman-şah Bizans'ın içinde bulunduğu durumu kendi lehine kullanmak için kah iktidarı kah ihtilalcileri destekliyordu. Bu çerçevede Süleyman-şah Botaniates'in İstanbul'dan serbestçe geçmesine izin verdi ve bu geçişin güven içinde yapılması için de ona kuvvetli bir Türk müfrezesi verdi. Böylece Botaniates İznik üzerinden İstanbul'a doğru ilerledi bunun üzerine patrik Aemelionus'un tahriki ile Ayasofya'da bir isyan çıktı ve bütün İstanbul'u kapladı. Nikophoris kaçtı İmparator Mihael ise kardeşi Konstantinos lehine tahttan feragat etmek istedi ise de kardeşi Konstantinos bunu kabul etmeyerek Aleksios Komnenos ile birlikte Botaniates'e iltihak

---

[9] Claude CAHEN: Osmanlıdan Önce Anadolu'da İlk Türkler Çev. Y. MORAN, (İstanbul, 1984), 90; İbrahim KAFESOĞLU: Melikşah Devri...". a.g.e, 72.

etti[10]. Böyle bir ortamda İstanbul da Bizans tacını takacak kimse bulunamadığından 3 Nisan 1078'de Türk himayesinde Türk boğazına gelen Nikephoros Botaniates'in başına bu taç kondu. Böylece Botaniates sadece tahtı ele geçirmekle kalmadı rakibi Bryennios'u da bertaraf etmiş oldu[11].

Diğer taraftan Botaniates'i destekleyen Türkler İzmit başta olmak üzere Bithynia kıtasını ele geçirmişler, hatta Anna Kommena'ya göre; Karadeniz ile Çanakkale boğazı Ege Denizi şarki Akdeniz Antalya körfezi ve Adana arasındaki bütün Anadolu Türkiye Selçuklu Devleti'nin hakimiyetine girmişti. Fakat Bizans'ta ki karışıklık Botaniates'in hükümdar olması ile sona ermemiş 1077 yılında kendisini Bizans İmparatoru ilan edip Balkanların altını üstüne geçiren Nikephoros. Bryennios ile meşgul olmak gerekmişti. Botaniates Selçuklu Türkleri ve Kutalmış oğullarından destek alırken Bryennios'un kuvvetleri ise Peçenek Türklerine dayanıyordu. Ayrıca Bryennios'un ordusunda Peçenek Türklerinden başka mühim miktarda diğer Türk gurupları da yer alıyordu.

Bryennios'a karşı Botaniates önce Aleksios'u gönderdiyse de, askerlerine güvenemediği için tekrar Kutalmış oğullarından yardım istemişti. Aleksios ile Bryennios arasında ki " Colobria " Savaşı'nda Bizans yenilgiye uğradı, fakat tam zamanında yetişen Süleyman savaşın seyrini değiştirdi düşmanı bozguna uğrattı ve Bryennios'u esir aldı[12]. Bizans'ın içinde bulunduğu şartları çok iyi değerlendiren Süleyman ve Mansur kardeşler sadece Anadolu'daki değil İstanbul da ki gelişmelere de yön verici olmuşlardır. Botaniates tahtını ve tacını borçlu olduğu ve kendisi ille eşit bir hükümdar olarak kabul ettiği Süleyman ve Mansur kardeşlerin bölgedeki faaliyetlerine ve hakimiyet

---

[10]Anna COMMENA: Aleksios (İstanbul, 1996) 22; George OSTROGORSKY: a.g.e, 322; Claude CAHeN: "Türkler'in Anadolu'ya..." 1408; Erdoğan MERÇİL: a.g.e,104.
[11] J.LAURENT: " Rum (Anadolu) Sultanlığının Menşei ": Çev. Yaşar YÜCEL. Belleten LII/202, (Ankara, 1988), 225.
[12] Anna COMMENA: a.g.e.,

alanlarını genişletmelerine karşı çıkmıyordu. Botaniates adeta İstanbul Boğazı'na kadar bütün Anadolu'yu Türklere bırakmış durumdaydı[13].

[13] Georg OSTROGOSKY: a.g.e., 323; Osman TURAN: " Selçuklular Zamanında Türkiye" 5 6; Anna COMMENA: a.g.e., 28-29; Ali SEVİM: Anadolu Fatihi...", 27; Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 105; J.LAURENT: " Türklerin Anadolu'ya ilk Giriş i" 225; Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi c. VIII. 213. Mükrimin Halil YINANÇ: a.g.e., 59; Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e, 75; Osman TURAN: a.g.e, 48; Erdoğan MERÇİL: a.g.e., 104.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN KURULUŞUNA DAİR GÖRÜŞLER

A-) TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile ilgili birbirinden farklı görüşler vardır. Bunlar:

1-) Mehmet Altay Köymen'in Görüşü
2-) M. Halil Yinanç'ın Görüşü
3-) J. Lauren'tin Görüşü
4-) Osman Turan'ın Görüşü
- **5-) İbrahim Kafesoğlu'nun Görüşü**
6-) Z. Velidi Togan'ın Görüşü
7-) Salim Koca'nın Görüşü

Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile ilgili bu görüşleri teker teker değerlendirelim:

1-) Mehmet Altay Köymen'in Görüşü

M. Altay Köymen Türkiye Selçukluları Devleti'nin kuruluşunu üç aşamada değerlendirmektedir.

a-) I. KURULUŞ

Alp Arslan'ın yerine 1072 tarihinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun başına geçen Melikşah Kirman Selçuklu Devleti Hükümdarı Kavurt ile mücadele halinde iken Anadolu'nun Doğusunu feth eden Türkmenler Kutalmış Oğulları'nın önderliğinde Kızıl Irmağı geçerek Orta Anadolu'yu fethe başlamışlardır. Bu Türkmenler bir taraftan Artuk, Tutak gibi büyük Oğuz Beyleri önderliğinde Bizans ile giriştiği mücadele de başarı kazanırken bir yandan da Orta Anadolu şehirlerini feth ediyorlardı. Bir süre sonra Melikşah'ın Türk hakimiyet telakkisinin açık emrine rağmen Kutalmış'ın oğullarına belirli bir ülke tevcih etmekte tereddüte düşmesi, Selçuklu soyunun bu iki kolu arasında ki mücadeleyi tekrar hareketlendirerek Kutalmış oğulları'nın Melikşah'a karşı isyana hazırlanmalarına sebep oldu.

Halifenin Kutalmış Oğulları ve Melikşah arasında aracılık yapması hatta ısrarı üzerine 1073 yılında Kutalmış oğulları Melikşah tarafından Anadolu'nun fethine memur edilmiş ve burada feth edecekleri bölgeler Kutalmış'ın çocuklarına tevcih edilmiştir. Böylece Büyük Selçuklu Devleti'ne tabi başında Selçuklu soyundan Hükümdarların bulunduğu Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuş oldu.

Burada dikkati çeken husus, fermanın Melikşah tarafından Kutalmış oğullarının hepsine birden verilmiş olmasıdır. Böylece "kollektif hakimiyet sistemi" veya içlerinden birisini reis seçerek hareket etmeleri kendilerine bırakılmıştı. Melikşah bu fermanı Mansur, Süleyman-şah, Alp Yölük (veya İlek), Devlet (veya Dolat)'e birlikte verirken Selçuklu soyunun bu iki kolu arasında ki rekabeti Kutalmış'ın taht için verdiği mücadeleyi ve Kutalmış oğullarının kendisine karşı hazırladığı isyanı göz önünde tutarak bu yeni kurulan vassal devletin bir kişinin hakim olduğu güçlü bir yapıda olması yerine dört kardeşin birlikte hakim olduğu daha zayıf bir siyasi yapı olarak varlığını sürdürmesinin planlamıştır.

Bu tevcihten sonra kardeşlerden Mansur ve Süleyman-şah, Bizans'a karşı müşterek hareket ediyor ve meşru otoriteyi temsil eden Bizans İmparatoru yerine Taht için isyan eden generalleri destekliyorlardı. İzledikleri bu siyaset onlara Anadolu'nun fethini kolaylaştırıyordu. Bizans karşısında izledikleri bu siyasetle başarı kazanırken birden bire bu iki kardeşin arası açıldı. Süleyman- şah Mansur'un nisbî üstünlüğünü reddedip onun otoritesine karşı mücadele edip Anadolu'ya tek başına hakim olma isteğini gerçekleştirmek için Melikşah'a kardeşinin isyana hazırlandığını"jurnal" etmiştir. Süleyman-şah böylece Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na bağlılığını bir kez daha göstermiş oldu.

Melikşah'ın, Süleyman-şah'ın kardeşi Mansur hakkında yaptığı şikayeti tahkikata lüzum görmeden, Mansur'a karşı harekete geçmesi Süleyman-şah'ın Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda kendisine güven sağladığının bir göstergesidir.

Bu "jurnal" üzerine harekete geçen Melikşah; İstanbul'da misafir bulunan Mansur'un öldürülmesini Bizans İmparatorundan istemiş ancak imparator bu konuda Melikşah'a verdiği sözde durmamış, Mansur da tekrar Anadolu'ya geçerek Süleyman-şah'la mücadeleye girmiştir. Bunun üzerine sultan Melikşah bu olayı halletmek için Anadolu'ya en meşhur komutanlarından Porsuk emrinde bir ordu göndermiştir.

Porsuk, Süleyman-şah'ın kuvvetleri ile birleşmiş ve yapılan savaşta Mansur öldürülmüştür. Daha önce kardeşlerden Alp Yölük ve Dolat'ın merkeze nakledilmesi ile zedelenmiş olan " kollektif hakimiyet sistemi " Mansur'un öldürülmesi ile tamamen kalkmış ve Türkiye Selçuklu Devleti inhilal etmiştir. Böylece ilk kuruluş sona ermiş oldu. Şimdi burada yeni bir devlet kurmak lazımdır.

b-) II. KURULUŞ

Anadolu'da başında Selçuklu soyundan bir prensin bulunacağı vassal bir devlet söz konusu ise Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na ve Melikşah'a sadakatinin muhtelif vesilelerle (kardeşleri Alp Yölük ve Dolat'ın Atsız'a esir düşmesi üzerine Suriye'ye inen Süleyman-şah'ın kardeşlerini ondan almak için herhangi bir teşebbüste bulunmaması ,Haleb'i kuşattığı zaman Haleb hakiminin Sultan Melikşah'ın vassallarından olduğunu söylemesi üzerine kuşatmayı kaldırması ve kardeşi Mansur'un isyana hazırlandığını Büyük Selçuklu Sultan'ı Melikşah'a şikayet etmesi gibi) ispat etmiş olan Kutalmış oğlu Süleyman-şah bunun için en iyi aday durumundaydı.

Melikşah, 1077 yılında yeni bir menşurla Büyük Selçuklu İmparatorluğunun birinci dereceden vassalı olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına Süleyman-şah'ı getirmiştir. Böylece Süleyman-şah'ın sadakatinin badeli olarak tek başına Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturması ile bu devletin "ikinci kuruluş" hadisesi tamamlanmış oldu. Ancak Süleyman-şah'ın hakimiyetini doğuya doğru yayma ve Ukaly-oğulları Devleti hükümdarı Seyfü'd-Devle Müslim bin Kureyş'in elinde bulunan Haleb'i alma girişimi ile farklı bir mahiyet aldı.

Süleyman-şah artık silahının doğrudan Müslüman olan ve Büyük Selçuklu Devleti'nin vassal'ı bir devlete çevirerek Gâzi bir devletin Gâzi hükümdarı olmaktan çıkmıştı. Antakya'nın Süleyman-şah tarafından fethini tabilik statüsünün ihlali olarak gören Antakya hakimi Şerefü'd-Devle Müslim daha önce Antakya hakiminin kendisine verdiği cizyeyi (yıllık vergi) Süleyman-şah'tan da istemiş ve aksi halde Süleyman-şah'ı Melikşah'a isyan etmiş olmakla itham ve tehdit etmiştir. Süleyman-şah ise bu isyanı reddetmiş Sultana itaatin şiarı olduğunu memleketinde onun adına hutbe okutup para bastırdığını ve Fethi Melikşah'a bildirdiğini söylemiştir.

Bunun üzerine girişilen mücadelede Müslim ölmüş ancak Halep halkı şehrin kapılarının şehri almakla metbûluk haklarının ihlal ettiklerine inandıkları ve tedibini istedikleri Süleyman'a açmamıştır. Yardımını istedikleri Melikşah'tan, Töküş isyanı dolayısıyla müdahale gelmediğini onun sessiz kaldığını gören Halepliler, Süleyman-şah'a karşı Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı olan Suriye Selçuklu Hükümdarı Tutuş'tan yardım istediler. Tutuş'un bu teklifi kabul etmesi üzerine yapılan savaşı Artuk Bey sayesinde Tutuş Kazanmış Süleyman-şah savaş meydanın da ölü bulunmuş (1086) böylece ikinci kuruluşta sona ermiştir.

c-) III. KURULUŞ

Süleyman-şah'ın ölümü üzerine Melikşah Kılıç Arslan'ı kendisi ile beraber payitahta götürmüştü. Melikşah'ın ölümü üzerine Kılıç Arslan ister Selçuklu tahtı İsfehan'dan kaçıp gelerek Anadolu Selçuklu tahtına oturmuş olsun İsterse Büyük Selçuklu Sultanı Berk Yaruk'un müsadesi ya da fermanı ile Anadolu Selçuklu Devleti'nin başına geçmiş olsun. Bu Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeniden kurulduğunun göstergesidir[1]. Bu görüşleri değerlendirecek olursak.

M. Altay Köymen, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu İmparatorluğu saflarına siyasi bir teşekkül olarak Melikşah zamanında (1072) katıldığını söylüyor, öyleyse bu devlet ilk kuruluş tarihi olarak verilen 1073 yılından önce mevcut olmalıydı. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulduğu topraklar Melikşah tarafından 1073 yılında Halife'nin aracılığı ile Kutalmış'ın çocuklarına tevcih edildiğine göre bu devlet ne zaman kurulmuştur.

Halifenin bu tevcihteki ısrarının sebebi ne idi. Abbasi halifesi 1058 yılında siyasi yetkisini Tuğrul Bey'e devrettikten sonra böyle bir tevcihte ısrar edip

---

[1]M. Altay KÖYMEN: Selçuklu Devri Türk Tarihi (Ankara, 1989), 100-110; M.Altay KÖYMEN: " Süleyman -şah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu " Belleten s. 218'den ayrı basım (Ankara, 1993), 71-78.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun iç işlerine karışabilir miydi. Bu mümkün müydü ve örnekleri Selçuklu tarihinde var mıydı?

Mehmet Altay Köymen, 1073 yılında Sultan Melikşah tarafından, Anadolu da feth edecekleri ülkeler Kutalmış'ın çocuklarına tevcih edilmiştir der. Bir ferman ile kurulmasına müsaade edilen Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu hususiyetini daima göz önünde bulundurmak lazım derken müsaade ile tam bağımsız bir devlet kurma keyfiyetinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ve böyle kurulan bir devletin, devlet kavramı ile ne kadar bağdaştığı sorusu akla geliyor. Yine fethedecekleri bölgelerin Kutalmış'ın oğullarına tevcihini, bir devlet kurma müsaadesi mi saymalı yoksa Türk Devlet geleneğinin sarih emrinin Melikşah tarafından uygulandığımı düşünülmelidir?

Mehmet Altay Köymen" kollektif Hükümdarlık" sisteminden bahseder ferman Kutalmış oğullarından herhangi birisine değil hepsine birden verilmiştir. Bu ferman dört veya (Bizans kaynaklarına göre) beş kardeşten birisini vassal Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçirmek veya hep birden kollektif hüküm sürmek selahiyetlerini bizzat kardeşlere bırakmıştır. kollektif hakimiyet sistemi adını verdiğimiz kardeşlerin müşterek hüküm sürmelerinin veya içlerinden birisini reis seçmelerinin kendisine bırakılması hususi bir maksada dayanmakta olduğu illeri sürülebilir" ancak O, I. Kuruluşu anlatırken Mansur'un ölümü ile Kollektif hükümdarlık sisteminin zedelenmiş olmasından dolayı Devletin inhilale uğradığından ve Melikşah'ın yeni bir menşur ile 1077 yılında Süleyman'ı Anadolu Selçuklu Devleti'nin başına geçirdiğinden bahseder. Ancak Mansur'un ölümü Süleyman'ı tek başına bu devletin hükümdarı yapmıştır. Ordusunun teşkilatının başında olan Süleyman-şah var iken devletin inhilali söz konusu olamaz. Çünkü iki kişinin kollektif hükümdarlığındansa tek kişinin hükümdarlığı ülke için daha avantajlıdır. Bu durumda devlet inhilale uğramak yerine iyice güç kazanmış olmalıdır. Mehmet Altay Köymen'in 1077'de ikinci kuruluştan bahsetmesi,

yukarıda anlatıldığı gibi bu tarihte devletin inhilale uğradığı görüşü geçerliliğini yitirdiğinden mümkün gözükmüyor.

Ayrıca M. Altay Köymen, Melikşah'ın 1086 yılında Süleyman-şah'ın ölümü üzerine Suriye'ye gelerek oğullarını yanına alıp İran'a götürmesi ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin meşru halefi kalmadığı gerekçesi ile ikinci kuruluşu sona erdirir. Fakat Süleyman'ın hayatta olan oğulları onun meşru halefi olduğu ve İznik'te yerine vekil bıraktığı Ebu'l Kasım'ın haddini aşıp cezalandırılıncaya kadar bu göreve devem ettiği bilinmektedir[2] M. Altay Köymen, 1092 yılını üçüncü ve son kuruluş yılı olarak açıklar ve I. Kılıç Arslan'ın iznik'e gelip Tahtı ele geçirmesi ile üçüncü kuruluşun gerçekleştiğini söyler.

2-) Mükrimin Halil YINANÇ

Mükrimin Halil Yınanç Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu şöyle açıklar: 1077 yılında zaten karışık olan Bizans İmparatorluğu'nun durumu iyice alt üst oldu. Bu sırada Anadolu orduları komutanı Nicefor Botaniates ta kendisini İmparator ilan ederek İstanbul üzerine yürümeye başladı. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Mikhael Dukas müttefiki olan Süleyman ve Mansur kardeşlere haber göndererek mühim bir para karşılığında bu geçişi önlemelerini istemiştir. Fakat Botaniates daha önce Bizans'a iltihak etmiş olan Kutalmış oğullarının amcazadesi aracılığıyla Kutalmış oğullarından bölgeden serbestçe geçebilme izni ve bu geçişin güven içinde olması için yardımcı kuvvet dahi aldı. Botaniates önce İznik'i işgal etti daha sonra İstanbul'a gelerek İmparatorluk tacını giydi. Botaniates Rumeli ordu komutanı olan ve İmparatorluğunu ilan eden Bryennios'la mücadele edecek kuvveti yoktu. Bunun üzerine Botaniates, Süleyman ve Mansur kardeşlerden yardım istedi. Kendisine yardım için İstanbul'a kadar gelmiş olan Kutalmış oğulları boğaz içine girdikten sonra artık Anadolu'ya kendi ülkeleri gözü ile bakmaya

---

[2] İbrahim KAFESOĞLU: "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", Tarih Enstitüsü Dergisi, 1/10-11, (1979, 80), 4.

başlamışlar, hatta emirlerindeki beyleri fethedilmemiş olan Garbî Anadolu vilayetlerini fetih ile görevlendirmişlerdir.

Fakat bir müddet sonra Anadolu hakimiyetini paylaşamayan bu iki kardeşin arası açılmış Süleyman, kardeşinin isyana hazırlandığını Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a bildirmişti. Melikşah bu "jurnal" üzerine İstanbul sarayında misafir olan Mansur'un öldürülmesi için İmparatora elçiler göndermiş fakat Bizans İmparatoru söz verdiği halde bunu yerine getirmemiştir. Bunun üzerine Anadolu'ya tekrar dönen Mansur kardeşi Süleyman ile mücadeleye başlamıştı. Bu gelişmeler Melikşah'ın Anadolu'ya Mansur olayını halletmek üzere "en büyük ve mağlup olmaz" beylerinden porsuğu göndermesi neticesini doğurmuştu. Mansur, Süleyman'ın kuvvetleriyle birleşerek Porsuk ile girdiği mücadele de hayatını kaybetmiştir. Mansur'un ölümü ile birlikte Anadolu hakimiyeti Büyük Sultan Melikşah'a sadakatini çeşitli vesilelerle ispatlamış olan ve onun tarafından sevilen Süleyman'a kalmış kendisine Melikşah tarafından "Anadolu Hükümdarlığı menşuru"gönderilmiştir. Ayrıca İmparatorluğun birlik ve dayanışmasını kırmak için- güya Türk Beyleri'nin hakimiyetini kanuni ve meşru bir şekle koymak için- hilat göndermek ve unvan vermekte olan Bağdat halifesi Süleyman'a da saltanat Menşur'u sancak ve hil'at yollamış ve ona "sultan" unvanı ile hitap etmiştir. Buna karşılık büyük Dîvân Süleyman'ı Melik olarak tanıyordu(1077). Anadolu'nun ve Türkiye'nin ilk sultanı olan bu padişahın evvela Konya şehrini payitaht yaptığı anlaşılmaktadır[3].

Öncelikle Mükrimin Halil Yınanç Türkiye Selçuklu Sultanlığı'nın İlk payitahtının Konya olduğunu söyler. Fakat kaynaklar incelendiğinde bu konuda çelişik görüşler göze çarpar. Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam medeniyeti adlı esrinde 1068'de Türklerin eline geçmiş olan "Konya" diğer şehirler gibi Bizanslılar tarafından istirdat edilmiştir ve Türkiye

[3] Mükrimin Halil YINANÇ: Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, I, Anadolu'nun Fethi (İstanbul, 1944), 61-63.

Selçuklu Devleti 1075 yılında İznik'in feth edilmesi ile bu şehirde kurulmuştur der[4]. Mehmet Altay Köymen de ikinci kuruluşta 1084'lere doğru başkentin İznik olduğunu söylemektedir[5]. Bu konuda yabancı araştırmacılarda bir ittifaka varamamışlardır. Örneğin A. A. .Vasiliev Anadolu Sultanlığının Süleyman tarafından Konya da kurulduğu kanaatindedir[6]. J. Laurent ise Bizans kaynaklarına da dayanarak ilk başkentin İznik olduğunu söyler[7]. C.Cahen'e göre ise Konya 1068'de Afşin tarafından sadece yağmalanmıştır. 1080'den itibaren bu devletin başkenti İznik olarak görülmektedir.[8]

M.Halil Yınanç tarafından, Mansur ve Süleyman kardeşlerin başkanlık meselesi yüzünden aralarının bozulması ve Süleyman'ın bunu merkeze "jurnali ile Melikşah tarafından Anadolu'ya gönderilen Porsuk'un Mansur'u ortadan kaldırması, bunun sonucunda Süleyman'a Melikşah tarafından Anadolu hükümdarlığı menşuru ve Bağdat Halifesi tarafından Sultan unvanının veriliş tarihi olarak gösterilen 1077, hadiselerin akışına uygun düşmektedir. Çünkü Balkanlarda N. Bryennios isyanı üzerine Botaniates'in Anadolu'da bulunan Selçuklu şehzadelerine müracatı sonucu, Kutalmış oğulları'nın yardımı ile Bizans tahtına geçmesi 1078 baharında (3 Nisan 1078) 'de çıkmıştır ki, Mansur hadisesi bu olaydan daha sonra yani 1078 ortalarında cereyan etmiş olabilir[9].

3-) J. LAURENT

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu Türk tarihinin en karanlık dönemi olarak kabul eden Laurent, Rum sultanlığı XI. yüzyılın son çeyreğinde Küçük Asya'da Bizans hakimiyetine son veren Selçuklu ailesinden gelen Türk beyleri tarafından kurulmuştur der.

---

[4] Osman TURAN: Selçuklular Taarihi ve Türk İslâm Medeniyeti (Ankara, 1971), 45 vd.
[5] M. Altay KÖYMEN: Selçuklu Devri Türk Tarihi (Ankara, 1989), 109.
[6] A. A..VASİLİEV: Bizans İmparatorluğu Tarihi Türk. terc. (1943), 425 vd.
[7] J. LAURENT: " Rum (Anadolu) Sultanlığının Menşei ve Bizans Çev. Y. YÜCEL.Belleten LII/202 (1989), 216, 226.
[8] Claude CAHEN: Pre-Ottaman Turkey, Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler, Çev. Y. .MORAN, (İstanbul, 1984), 71, 76
[9] İbrahim KAFESOĞLU: a.g.m., 6.

1080 yılına kadar Bizans'ın yardımcıları olan, şehirlerin kenarına kadar gelebilen [1078 yılında Üsküdar (Chrysos Polis)'da ve İznik'te durum hep böyle olmuştur.] bu tarihe kadar, hep Bizans İmparatorluğu'nun habercilerinin koruculuğunu yapıp çoğu yörelerde Bizans askerlerinin yerine kullanılan Türkler ,1080 yılından itibaren, şehirlerin içine kadar girerek yerleştiler ve bu şehirde, İmparator veya taht üzerinde hak iddia eden kişiler adına hareket etmeye başladılar. İşte bu ortamdan yararlana Süleyman, İznik'i (Nicee) kendisine başkent yapmayı başarmıştır.

Süleyman-şah İznik'te, İmparatorluk yönetiminin temsilciliğini tam bir yetki ile gerçekleştirme hakkını elde etmiş, hatta İstanbul Boğazı üzerinde, geçiş parası hakkını koymuştur. Artık Normların saldırıları karşısında Avrupa yakasında ki ülkelerin korunmasını Türklere borçlu olan İmparator Alexis kommena bile onlara engel olamıyordu.

Zaten İmparator Aleksios Türkleri Anadolu'ya doğru geri çevirmektense, hizmetinde çalıştırmaktan daha memnun oluyordu. Bu sıra da Süleyman-şah (Dragos) ırmağından İzmit'e (Nicomedia) ve İstanbul Boğazı yönünde topraklarının sınırlarını belirledi. Ancak Aleksios Dragos Suyu'nun bir hudut olarak gösterilmesini kabul etmedi ve Türk beyi Süleyman onu, Bizans toprakları içerisinde yerleşmeye ve askeri birliklerini İstanbul yönünden Dragos Suyu'nu geçirmemeye söz vermesi için zorladı. Sonunda o, Türklere İmparatorluk içinde yerleştikleri yerleri yurt olarak bıraktı. Süleyman-şah buna karşılık, her yıl Aleksios'a belirli oranda vergi ödeyecek ve Norman İstilalarına karşı Bizans imparatoruna, çağrıldığı zaman yardım gönderecekti, Süleyman egemen bir hükümdar gibi davranıyordu. Başkent İznik'te Süleyman'ın rızası ve aracılığı olmadan İmparator hiçbir şey yapamıyordu. Süleyman-şah 1080 yılından itibaren artık Melikşah'ın da emirlerini dinlememeye başladı. Bağdat'ta halifenin rızası olmadan "sultan" unvanını kullanmaya başladı

Süleyman İster sultan unvanını kullansın isterse kullanmasın, 1081 Drogos Anlaşması sonrası, kendi topraklarında, gelirleri, ordusu ve tam bağımsızlığı ile bir devlet lideri durumunda idi. ve bu tarihte artık Anadolu sultanlığı mevcuttu, İznik'te Süleyman-şah'ın kurucusu olduğu bu devletin başkenti idi der[10].

Laurent'in'e göre, 1081 Dragos Suyu Anlaşması, Türkiye Selçuklu Devleti'ni Bizans tarafından hukuken tanındığının bir belgesidir. Laurent'in dediği gibi bir devletin hukuki olarak tanınması devletin kurulması için tek şart mı idi.

4-) Osman TURAN

Alp Arslan Zamanında Suriye'ye kaçmış olan Yabgulu Türkmenlerin Melikşah ve Atsız'a itaat etmeleri ve Atsızla arası bozulan diğer bir yabgulu Türkmen beyi olan Şökli'nin daveti üzerine girişilen mücadele sonunda Kutalmış oğullarının mağlup olması, Süleyman-şah ile kardeşi Mansur'un kendileri için daha müsait hale gelen Anadolu'ya geçmelerine sebep oldu.

Burada Süleyman-şah, Şam emirlerinin kendilerine karşı ittifak etmeleri üzerine Rum gazasına girişti ve kendisine katılan Horasan Türkmenleri ile birlikte önce Antakya üzerine yürüdü. Fakat burayı fethedemedi. Sonra Rum'a geçti. Önce Konya'yı Martavkostâ'dan Gavele kalesini de Romanus Makri'den aldı. Birçok kale ve hazine ele geçirdi. Süleyman-şah Konya'dan İznik kapısına kadar her tarafı aldı. Suriye müelliflerince de tespit edildiği ve Anonim Selçuknâmede de belirtildiği gibi 476 (1075) senesin de İznik'i (Nikeyye) ve havalisini fethetti. Böylece 1075 tarihinde İznik'in fethiyle Türkiye Selçukluları devleti kurulmuş oldu. İznik payitaht oldu. Süleyman 1075'de İznik'i fethedip buraya yerleştikten sonra Bizans'ın içinde bulunduğu

[10] J. LAURENT: a.g.m., 216, 226.

karışıklıktan faydalanarak süratle devletini genişletme ve kuvvetlendirme imkanı buldu[11]. Görüldüğü gibi Osman Turan hiçbir tarihi delil getirmeden 1075'de İznik'in alınmasını Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi olarak gösteriyor ancak bir devletin kurula bilmesi için sadece bir şehrin fethedilmesi yeterli olabiliyor mu? bir devletin kurulması için ne gibi şartlar gerekiyor.?

5-) İbrahim KAFESOĞLU

İbrahim Kafesoğlu, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile ilgili olarak "Anadolu Selçuklu Devleti hangi tarihte kuruldu" adlı makalesinde Anadolu'nun ele geçirilmesi ve idaresinin, Türk fütuhat geleneği icabı olarak, Alp Arslan tarafından Kutalmış oğullarına veriliği daha sonra ise bu, ikta beratının, Sultan Melik şah zamanında yenilendiğini belirtir. O, Türkiye Selçuklu devleti, fiilen de, hukukende Süleyman-şah'tan sonra ve Melikşah'ın ölümü ile (1092) vukua gelen iktidar boşluğu üzerine, İznik şehrinde bulunan Süleyman-şah'ın oğlu Kılıç Arslan tarafından kurulmuştur. der.

İbrahim Kafesoğlu, Selçuklu İmparatorluğu devrinde, hanedan üyelerinin, ülkenin belirli bölgelerine Melik olarak tayin edildiğini belirtir (özellikle ülkenin hassas bölgelerine ve çoğunlukla fetihlere açık sınır boylarına). Melikler bu bölgelerde, devletin ana siyasetini zedelememek şartıyla, en geniş hareket serbestliğine sahiptiler. Hatta Selçuklu "melik"lerinin idareleri altındaki yerlerde iç işlerinde olduğu kadar, dış ilişkilerde de tam selahiyet sahibi idiler. Komşularıyla anlaşma yapabilir, savaş veya barışa karar verirlerdi. Kendi meliklik bölgelerinde "merkezleri" ve "Büyük Dîvân'ın" küçük bir örneği olan "Hükümetleri" vardı. Melikler idari, askeri ve siyasi alandaki faaliyetleri devletin genel siyaseti çerçevesinde icra ederlerdi. Melikler hutbeyi sultan adına okuturlar, parayı onun adına bastırırlardı. Bu çerçeve Süleyman-şah'da Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun batı ucunda, Anadolu'da faaliyet

[11] Osman Turan: Selçuklular Zamanında Türkiye, (İstanbul, 1971), 53, 55; Osman TURAN: Selçuklular ve İslamiyet, (İstanbul, 1999), 40.

gösteren bir melik idi. der. Ancak; o, diğer taraftan, Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu adlı eserinde; Süleyman'ın Kuzey Suri'ye seferine çıkarken İznik:'te yerine naib olarak bıraktığı Ebul Kasım İsfehan'a giderken İznik'de kardeşi Ebu'l- Gazi'yi bırakmıştı. Aleksios bunu da saf dışı etmenin yollarını aramış, ve onu kendi tarafına çekmek için hediyeler gönderiyordu. Ebu'l Gazi, Ebu'l Kasım'ın akıbetini bildiğinden, Bizans İmparatoru'na itibar etmemiş ve onun münasebetini kesmişti. Melikşah'ın ölümünden sonra ise, Süleyman-şahın Horasan'da bulunan oğlu Kılıç Arslan geldi ve İznik halkı tarafından, babasının unutulmaz hatırasına binaen sevinç tezahürleri içinde karşılandı. Ebu'l- Gazi yerini Kılıç Arslan'a terk etti, Böylece Türkiye Selçukluları'nın ikinci sultanı olarak tahta oturdu, diyerek bir çelişki sergilemektedir.

İbrahim Kafesoğlu'na göre bu Selçuklu Melikliği, 1092 yılında ve Kılıç Arslan'ın idaresinde müstakil bir devlet hüviyetine kavuşmuştur. O, bu görüşünü; Anna Kommena'da geçen şu kayda dayandırmaktadır." Büyük Süleyman'ın iki oğlu Horasan'dan süratle İznik'e geldiler, sevinçle karşılandılar, Ebu'l- Gazi şehri onlara teslim etti. İki kardeşten büyüğü, Kılıç Arslan sultan seçildi." O zamana kadar gerçekte, meliklik merkezi ve batıya yönelik bir askeri üst olan İznik'te Kılıç Arslan tarafından kurulan bu devletin başkenti oluyordu[12].

6-) Zeki Velidi TOĞAN

Zeki Velidi Togan; Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu 1080 olarak kabul eder, o kuruluş tarihini 1080 olarak gösterirken konuyla ilgili hiçbir tarihi delil öne sürmez. O, "Türkmencilik bayrağı altında ölen Kuralmış'ın oğlu Süleyman, 1080'de İznik'i alarak bu şehri kendisine payı taht ilan ettiğini belirterek, Süleyman'ın Anadolu'yu Türkmen beyleri arasında taksim ederek, idare ettiği iddiasında bulunmuştu

---

[12] İbrahim KAFESOĞLU: a.g.m., 27-28; İbrahim KAFESOĞLU: Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu (İstanbul, 1953), 107.

Zeki Velidi Togan İznik'in alınma tarihini bir çok kaynakta belirtilenin aksine 1080 olarak ele alıyor ve hiçbir delil göstermeksizin bu tarihte devletin kurulduğunu kabul ediyor. ancak[13] "1080" yılında İznik'i alarak başkent yapan Süleyman-şah Anadolu'yu Türkmen beyleri arasında paylaştırdı derken bu iddiasını hangi tarihî vesikaya dayandırıyordu?. Zeki Velidi Togan'ın Anadolu'nun kendilerine paylaştırıldığını iddia ettiği Türkmen beyleri zaten çok önceden beri, Anadolu'nun çeşitli bölgelerde görev yapmıyorlar mıydı.

7- Salim KOCA

Süleyman-şah ve Mansur kardeşler Anadolu'ya geldikten sonra büyük bir uyum içinde idiler, bu uyum sayesinde yeni yerler feth ediyor hatta Bizans'ın politikasına yön veriyorlardı. Fakat kardeşler arasındaki bu uyum başkanlık meselesi yüzünden birden bozuldu. Süleyman-şah sadece kendisine değil aynı zamanda sultan Melikşah'a karşı da tavır alınca, Süleyman-şah durumu kendi lehine değerlendirerek, kardeşi Mansur'un faaliyetlerini Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a bildirdi. Melikşah Süleyman'ın şikayetini dikkate alarak komutanlarından Porsuk'u Anadolu'ya gönderdi, bu mücadelenin Mansur'un ölümü ile neticelenmesi sonucu; Süleyman ve Mansur arasındaki ortak liderlik dönemi sona erdi ve Süleyman-şah Selçuklu Devleti'nin tek başına hükümdarı olmuştur (1078).

İznik'i kendisine merkez yapan Süleyman-şah, burada tıpkı Bizans İmparatorluğu teşkilatı gibi kendi sultanlığını oluşturarak, devletin kuruluşunu tamamlamış oldu ve 1078 tarihinden itibaren artık yeni kurulan bu Türkiye Selçuklu Devleti'nin belirli bir idare merkezi, başkanı ve kuruluş halinde bir teşkilatı vardı. ve bu devletin kurucusu olan Süleyman-şah, Marmara sahillerinden Toroslar'a kadar bütün İç Anadolu'ya hükmediyordu.

---

[13] A.Zeki Velidî TOGAN: Umumi Türk Tarihine Giriş (İstanbul, 1981), 195.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile sadece Türkler için değil, yerli halk içinde yeni bir idare teşekkül etmiş oluyordu. Yerli halkın kendilerini Bizans'ın kötü yönetiminden, Rumlaştırma ve Ortodokslaştırma siyasetinin ağır baskısından kurtaran bu yeni siyasi teşekküle karşı tavrı son derece olumlu idi. zira onlar Selçukluların inançlara ve kültürlere saygılı idaresinde tam bir huzur ve güven bulmakta idiler. Bu durum Selçuklu idaresinin Anadolu'da yerleşmesinde önemli rol oynamıştır[14].

Yukarıda ismi geçen bilim adamlarının görüşlerini değerlendirdikten sonra şunları söyleyebiliriz. Süleyman-şah ve Mansur arasındaki uyum başkanlık meselesi yüzünden birden bozulmuş, Süleyman-şah durumu kendi lehine değerlendirip nispi üstünlüğü bilinen kardeşi Mansur'un üstünlüğünü reddedip Anadolu'ya tek başına hakim olma isteğini gerçekleştirmek üzere kardeşi Mansur'u, Büyük Selçuklu Sultan'ı Melikşah'a "jurnal" etmiş, bunun üzerine Melikşah Anadolu'ya Porsuk isminde bir komutan göndermişti. Mansur, Porsuk tarafından öldürülüp saf dışı edilince iki kardeş arasında süre gelen ortak hakimiyet dönemi sona ermiş, Süleyman-şah tek başına devletin başına geçmiş ve kendi teşkilatını oluşturmuştur. 1078 yılında Süleyman-şah 1075 yılında İznik:'in alınması ile temelleri atılan Türkiye Selçuklu Devleti'nin tek başına hükümdarı oldu.

Öyle ki,1078 yılına gelindiğinde, Anadolu'da belirli bir idare merkezi, başkenti ve teşkilatı ve Türkmenlerden meydana gelen bir ordusu olan, Marmara sahillerinden Toroslar'a kadar uzanan bir devlet kurulmuş oluyordu.

B-) TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN BİZANS TARAFINDAN HUKUKEN TANINMASI

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans İmparatorluğu'nda yaşanan istikrarsızlık ve bunun sonucu olarak baş gösteren taht mücadeleleri,

---

[14] Salim KOCA: Türkiye Selçukluları Tarihi (Çorum, 2003), 40-41

Süleyman-şah için yeni fırsatlar meydana getirdi. Bu sırada İstanbul'da bulunan N. Melissenos da Botaniates'in imparatorluğunu tanımayarak harekete geçti. Bunun içinde Türklerin yardımına başvurdu. Süleyman ile ittifak yaparak, Frikya'da ve Galatya'da Bizansların elinde bulunan şehirleri ona teslim etti. Bu olay üzerine İmparator Botaniates saf değiştiren eski müttefiki Süleyman-şah ve onunla ittifak kurup kendisine karşı harekete geçen Melissenos üzerine 1080 yılında bir ordu sevk etti, ordu, İznik'i muhasara etmeye başladı, şehirdeki Türk garnizonu Bizanslıları oyalarken Süleyman ve Melissenos da ilerlemişlerdi[15]. Bizanslıların muhasarayı bırakıp kaçtıklarında Türk ordusu Melissenos ile birlikte Kadıköy'e kadar gelmişti ki, elini daha çabuk tutan Aleksios1081'de kendini İmparator ilan etti[16].

Bizans İmparatorluğundaki taht mücadeleleri Süleyman-şah'ın işini oldukça kolaylaştırıyordu. Öyle ki Botaniates ve daha sonra da Melissenos'un Süleyman ile işbirliği yapmaları Türklere Anadolu'nun fethini kolaylaştırıyordu. Daha 1080 yıllarında Süleyman-şah, Kilikya'dan Marmara'ya kadar bütün Anadolu'ya hakim durumda idi[17]

Bizans sarayı Türklerin boğazı geçerek, İstanbul'u ele geçirecekleri endişesini taşıyorlardı. Türkler bu sırada İstanbul Boğazı üzerinde, geçiş parası hakkı koymuştu. Artık kimse onlara engel olamıyordu. Artık İstanbul Boğazı iki devlet arasında fiilen sınır durumunda idi[18].

---

[15] Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye , 60; Georg OSTROGORSKY: Bizans Devleti Tarihi, çev. F. IŞILTAN (Ankara, 1986), 323; Claude CAHEN: " Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi, Belleten LI/201(1987), 1408; Anna COMMENA: Alexiad, (Malazgirt sonrası), Çev. B. UMAR, (İstanbul, 1996), 22.

[16] Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye , 60; George OSTROGORSKY: Bizans Devleti Tarihi, Çev. F. IŞILTAN (Ankara, 1986), 323; Claude CAHEN:" Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi ", Belleten LI/201(1987), 1408; Anna COMMENA: Alexiad, (Malazgirt sonrası), Çev. B. Umar, (İstanbul, 1996), 22.

[17] Anna COMMENA: a.g.e, 95; Georg OSTROGOSRSKY: a.g.e., 224; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 61; J. LAURENT: a.g.m., 225

[18] J.LAURENT: a.g.m.,226; Anna COMMENA: a.g.e.,124; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 61.

Bizans imparatoru Süleyman-şah'ın gittikçe kuvvetlenmesi üzerine birkaç gece baskını ile Türkleri Boğazdan uzaklaştırmayı denediyse de bunu başaramadı[19]. Bu sırada Bizans topraklarına Norm istilaları başlamıştır.

Normanların başında bulunan Robertde Guiskard'ın gayesi, Bizans tahtını ele geçirmekti. Bu nedenle Bizans İmparatoru Aleksios, Normların acımasız saldırılarına karşı Süleyman-şahla anlaşmak zorunda kaldı. Bu anlaşmaya göre, Süleyman-şah, İstanbul boğazını çevreleyen sahillerden biraz geri çekildi. İzmit Körfezine dökülen Dragos Çayı iki devlet arasında sınır kabul edildi[20].

Tarihî kayıtlara göre, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans İmparatorluğu ile yaptığı bu Dragos Suyu Anlaşması onun ilk milletler arası anlaşma idi. Bizans bu anlaşma ile bir yandan bütün Anadolu'yu Türkiye Selçuklu Devleti'ne bırakırken, diğer yandan da bu devletin siyasi varlığını resmen kabul etmiş oluyordu. Böylece Süleyman-şah'ın kurduğu devlet, sadece idare edilen kitleler tarafından değil, komşu devletler tarafından da tanınan meşru ve hukuki bir kuvvet haline geldi[21].

C-) TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU SIRASINDA ANADOLU'DA Kİ GENEL SİYASİ DURUM

Alp Arslan tarafından Malazgirt Zaferi sonucu Anadolu'nun fethiyle görevlendirilen sadece Kutalmış oğulları değildi, Muahhar İslâm kaynaklarının belirttiği üzere Kara-tekin, Gümüş-tekin Ahmed Gazi (Danişmend), Emir - Buldacı, Mengücek Gazi gibi Türk beyleri de Anadolu'nun fethiyle meşgul idi. hatta bunlardan Kara-tekin (Alexiad da

---

[19] Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 61.
[20] J.LAURENT: a.g.m., 226; Anna COMMENA: a.g.e, 126.
[21] Salim KOCA: a.g.e., 43.

Kharatikes olarak geçer), Çankırı, Kastamonu ve Sinop'u fethetmiş[22], Gümüş-tekin Ahmed Gazi ise Tokat, Amasya ve Niksar'ı fethederek burada kendi hakimiyetini kurmuştu [23].

Diğer yandan, Romanos Diogenes'in komutanlarından biri olan Philaretos, Harput'tan Çukurova'ya kadar, Malatya, Maraş, Elbistan, Göksun, Tarsus, Anazarba, Masisa, Ra'ban, Antakya ve Urfa da hakimiyet kurarak[24] bazen Bizans Bazen Selçuklu Sultanı Melikşah'ın tarafını tutarak bir denge politikası izlemekteydi. Bu sırada Emir- Buldacı da Phillaretos'un elinden Elbistan, Göksun ve Ra'ban'ı almıştı (1085).

Ç-) SÜLEYMAN-ŞAH'IN TOROSLAR'IN GÜNEYİNDE GENİŞLEME SİYASETİ

Süleyman-şah kurmuş olduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nin Şarkında gittikçe güçlenen Philaretos'un, Melikşah'ın desteğini kazanmış bir Ermeni prensliği kurmasından endişe ediyordu ve bunun için şark seferinin gerekli olduğuna inanıyordu. Bizans İmparatoru Aleksios ile 1081 yılında imzaladığı " Dragos " Anlaşması ile arkasını emniyete aldıktan sonra, Çukurova bölgesine yöneldi[25].

1082 yılında, Müslümanların eski avâsım şehirlerinden olan Tarsus'u ele geçirdi[26]. Burada Trablus- Şam'ın Şii hakimi İbn Ammar'a bir elçi göndererek, yeni fethedilen şehirler için Kadı ve Hatip göndermesini istedi.

---

[22] Anna COMMENA: a.g.e., 195, 196; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 70.
[23] Salim KOCA: a.g.e., 13; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 67; Mükrimin Halil YINANÇ: a.g.e., 69.; Salim KOCA: a.g.e., 13; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye ,67; Mükrimin Halil YINANÇ: a.g.e., 69.
[24] Salim KOCA: a.g.e., 13; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 67; Mükrimin Halil YINANÇ: a.g.e., 69.
[25] Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 60; Mükrimin Halil YINANÇ: a.g.e., 67.
[26] Sıbt İbnü'l CEVZÎ: Mir'âtü'z-Zaman, yay. Ali SEVİM. (Ankara, 1968), 217; Ebû'l Ferec: a.g.e, 329.

Süleyman-şah, 1083 yılında ise Adana, Masisa, Anazarba ve bütün Çukurova bölgesinde hakimiyet kurmuştu[27].

1-) ANTAKYA'NIN FETHİ

Bizans'ın Anadolu'yu koruyan önemli şehirlerinden biri olan Antakya şehri, Ermeni Philaretos tarafından yönetilmekte idi, son derece acımasız ve sert bir yönetim sergileyen Philaretos, bazen sünnet olup İslam dinine girerek, bazen Ortodoks mezhebine girerek güvenilmez bir yönetim ve kişilik sergiliyordu[28]. Philaretos, Antakya prenslerini yakalamış, bütün servetlerini alarak başındaki askerlere dağıtmıştır. Antakya halkı ondan nefret ediyordu[29]. Kendi oğlunu bile zindana atmıştı[30]

Bu duruma sessiz kalmayan şehir valisi ve Philaretos'in oğlu barsam, şehri Süleyman-şaha bırakmak konusunda anlaştılar ve Süleyman-şaha mektup yazarak onu şehre davet ettiler. Bunun üzerine Süleyman-şah 300 süvari ve çok sayıda piyade den oluşan kuvvetleriyle deniz yoluyla Antakya'ya hareket etti[31].

O, sefere çıkmadan önce seferden dönünceye kadar ülkeyi koruyup, devlet işlerini yürütmek üzere Ebu'l - Kasım'ı İznik'te yerine naib tayin etti, sahil bölgelerine ve sahip olduğu bütün yerlere valiler tayin ederek, kendi

---

[27] Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e., 229; AZIMÎ: Azimî Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143/44) yay. Ali SEVİM, (Ankara, 1988), 24.
[28] Urfalı MATEOS: Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi, Çev. H. D. ANDREASYAN, (Ankara, 1987), 147 vd; İbnü'l-Esîr: c. X. 128; Salim KOCA: a.g.e, 45.
[29] Ebû'l Ferec: a.g.e, 331;Urfalı MATEOS: a.g.e., 147.
[30] Ebû'l Ferec: a.g.e, 331; Urfalı MATEOS: a.g.e., 147.
[31] İbnü'l Esîr: El-Kâmil fi't-Tarih Çev. A. ÖZAYDIN c. X. (İstanbul, 1987), 128; Müneccimbaşı: a.g.e., 6; Ebû'l FEREC: a.g.e, c. I, 331; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye., 71; M. Altay KÖYMEN: Selçuklular Devri..." a.g.e., 107; M. Halil YINANÇ: a.g.e., 69.

yokluğunda karışıklığa fırsat vermemek için, Ebu'l – Kasım'a bütün valilere emretme yetkisi verdi[32].

Süleyman yanında Philaretos'un oğlu Barsam olduğu için hareketinin duyulmasını istemiyordu bu yüzden deniz yolculuğundan sonra karaya çıkıp, sarp dağlar ve dar boğazlardan gece yürüyerek, 12 günde Antakya surlarına geldiler. Geldiklerinde gece vakti idi[33]. şehir halkı her şeyden habersiz uykuya dalmıştı. Askerlerin bir kısmı kale duvarını aşıp şehir kapısını açtı. Askerler içeri girince kim evinden çıkarsa, canı alınacak" diye tellal çağırdılar. Sonra hükümdarlık sarayı ele geçirildi. Philaretos'in idaresinden memnun olmayan şehir halkı; Selçuklu askerlerinin canlarına ve mallarına dokunmadıkların görünce her hangi bir direnişte bulunmadılar, sabahleyin şehrin fethi gerçekleşmiş oldu. Böylece Orta çağın en önemli bilim ve kültür merkezlerinden biri olan Antakya'nın fethi tamamlanmış oldu (1085) Bu sırada Philaretos Urfa'da bulunuyordu[34].

Süleyman-şah Antakya'yı ele geçirince, bu fethi Sultan Melikşah'a müjdeledi[35]. O, halka karşı oldukça adaletli davrandı, askerlerin evlere girmesini ve halkın arasına karışmasını yasak etti, şehri imara başladı, yıkılan yerleri onarttı[36]. Süleyman-şah, fethin sembolü olarak şehrin büyük kilisesini camiye çevirtip aynı anda 110 müezzine birden okuttuğu ezanla Antakya'da ilk cuma namazını kıldı. Antakya halkı Philaretos'tan fazla Süleyman-şah'tan memnundu[37].

---

[32] Anna COMMENA: a.g.e, 194, 197; Erdoğan MERÇİL: Müslüman Türk Devletleri Tarihi, (Ankara, 1991)78; M. Altay KÖYMEN: Selçuklu Devri..", 100.
[33] Anna COMMENA: a.g.e., 194.; Kerimüddin Mahmud-i AKSARAYÎ: Müsâmeretü'l-Ahbâr, Çev. M. ÖZTÜRK, (Ankara, 2000), 14.
[34] Anna COMMENA: a.g.e., 194; Urfalı MATEOS: a.g.e., 161.
[35] Müneccimbaşı: a.g.e, 7; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 73 vd; M.Altay KÖYMEN: " Selçuklular Devri...", a.g.e., 107.
[36] Müneccimbaşı: a.g.e., 7; İbnü'l ESÎR: a.g.e., c. X. 128; Claude CAHEN:" Osmanlıdan Önce...", 206.
[37] Ebû'l-Ferec: a.g.e., 331; İbnü'l-Esîr: a.g.e., c. X. 47; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 72.

D-) SÜLEYMAN-ŞAH'IN KUZEY SURİYE'DE GENİŞLEME SİYASETİ

1-) SÜLEYMAN-ŞAH İLE MUSUL VE HALEP EMİRİ ARASINDA Kİ MÜCADELE

Süleyman-şah'ın Antakya halkına karşı hoşgörülü tavrı bölge de olumlu bir etki oluşturmuş, Mirdas oğullarına bağlı bazı kasaba ve köyler kendi istekleri ile Süleyman-şah idaresine geçmişti. Bu gelişmeler ve Süleyman-şahın Kuzey Suriye'de genişleme politikası, bu sırada Büyük Selçuklu İmparatorluğu ile ilişkileri pekte iyi olmayan vassal devletleri endişelendirdi. Diyarbakır yöresindeki Mervan oğulları beyleri gayri müslimleri işbaşına getiriyor ve İslam aleyhtarı bir politika izliyorlardı, Musul ve halep Emiri Arap Şerfü'd-devle Müslim de, Mervan oğulları ile iyi ilişkiler içinde idi. Melikşah bölgedeki durumu düzeltip otoritesini sağlamak üzere, bölgeye bir sefer düzenlemek ve bu vasallarını cezalandırmak istiyordu. Fakat kardeşi Tekiş'in Horasan'da isyan etmesi üzerine Melikşah bu seferini ertelemek zorunda kaldı[38]. Bu sırada Süleyman Antakya'ya yerleşmeye çalışırken Haleb beyi Şerefü'd-Devle bir elçi göndererek" Şam diyarının ve oraya bağlı yerlerin gelirini, ikta olarak ben almaktayım. Antakya'nın haracı da ona dahildir. Oradan 300 bin dinar gelmesi gerekiyor" diyerek Süleyman-şah'tan bölgenin haracını istemiş ve Süleyman-şahı Büyük Selçuklu İmparatoru Melikşah'a isyan etmekle suçlamıştı. Süleyman-şah ise "Antakya'nın durumunu sultana arz edilmiştir, her ne buyurursa, ona göre hareket ederim. Fakat Antakya hükümdarı kafirdi ve haraç veriyordu. Şehir İslâm beldelerinden olduğuna göre oradan nasıl cizye alına bilir?" diye bu isteği reddetmişti[39].

---

[38] Salim KOCA: a.g.e., 48.

[39] İbnü'l -Esîr: a.g.e., c. X. 129; Ahmed bin MAHMÛD: Selçuk-nâme haz. Erdoğan MERÇİL (İstanbul, 1977) c. II,145; Müneccimbaşı: a.g.e, 7. Kerimüddin Mahmud-i AKSARAYÎ: a.g.e., 14-15; Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: a.g.e., 229; brahim KAFESOĞLU: Sultan Melikşah (İstanbul, 1973) , 79 vd.; Salim KOCA: a.g.e., 48.

Şerefü'd-devle Ali, bu mazereti kabul etmedi. Asker çıkarıp Süleyman-şah'ın üzerine yürüdü. Şerefü'd Devle'nin askerleri Arap ve Türkmenlerden müteşekkil idi. Türkmen emîri Çubuk ta maiyetindekilerle beraber, Şerefü'd-devle'ye katılmıştı. Savaş sırasında Türkmen emîri Çubuk, Süleyman-şah tarafına geçince Araplar mağlup oldu. Savaşta Haleb beyi Şerefü'd-devle öldü, savaşı Süleyman-şah kazandı; daha sonra Süleyman-şah Haleb'i kuşattı[40].

2-) SÜLEYMAN-ŞAH İLE ŞAM MELİKİ TUTUŞ ARASINDA GEÇEN SAVAŞ VE SÜLEYMAN-ŞAH'IN ÖLÜMÜ

Yukarıda anlattığımız gibi, Süleyman-şah Kureyş Emiri Şerefü'd-devle Müslimle yaptığı savaşı kazandıktan sonra Haleb'i kuşatmış ve Haleb hakimi İbnü'l Huteytî, el Abbasi'den şehrin kendisine teslimini istemiş, İbnü'l Huteytî de Süleyman'a gönderdiği elçi aracılığı ile Sultan Melikşah'a yazdığını ondan gelen emri beklediğini söyledi[41] Bu arada İbnü'l Huteytî Dımaşk hakimi Tutuş'a adam gönderip Haleb'i kendisine teslim edeceğini söyledi.

Süleyman-şah'ın bölgede gittikçe güçlenmesi ve genişleme siyaseti gütmesi, Tutuşu endişelendiriyordu. Bu davet üzerine Tutuş harekete geçti, Emir Artuk b. Eksük te Tutuş'un yanındaydı[42]. Diğer yandan Müslim'in adamları" Tutuş ile aramızdaki savaş sonuçlandıktan sonra şehri size teslim edeceğiz" şeklinde bahane ile Süleyman-şahı oyalıyorlardı. Süleyman-şah

---

[40] İbnü'l -Esîr: a.g.e., c. X. 129; Ahmed bin MAHMÛD: Selçuk-nâme haz. Erdoğan MERÇİL (İstanbul, 1977) c. II.,145; Müneccimbaşı: a.g.e., 7; Kerimüddin Mahmûd-i AKSARAYÎ: a.g.e., 14, 15; Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: a.g.e., 229; İbrahim KAFESOĞLU: Sultan Melikşah (İstanbul, 1973), 79 vd; Salim KOCA: a .g.e, 48.

[41] AZİMÎ: Azimî Tarihi Selçuklularla ilgili bölümler (H.430-538=1038/39-1143/44) yay. Ali SEVİM.(Ankara, 1988), 229; İbnü'l- ESîR: a.g.e., 129. Müneccimbaşı: a.g.e., 7; Kerimüddin Mahmud-i AKSARAYÎ: a.g.e., 16.;İbnü'l- ADîM: Buğyat at- Talab Fi Tarih Halab, yay. Ali SEVİM.(Ankara, 1976), 83.

[42] İbnü'l-ESÎR: A.g.e., c. X. 135; Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e., 172, 173; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 48, 49; Mehmet Altay KÖYMEN: Selçuklu Devri Türk Tarihi., 105.

ise iki kuvvet arasında kalmamak için Haleb şehrinin kuşatmasını kaldırarak Tutuş'un üzerine yürüdü.

Tutuş ve Süleyman-şah 1086 yılında Haleb yakınlarında Ayn Saylam da karşı karşıya geldiler. Savaşın başında neredeyse eşit olan kuvvetler dengesi Çubuk Bey'in ve onun önderliğindeki Suriye Türkmenlerinin Tutuş Tarafından Çubuk Bey'e Kudüs'ün ikta olarak verilmesi üzerine saf değiştirmeleri sonucunda Tutuş lehine değişti. Bu yeni kuvvetle Tutuş bir anda savaşta üstün duruma geçti[43] Süleyman'ın ordusu bozuldu. Süleyman-şah sabırla savaştıysa da Tutuş'un askerleri tarafından kuşatılınca bıçağını çekerek intihar etti[44].

E-) SÜLEYMAN-ŞAH'DAN SONRA KUZEY SURİYE'NİN VE ANADOLU'NUN DURUMU

Selçuklu Sultanı Melikşah, Kuzey Suriye'de meydana gelen olaylar dolayısıyla bu bölgeye bir sefer yapmaya karar verdi. O bu seferde, Anadolu'yu merkezi bağlayarak, burada ki idareyi yeniden düzenlemek amacı güdüyordu. Haleb Emiri İbnü'l Huteytî, Süleyman'ın ölümünden sonra, Tutuş'un şehri muhasara edeceği sırada Melik şaha bir elçi göndermiş ve şehri kendisine teslim etmek üzere sultanı şehre davet etmiştir[45] Esasen Süleyman-şah'ın ölümünden sonra müteessir olan Melikşah, Tutuş'a tekdir dolu bir mektup yazdıktan sonra[46] yanında hassa kumandanlarından Porsuk ile Bozan ve Kasim üd Devle Aksungur olduğu halde Eylül 1086 yılının birinci ayında İsfehan'dan hareket etti. Sultan Melikşah her uzun seferin de

[43] İbnü'l Esîr: a.g.e., c. X. 135; Salim KOCA: a.g.e., 49.
[44] Anna COMMENA: a.g.e., 195; Müneccimbaşı: a.g.e., 7; Ebû'l-Ferec: a.g.e., 33; Azımî: a.g.e., 24; Urfalı MATEOS: a.g.e., 169.
[45] İbnü'l-Âdîm: a.g.e., 83.
[46] İbnü'l-Esîr: a.g.e., 51.

olduğu gibi bu seferde de, sefer güzergahında ki bütün şehir ve kaleleri feth ederek itaat altına aldı.

Melikşah Receb ayında (21 Receb 479) 1 Kasım 1086 da Müeyyedü'l Mülk b. Nizamü'l Mülk'ün iktası olan Tekrit'e gelmiş[47], burada fazla kalmayarak Horasana gidip burasını Nümeyri emiri Muhammed b. Şâtır'dan alarak Müslim'in oğlu Muhammed'e ikta etti. O, emir Bozan'ı mühim bir kuvvetin başında Philaretos'un oğlu Barsam'ın hakimiyetindeki Urfa'yı zapta gönderdi, kendisi Ca'ber kalesine yöneldi. Burayı kuşatarak, yirmi dört saatlik bir kuşatmadan sonra ele geçirdi ve bu aile mensuplarını öldürdü[48]. Süleyman-şahın veziri Hasan b. Tahir- iş Şehristani idaresinde ki bu şehri teslim alarak Yağısıyan'a verdi[49].

Sultan Menbic şehrini de kuşattıktan sonra Haleb ve Antakya'ya da giderek buraları zaptetti. Sonra Suriye'de hüküm süren darlık ve kıtlık yüzünden Bağdat'a döndü ve kızını Halifeye zevce olarak verdi. Sonra Horasan'a gitti. Bu sırada Emir Bozan, Edessa ve Malatya'ya Aksungur Haleb'e tayin olunmuştu[50].

Sultan Melikşah daha sonra, ileri harekâtına devam ederek, Süveydiye üzerinden Akdeniz'e ulaştı. Buradan, deniz sahilinde olan Lazkiye'ye geçerek, atları deniz suyu ile suladılar. Sultan seccade isteyip, hükümdarlığının, ülkesinin, şarkın nihayetlerinden mağrib denizinin sahiline kadar ulaşmasına şükür olmak üzere, iki rekat namaz kıldı[51]

Sultan Melikşah'ın Anadolu ve Süleyman'ın oğulları içinde kararı şu oldu: Melikşah, Tutuş tarafından tutsak alınan Süleyman-şah'ın oğulları Kılıç

---

[47] Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: a.g.e., 237.
[48] Ebûl-Ferec: a.g.e, 334; Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: a.g.e., 237; İbnü'l-Esîr: a.g.e., 136.
[49] Urfalı MATEOS: a.g.e., 199.
[50] AZIMÎ: a.g.e., 26.
[51] Ravendî: Râhatü's-Sudûr, I, Çev. A. ATEŞ. (Ankara, 1960), 162.

Arslan ve Kulan Arslan'ı Haleb'te teslim aldı ve bunlara Anadolu'yu vermek yerine, iki kardeşini de devletin merkezi İsfehan'a sevk edip hapishaneye koydu. Bu sırada Süleyman-şah'ın İznik'te yerine vekil olarak bıraktığı Ebû'l-Kasım, Anadolu'daki Selçuklu idaresini devan ettiriyordu. Melikşah, Ebû'l Kasım'ı bertaraf etmek ve Anadolu'yu itaat altına alabilmek için Bizans İmparatoru Aleksios ile anlaşma teşebbüsünde bulundu ise de, İmparatordan beklediği cevabı alamdı. Bunun üzerine Ebu'l Kasım'ı bertaraf etmek ve Anadolu'yu Büyük Selçuklu devletine bağlamak için, 50 bin kişilik bir orduyu Anadolu'ya sevk etti[52]. Porsuk, Ebû'l Kasım'ı İznik'te kuşattıysa da başarılı olamayarak geri döndü. bunun defa Melikşah, Ebu'l-Kasım'ın üzerine Urfa valisi Bozan'ı gönderdi. Bozan, İznik.'i kuşattıysa da alamadı. Bozan Ancak dönerken Ebu'l Kasım'ı bertaraf edebildi. Melikşah, Ebu'l Kasım-ı bertaraf edip, Anadolu'daki 50 kadar şehirde hutbeyi okuttursa da,burada ki idarenin direnişini kırıp Anadolu'yu Büyük Selçuklu Devleti'ne tamamen katamamıştır[53].

[52] Anna COMMENA: a.g.e., 197.
[53] Salim KOCA: a.g.e., 53.

V. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN STATÜSÜNE DAİR GÖRÜŞLER İLE SÜLEYMAN-ŞAH'IN ŞAHSİYETİ VE TARİHİ ROLÜ

A-) TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN STATÜSÜNE DAİR GÖRÜŞLER

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş dönemindeki statüsü ile ilgili bir birinden farklı görüşler vardır:

1-) Tam bağımsız olarak kurulduğu görüşü,
2-) Tâbi (vassal) devlet olarak kurulduğu görüşü

1-) TAM BAĞIMSIZ OLARAK KURULDU

Bu görüşü Osman Turan savunmaktadır. Osman Turan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda Büyük Selçuklu Devleti'nden tamamen bağımsız, müstakil olarak kurulduğu görüşündedir.

Osman Turan'a göre, Süleyman-şah bir yandan Bizans'a karşı devlet kurup; Anadolu'ya üstünlüğünü kabul ettirerek hudutlarını genişletirken diğer yandan da Melikşah'a karşı devletin istiklâlini korudu. Öyle ki Süleyman-şah'ın ölümünden sonra Melikşah'ın ölümü ile I. Kılıç Arslan'ın İznik'te tahta oturmasına kadar (1092) sultansız kalan Türkiye Selçuklu Devleti istiklâlini korumuştur.

Osman Turan'a göre Süleyman-şah, Anadolu'da tamamen bağımsız bir Devlet kurmuş ve Büyük Selçuklu Devletine karşı istiklâl için mücadele vermiştir. O, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Melikşah'a bağlı olduğu ve Kutalmış oğullarının onun tarafından Anadolu'ya gönderildiği görüşünün artık geçerliliğini yitirdiği kanısındadır. Bu tür iddiaların Süleyman devri Anadolu'nun ahvaline ait kaynakların yetersizliği, modern tarihçilerin muahhar kaynaklarda yer alan yakıştırma ifadelerinin etkisinde kalmaları ve feodal Türk devlet telakkisi ile bünyesinin tam anlaşılmamasından kaynaklandığının söylemektedir.

Osman Turan Selçuklular zamanında Türkiye adlı eserinde: Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda tam bağımsız olduğu görüşünü savunurken diğer yandan da Anna Kommena'da yer alan, 1081 muahede-nâmesinin ahdi sırasında "İznik'i payitaht yapan ve bizim İmparatorluk sarayı dediğimiz sultanlığını orada kurup bütün şarka hükmeden Süleyman bu muahedenin akdi sırasında bizzat sultan unvanı taşıyordu" ifadesi ile Süryani Mihael'de yer alan "Süleyman İznik ve İzmit şehirlerini alarak oralarda hüküm sürdü. Bütün memleket Türklerle doldu. Bunu öğrenen Bağdat Halifesi ona sancak ve diğer şeyler (yani hâkimiyet alâmetleri) gönderip onu taçlandırdı ve Sultan ilân etti. Böylece Türklerin, Türkistan (Margiana) dışında, biri Horasan'da öteki de Roma ülkesinde olmak üzere, iki hükümdarı oldu"ifadelerine yer vererek manevî otorite olan Halifenin; hâkimiyet unvan ve alâmetlerinin tevcihinde tek başına hareket edemeyeceğini bu unvan ve alametlerin siyasi otorite olan ve İslam Dünyasının tek Sultanı olma amacı güden Büyük Selçuklu Sultanı tarafından onaylanarak alınabileceğini belirterek bu ifadeleri kabul edilemez buluyor ve ekliyor; çünkü cihan hakimiyeti davası güden Melişah'ın Süleyman-şah'a bizzat bu unvanı tevcih ederek onu kendi onayı ile yine kendisine şerik kılması mümkün gözükmüyor.

Sultan unvanının kullanılması ile ilgili olarak, bu ancak sultanların sayılarının birden fazla olduğu ve derecelerinin tayin edilip Sultan Sancar'ın

Irak, Anadolu, Gazne sultanları ve Türkistan hakanları karşısında kendisini "En büyük Sultan" Sultan ul -A'zam ilan ettiği zaman kullanılmaya başlanmıştır demektedir.[1]

Osman Turan'ın Selçuklular Zamanında Türkiye adlı eserinde yer alan bilgilerin çeliştiği bu nokta doğrudur. Eğer Türkiye Selçuklu Devleti kuruluşta tam bağımsız olsa idi (siyasî, idarî ve askerî bakımdan) Süleyman-şah'ın herhangi bir tevcih gerekmeden unvanını alıp, bunu diğer devletlere ve halka kabul ettirmesi gerekirdi. Çünkü,sultanlık başkasının tayin ve teşviki ile elde edilebilecek bir makam değildir.[2]

Sultan unvanının kullanılması ile ilgili araştırmacıları yanıltan kaynak haber, Süryani Mihael'in eserinde "Süleyman'ın Halife tarafından, Sultan ilan edildiği, daha doğrusu, kendini sultan, ilan etmiş olan Süleyman'ın saltanatının hilâfet makamınca tasdik olunduğu bildirilmektedir. Ancak Süryani Mihael'in eserinde geçen Süleyman'ın Süleyman-şah değil, oğlu olması gerekirdi. Yani İznik ve civarın da hüküm sürdüğü halife tarafından öğrenilerek sultanlığı tasdik olunan I. Kılıç Arslan idi zira, kaydın devamında belirtilen "Margiane'de kilerden başka, biri Anadolu'da, diğeri Horasan da Türklerin iki hükümdara sahip olmaları ve Konya'da hüküm süren Süleyman vb." hususlar 1092'de Melikşah'ın vefatından sonraki siyasi çatışmalarda görülen gelişmelerdir ki, bu olaylar neticesinde Anadolu'da I. Kılıç Arslan Türkiye Selçuklu Devleti tahtına çıkmıştır[3].

Anna Kommena'nın "tüm Anadolu'da buyruk yürüten Süleyman, İznik'i üst edinmiş ve bizim İmparatorluk dediğimiz sultanlık merkezinde bulunuyordu[4] ifadesi onun sultan olduğunu belirten bir ifade olmaktan ziyade İznik' deki

---

[1] Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye (İstanbul, 1971), 62-80.
[2] İbrahim KAFESOĞLU: " Anadolu Selçuklu Devlet Hangi Tarihte Kuruldu ", Tarih Enstitüsü Dergisi, X. XI. 1979-80'den ayrı basım (İstanbul, 1981), 21.
[3] İbrahim KAFESOĞLU: a.g.m., 5; Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye (İstanbul, 1971), 63.
[4] Anna COMNENA: Alexiad (Malazgirt Sonrası) Çev. B. UMAR. (İstanbul, 1996), 124.

Türk" hükümet konağın dan bahseden bir kayıttır. Bizans kaynaklarında Alaxiad'da da Süleyman-şah'tan sultan olar bahsedilmesi batılılar tarafında Türk hakimiyet telakkisinin iyi anlaşılmamış olmasından kaynaklana bilir. Kaynaklara bakıldığında, başta Süleyman-şah'a bağlı Türkmen kütleleri ve Bizans İmparatorluğu Süleyman-şah'ı tam bağımsız bir hükümdar "sultan" olarak kabul etmişlerdir[5]. Buna karşılık Büyük Selçuklu Devleti ile Türkiye Selçuklu Devleti arasındaki ilişkiyi çok iyi bilen İslâm tarihçileri Süleyman-şah'tan sultan olarak değil, "melik" olarak bahsetmişlerdir.[6] Buna göre Halife Süleyman-şah'a ancak "melik" veya " emîr " unvanı verebilirdi. Büyük Sultan Melikşah da ancak bu "melik"unvanını onaylayabilirdi.

Ahbaru'd Devlet'is – Selçukiyye'de yer aldığı gibi Melikşah Mansur'u ortadan kaldırdıktan sonra, büyük divana bağlı kalan ve kendisine sadakatini muhtelif defalar göstermiş olan Süleyman-şah'ı Anadolu kıtasının meliki yaptı.[7] Yani Süleyman-şah Büyük Selçuklu Devleti sultanlarınca ve büyük dîvân tarafından emir olarak kabul ediliyordu.

2-) VASSAL TÂBİ OLARAK KURULDU

Mehmet Altay Köymen, Mükrimin Halil Yınanç, İbrahim Kafesoğlu, Salim Koca bu görüşü savunmaktadır. Genel olarak vassallık şartlarına baktığımız zaman,Yıllık haraç vermek, metbû hükümdar nezdinde hükümdarlık soyundan özellikle tâbi hükümdarın oğullarından birisini rehin bulundurmak idi. Bundan başka tâbi hükümdar ile metbû hükümdarın kullandıkları unvanlar

---

[5]CLAUDE CAHEN: Pre-Ottaman Turkey,Osmalı'dan Önce Anadolu'da Türkler, Çev. Y .MORAN . (İstanbul, 1984), 90.

[6] M. Altay KÖYMEN: " Süleyman-şah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu ", Belleten 57/218 (1993), 77; Salim KOCA: Türkiye Selçukluları Tarihi c. II. 54; İbrahim KAFESOĞLU: a.g.m., 49; İbn Bibi: el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fi'l Umûri'l-Alâ'iyye Çev. Mürsel Öztürk I. (Ankara, 1996), 18; Urfalı MATEOS: Urfalı Mateos Vekâyi- namesi, Çev. H. D. Andreasyan, (Ankara, 1970), 161; Mükrimin Halil YINANÇ: Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I. Anadolu'nun Fethi (İstanbul, 1 944), 116.

[7] Sadrüddîn HÜSEYNÎ: Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye. Çev. N. LUGAL (Ankara, 1999), 49.

arsında da fark vardı. Metbû hükümdar " sultan ", tâbi hükümdar " melik "unvanını taşır. Metbû hükümdarın sarayının kapısında günde "beş" nevbet çalınırken, tâbi hükümdar "üç" nevbet çaldırırdı. Ayrıca tâbi hükümdar ihtiyaç olduğu zaman kuvvetleri ile birlikte metbû hükümdarın hizmetine koşardı.

Tâbi hükümdar metbû hükümdarın menfaatlerine helal getirmemek şartıyla, iç ve dış işlerinde tamamen bağımsız idi. Başka devletlerle harp ve sulh yapabilir, elçiler gönderip elçiler kabul edebilirdi. yani tâbi hükümdar, kendi hudutları içinde adeta bir hükümdar gibi davrana bilirdi.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşun da ki statüsü ile ilgili bu bilgiler ışığında şunları söyleyebiliriz; Türkiye Selçuklu Devleti'nin statüsü ile ilgili kaynaklarda açık bilgi yoktur. Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarlarının kendi adına para bastırıp hutbe okuttuğu tespit edilemediği için, Büyük Selçuklu Devleti'ne tâbi bir devlet olarak görülmektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarlarının, Büyük Selçuklu Devleti sultanları adına para bastırıp hutbeyi onların adına okutmak dışında, bu devlete karşı tâbilik şartlarından hangilerini yerine getirdiğini bilmiyoruz, ancak İslâm kaynaklarında Süleyman-şah'ın, sık sık Melikşah'a tâbi olduğundan bahsetmesi, bu konuda açık kayıtlar olamamasına rağmen bizleri Mehmet Altay Köymen'in ifadesi ile Anadolu Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti tarafından, asgari tâbilik statüsüne tabi tutulduğunu kabule sevk ediyor.

Öyle ki Süleyman-şah, vassallık şartlarını yerine getirmekten kaçtığı halde Melikşah'ın metbû hükümdarlık hakkını açıkça reddetmemiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı olması, fiilen olmasa bile hukuken büyük Selçuklu Devleti yıkılıncaya kadar devem etmiştir[8]. Şimdi

[8] M. Altay KÖYMEN: Selçuklu Devri Türk Tarihi (Ankara, 1989), 96-97; Salim KOCA: Sultan I. İzzettin Keykavus 211-220, (Ankara, 1997), 3-4.

kaynaklarda yer alan ve yukarıda ismi zikredilen tarihçiler tarafından Türkiye Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı olduğunun göstergesi kabul edilen olayları görelim;

Mansur, Orta Anadolu'nun batı kısmını ve Ege Denizi'ne kadar olan bölgeleri feth ederken, Süleyman-şah ta Bilecik'i üst tutarak, Güney Anadolu'yu fethe uğraşıyordu. (1079) Alp Yölük ve Dolat ise Melikşah'ın kumandanlarından Atsız ile arası açılan Şöklü adlı bir Türkmen Beyi'nin, daveti üzerine Suriye'de Atsız'a karşı mücadeleye girmiş bu mücadele sonunda Alp Yölük ve Dolat Atsız'a esir düşmüşlerdi[9].

Bu sırada kardeşlerini kurtarmak için Suriye'ye gelen Süleyman-şah, Atsız'dan esir aldığı kardeşleri Alp Yölük ve Dolat'ı istemiş, Atsız İmparator Melikşah'a yazdığını, ondan gelen emre göre hareket edeceğini ve Melikşah'tan bu hususta bir cevap gelene kadar bir şey yapamayacağını söylemesi üzerine, Süleyman-şah'ın kardeşlerini zorla almak için her hangi bir teşebbüsü olmamıştı. Daha sonra Melikşah'tan gelen ve Alp Yölük ile Dolat'ın devletin payitahtı İsfehan'a gönderilmesini emreden fermanını da sükunetle karşılamıştır,[10] Bu Süleyman-şah'ın Büyük Selçuklu Devleti'ne sadakat ve itaatinin bir göstergesi kabul edilir.

Kuzey Suriye'de ki ilk faaliyetlerinden itibaren Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı Müslim ile çatışıncaya kadar geçen süre içinde, Melikşah'a karşı hep itaatli davranan Süleyman-şah, Kuzey Suriye'deki ilk faaliyetleri sırasında Suriye'ye inerek Haleb'i kuşattığı zaman, buranın hakiminin "Ben Sultan

---

[9] Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e., 175; M. Halil YINANÇ :a.g.e., 88; Erdoğan MERÇİL: Müslüman Türk Devletleri Tarihi (Ankara, 1991), 105; Ali SEVİM:Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleyman (Ankara, 1990), 24.

[10] Mehmet Altay KÖYMEN: Selçuklu Devri Türk Tarihi (Ankara, 1991), 105; Sıbt İbnü'l-CEVZÎ: a.g.e., 178; Osman TURAN: a.g.e. , 48-49.

Melikşah'ın naibiyim sende ona itaat ediyorsan buradan uzaklaş "[1], demesi üzerine Süleyman-şah'ın kuşatmayı kaldırması, Melikşah'a itaatinin diğer bir göstergesi kabul edilir. Süleyman-şah Anadolu'ya geldikten sonra da Melikşah'a olan bağlılığını sürdürmüştür. O Kardeşi Mansur ile giriştiği başkanlık mücadelesinde, metbû hükümdar olarak gördüğü Melikşah'tan yardım istemiş Melikşah'ın Anadolu'ya gönderdiği Porsuk, Mansur'u bertaraf ederken bağlılığından şüphe duyulmayan Süleyman-şah'a ise dokunulmamıştır. Süleyman-şah'ın Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Melikşah'a bağlılığının en önemli göstergesi ise:

-Süleyman-şah 1085 yılında Antakya'yı ele geçirince Büyük Selçuklu Devleti'nin vassallarından olan Musul ve Haleb hakimi Arap Müslim b. Kureyş Ermeni pihilaretos'dan aldığı Antakya şehrinin vergisini bu defa Süleyman-şah'tan istemiş ve onu Melikşah'a itaatsizlikle suçlamıştır. Süleyman-şah ise Müslim'e verdiği cevapta "büyük Sultan itaat etmek benim vazifemdir" diyerek ülkesinde hutbeyi Melikşah adına okutup, parayı onun adına bastırdığını, onun kutluluğu sayesinde Antakya'yı fethettiğini ve bu fethi bir fetihname ile Melikşah'a bildirdiğini ifade etmiştir[12].

Süleyman'ın Kuzey Suriye seferinde Müslim'e söylediği vassallık şartların ne ölçüde yerine getirdiğini bilmesek de bu kayıtlarda onun Melik şah'ın metbûluk haklarını ihlal etmediğini, görünüşte de olsa ona itaat üzerine bulunduğunu düşünebiliriz. (ancak başta kendisine bağlı kütleler olmak üzere Bizans İmparatorluğu ve Abbasi Halifeliği Süleyman-şah'ı tam bağımsız bir "sultan" olarak kabul etmişlerdir) Melikşah'ın da onu vassal bir hükümdar olarak gördüğünü söyleye biliriz. Öyle ki, Süleyman-şah'ın Tutuş tarafından

---

[11] Sıbt İbnü'l CEVZÎ: a.g.e., 178; Osman TURAN: "Süleymanşah I. " İA XI .203; Ali SEVİM :a.g.e., 25; Osman TURAN :Selçuklular Zamanında Türkiye, 48; M. Altay KÖYMEN: a.g.e., 104- 105.

[12] İbnü'l Esîr: El-Kâmil fi't-Tarih, X .128- 129; AZIMÎ: Azimi Tarihi: yay Çev. Ali SEVİM (Ankara, 1988), 26; .Anna COMMENA: a.g.e., 194; Kerimüddin Mahmud AKSARAYÎ: Müsâmeretü'l-Ahbâr Çev. M . ÖZTÜRK (Ankara, 2000), 115; Urfalı MATEOS: Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi, Çev. H. D .ANDREASYAN. (Ankara, 198), 16 vd. Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi: Sahayıf-ul Ahbâr Çev. Necati LUGAL (İstanbul, 1940), 4.

bertaraf edilmesinden sonra Kuzey Suriye'ye gelen Sultan Melikşah , yaptığı yeni tayinlerle bölgeyi Süleyman-şah'ın çocuklarına tevcih etmek yerine merkezi idareye bağlamış, Süleyman-şah'ın oğulları Kılıç Arslan ile Kulan Arslan /Davut'u tutsak alarak, devletin merkezine sevk etmiştir[13].

Süleyman-şah'dan sonra Türkiye Selçuklu hükümdarlarının Büyük Selçuklu Devleti sultanlarına fiili olarak bağlılıkları söz konusu olmamıştır, onlar tam bağımsız birer sultan gibi hareket etmişlerdir. Melikşah Anadolu'yu kontrolünde tutabilmek için Bizans İmparatoru ile anlaşma yapmaya çalışmış ve bölgeye Porsuk ve Bozan gibi komutanlarını göndermiştir. Böylece Melikşah kendisi ile rekabete giren vassalını cezalandırmış ve uzaktan kumandası güç Anadolu'yu Büyük Selçuklu Devleti Topraklarına katmak istemiştir. Bu amaçla Anadolu'ya gönderilen Porsuk ve Bozan komutasında ki Büyük Selçuklu orduları Anadolu'nun büyük bir kısmını itaat altına almış ve elli kadar şehirde hutbeyi doğrudan doğruya Melikşah adına okutmuştur.

Ancak Melikşah'ın bütün bu girişimlerine rağmen, Süleyman-şah'ın Güney Suriye seferine çıkmadan önce İznik'te bıraktığı naibi (Ebu'l Kasım ve sonra kardeşi Ebu'l- gazi) ve tayin ettiği valiler, onun kurmuş olduğu teşkilâtını korumuş olmalarına rağmen Türkiye Selçuklu Devleti Tahtı Melikşah'ın ölümüne kadar boş kalmıştır.

Melikşah'ın ölümünden sonra Büyük Selçuklu sultanları Türkiye Selçuklu Devleti üzerindeki metbûluk haklarından vazgeçmemişlerdir. Sultan Sancar (1118-1157) bu devletin metbûluk hakkını, Irak Selçuklularına devrederek Türkiye Selçuklu Devletini vassalın vasalı yapmıştır. Bu durum fiilen olmasa bile hukuken büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir.

---

[13] Anna COMMENA: a.g.e., 206; M. Altay KÖYMEN: a.g.e, 109.

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanları'nın Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı olduğunu paralardan da anlayabiliriz. Örneğin Büyük Selçuklu İmparatoru Sancar (Sulta'ül Âzam) En büyük Sultan unvanı kullanırken, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı I. Mesud, Sultan'ül mu'azzam (Büyük Sultan) unvanını kullanmıştır. Yani Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı, Büyük Selçuklu Devletinin yıkılışına kadar onların kullandığı unvanları kullanmamışlardır. Bu da Türkiye Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti'nin görünüşte de olsa vassalı olduğunun göstergesidir[14].

B-SÜLEYMAN-ŞAH'IN ŞAHSİYETİ VE TARİHİ ROLÜ

Anadolu'da kurulan ilk Türk Devleti'nin kurucusu olan Nasırud'd-Devle Ebû'l-Fevâris Rükneddîn Süleyman-şah'ın bugün üzerinde yaşadığımız toprakların Türkiye haline gelmesinde essiz bir yeri vardır. Süleyman-şah azmi, heyecanı ve eşsiz siyasi zekasıyla, Anadolu'da Türk yerleşmesini büyük ölçüde gerçekleştirmiş oldu.

Süleyman-şah, keskin politik zekası sayesinde bir yandan Bizans aleyhine devletini kurup, hudutlarını genişletirken, diğer taraftan da, Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'a görünüşte de olsa bağlılığını göstererek, kardeşlerinin birer birer bertaraf olmasına karşı kendini korumuştur. O yine bu bağlılıkla kardeşi Mansur'u Melikşah'a bertaraf ettirip Türkiye Selçuklu Devleti'nin tek başına hükümdarı olmuştur.

Süleyman-şah tarihin önüne çıkardığı fırsatları kendi lehine değerlendirmesini bilen yetenekli bir komutandı. Kutalmış oğlu Süleyman Bizans'ın içinde bulunduğu siyasi karışıklıktan yararlanarak, bazen meşru iktidarı, bazen iktidara karşı harekete geçen komutanları desteklemek suretiyle Marmara, Ege ve Karadeniz bölgelerinin önemli bir kısmına hakim olmuştur. Ayrıca o, casusları yanıltmak suretiyle 12 günde Antakya önlerine

[14] M. Altay KÖYMEN: a.g.e., 113 vd.

gelip, şehri ve kaleyi sürpriz bir baskınla düşürecek kadar hızlı ve doğru hareket eden yetenekli bir komutan, tedbirli bir strateji uzmanıydı. Süleyman-şah son derece kuvvetli bir disiplin anlayışına ve kumanda yeteneğine sahipti, öyle ki, Antakya Seferi'ne çıkarken Anadolu'yu elinde tutabilmek için sahip olduğu bütün bölgelere güvenilir valiler tayin etmişti. Bu valiler kendilerine verilen görevi başarıyla yerine getirmiştir.

Süleyman-şah, hakimiyetin kalıcı olmasının ancak düzenli ve sağlam işleyen bir teşkilât sayesinde olacağını bildiği için Anadolu'daki fetih faaliyetleri ile teşkilâtlanmayı birlikte yürütmüştü. O, Anadolu'daki hakimiyetin, temellerini attığı teşkilâtlar sayesinde kalıcı hale getirmeye çalışmıştır. Fakat, Süleyman-şah bu teşkilâtları oluşturacak yetişmiş elemana sahip değildi. O, Antakya'nın fethine giderken ,yanın da Hasan bin Tahir adında danışmanlık görevi yapan bir veziri bulunsa da, henüz hükümeti oluşturan Dîvânlar kurulmamıştır. Bunun yanında Süleyman-şah Anadolu'ya geldiğinde kendisiyle birlikte olan Türkmenlerden kuvvetli bir ordu meydana getirmekte zorluk çekmedi[15].

Süleyman-şah'ın Türklük bilinci,azmi ve eşsiz siyasi zekasıyla Anadolu'da Türk yerleşmesi büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Öyle ki, Türkmen kitleleri, Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya sevk edilerek Anadolu'da Türk nüfusunun yerli halka aranla hızla çoğalması sağlanmıştır[16].

Süleyman-şah askerlerine ve tebasına çok iyi muamele eder ve onları kendisine bağlardı. Antakya Hıristiyanlarının kendisini şehre davet etmelerinin sebebi bu adaletli davranışından dolayı idi[17] Anadolu'ya sağlamca yerleşmeden Anadolu dışında genişleme politikası gütmesi Süleyman-şah'ın en büyük siyasi hatasıdır ki, bu hata kendisinin hayatı ile

---

[15] Salim KOCA: Türkiye Selçukluları Tarihi II. Cilt. Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071- 1176), 59.
[16] Ali SEVİM: Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymenşah ,(Ankara, 1990), 40-41. .
[17] Osman TURAN: Selçuklular zamanında Türkiye ,(İstanbul, 1971), 79.

birlikte Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtının bir süre boş kalmasına ve devletin kuvvetlenmesinin ve gelişmesinin kesintiye uğramasına neden oldu[4]. Ancak milli esaslar üzerine temelleri attığı Anadolu Selçuklu Devleti, O'nun 1086 yılında ölümünden I. Kılıç Arslan'ın 1092 yılında tahta geçişine kadar geçen sürede hükümdarsız kalmasına rağmen varlığını korumuştur.

[4] Salim KOCA: a.g.e., 49,60.

SONUÇ

Kutalmış oğulları Anadolu'daki ilk Türk siyasi teşekkülü olan Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurarak burada Türk tarihinin yeni ve önemli bir dönemini başlatmışlardır. 1071 Malazgirt Zaferi ile savunmasız bir ülke haline gelen Anadolu'nun kapıları ardına kadar Türklere açılmıştır. Nitekim Sultan Alp Arslan, Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile yapmış olduğu antlaşmanın hükmünü yitirdiğini görünce, Selçuklu ve Türkmen Beyleri'ne Anadolu'nun fethi emrini vermiş ve kanaatimizce bu emre artık kendisi ve tahtı için tehlike olarak görmediği, Kutalmış oğullarını da dahil etmiştir.

Alp Aslan'ın bu fetih emrinden sonra, Anadolu'nun ufkunda görünen Mansur, Süleyman-şah, Alp Yölük ve Devlet 1072 yılında Güneydoğu Anadolu'ya gelerek Birecik üst olmak üzere Diyarbakır ve Urfa arasındaki bölgeye yerleştiler. Kendilerine Selçuklu idaresine küskün büyük bir Türkmen Kütlesi de destek veriyordu. Bu sırada Kutalmış oğulları arasında büyük bir dayanışma vardı. Hiçbir kardeş diğeri üzerinde tam bir otoriteye sahip değildi. Ortak faaliyet dönemi olarak adlandırabileceğimiz bu dönemde Kutalmış oğulları, kendilerine destek veren Türkmen kütleleri ile birlikte Güneydoğu Anadolu'da (Urfa ve Fırat) fetihler yapıyordu.

Kutalmış kardeşler Toros Dağları'nı aşıp İç Anadolu'ya girerek. Konya şehrini ve Gave Kalesi'ni almış, Sakarya Irmağı'na kadar bütün İç Anadolu topraklarını fethetmişlerdi. Bu sırada ağır iç meseleler ve taht mücadeleleri ile uğraşan Bizans'ın kilit noktalarından birisi olan İznik şehri ve kalesini 1075 yılında fethederek hem burada hem Türkiye Selçuklu Devleti'nin

temellerini atmış hem de Türklerin Anadolu'ya yerleşme hareketini başlatmışlardır. Bizans'ın içinde bulunduğu şartları kendi lehine değerlendiren Mansur ve Süleyman-şah kardeşler, sadece Anadolu'daki değil, İstanbul'daki gelişmelere de yön verici olmuşlardır.

Fakat Süleyman-şah ile Mansur arasındaki bu uyum başkalık meselesi yüzünden birden bire bozulmuş, Süleyman-şah durumu kendi lehine değerlendirip Anadolu'ya tek başına hakim olma isteğini gerçekleştirmek üzere, Melikşah'a karşı tavır alan kardeşi Mansur'u, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a haber vermiştir. Melikşah, komutan Porsuk'u Anadolu'ya göndererek, duruma müdahale etmiştir. Mansur, Porsuk tarafından öldürülerek saf dışı edilmiştir. Böylece iki kardeş arasında süre gelen ortak hakimiyet dönemi sona ermiş, Süleyman-şah tek başına devletin başına geçmiş ve kendi teşkilatını oluşturmuştur. 1078 yılına gelindiğinde artık Marmara'dan Toroslar'a kadar uzanan , belirli bir idare merkezi, başkenti ve teşkilâtı olan bir devlet kurulmuş oluyordu.

Yalnız 1078 yılında Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurarak tek başına hükümdarı olan Süleyman-şah tam bağımsız bir hükümdar değildi. Zira,Türkiye Selçuklu Devleti'nin statüsü hakkında kaynaklarda açık bilgiler yoktur. Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarlarının, Büyük Selçuklu Devleti sultanları adına para bastırıp hutbeyi onların adına okutmak dışında bu devlete karşı tâbîlik şartlarından hangilerini yerine getirdiğini bilemiyoruz, ancak İslâm kaynaklarından Süleyman-şah'ın sık sık Melikşah'a tâbî olduğundan bahsetmesi bu konuda açık kayıtlar olmamasına rağmen bizleri Türkiye Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti tarafından asgarî tâbîlik statüsüne tabi tutulduğunu kabule sevk ediyor.

Öyle ki Süleyman-şah ta vassallık şartlarını yerine getirmekten kaçtığı halde, Melikşah'ın metbû hükümdarlık hakkını açıkça reddetmemiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı olması fiilen

olmasa bile hukuken Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir. Süleyman-şah Anadolu'da sağlamca yerleşmeden, dolaylı da olsa Büyük Selçuklu Devleti ile rekabete girmiş, bu rekabet hem kendisi hem de Türkiye Selçuklu Devleti için felaketle sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmed bin Mahmûd;**Selçuk-nâme, I-II.,** haz. E. Merçil, İstanbul, 1977.

- Aksarayî; **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, çvr. M. Öztürk, Ankara, 2000.

- Anna Kommena; **Alexiad,** (Malazgirt Sonrası), çvr. B. Umar, İstanbul, 1996.

- Anonim Selçuk-nâme, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi,III, yay ve çvr. F. N. Uzluk, Ankara, 1952.

- Alptakin Coşkun;Selçuklu Paraları**, SAD,III,** (1971), s. 435-591.

- Attaliates; **les Turcs ab Moyen-age**, Fr. Çvr. X. Jacob. Ankara, 1990.

- Ateş Ahmet; L Question des "Yabgulu " (en turc),**Belleten XXIX.** (1965).

- Azimi, **Azimi Tarihi,** yay. ve çvr. A. Sevim, Ankara, 1988.

- Cahen, Claude; **Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler,** çvr. Y. Moran,

İstanbul, 1979.

- Cahen, Claude; Türklerin Anadoluya ilk Girişi , çvr. Y. Yücel , B. Yediyıldız **Belleten, LI/201,**(1987), 1377-1431.

- Caferoğlu Ahmet; **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü,** İstanbul, 1968

- Ebu'l Fereç Gregory (Bar Habraeus); **Ebu'l Ferec Tarihi, I-II.,** trc. Ö. R. Doğrul, Ankara, 1945-1950.

- Genç, Reşad; **Karahanlı Devlet Teşkilatı,** Ankara, 2002.

- Gordlevski, V. ; **Anadolu Selçuklu Devleti**, çvr. A. Yaran, Ankara, 1988.

- İbnü'l-Adim; **Buğyetü'l -Taleb fi Tarihi Haleb** (Selçuklular Tarihi), yay. ve çvr. A. Sevim, Ankara, 1982.

- İbnü'l- Esîr; **el- Kamil fi't-Tarih IX, XII,** yay. C. J. Tornberg, Beyrut,1979 çvr. A. Özaydın, IX-XII, İstanbul, 1987.

- İbnü'l- Kesîr; **El- bidaye ve'n Nihaye, XII.** Çvr. M. Keskin, İstanbul, 1995.

- Kafesoğlu, İbrahim; **Selçuklu Tarihi,** İstanbul,1972.

- Kafesoğlu, İbrahim; **Türk Milli Kültürü,** Ankara, 1977.

- Kafesoğlu, İbrahim; **Sultan Melikşah,** İstanbul, 1973.

- Kafesoğlu, İbrahim; Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri, İÜEF, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, s. 1, (1970), s. 1-18.

Kafesoğlu, İbrahim; Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?. **Tarih Enstitüsü Dergisi, 1/10-11,(1979-80)**

- Kaşgarlı Mahmud; **Divanü Lügati't-Türk, I-III,** trc. B. Atalay, Ankara, 1939-1941.

- Koca, Salim; **Dandanakandan Malazgirte**, Giresun, 1997.

- Koca, Salim; **Sultan I. İzzettin Keykâvus (1211-1220),** Ankara, 1997.

- Koca, Salim; **Türk Kültürünün Temleri II**, Ankara, 2003.

- Köymen, Mehmet Altay; **Büyük Selçuklu Tarihi, II, İkinci İmparatorluk Devri**, Ankara, 1984.

- Köymen, Mehmet Altay; Anadolu'nun Fethi, **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi,** 1961.

- Köymen, Mehmet Altay; **Alparslan ve Zamanı,** İstanbu,I 1972.

- Köymen , Mehmet Altay; **Selçuklu Devri Türk Tarihi,** Ankara,1989.

Köymen , Mehmet Altay; Süleyman-şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu, **Belleten, 57/218,** 1988.

Köprülü M. Fuad; Türk ve Mogol Sülalesinde Hanedan Azasının İdamında Kan Dökme Memnuiyeti, **Türk Hukuk Dergisi,** Ankara,1944. c. I. s.1-9.

- Laurent, J.; Anadolu Sultanlığının Menşei ve Bizans, çvr Y.Yücel, **Belleten, LII/ 202** (1988), 219-226.

- Merçil, Erdoğan; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi,** Ankara, 1993. Ankara, 1992.

- Müneccimbaşı (Ahmed bin Lütfullah) ; **Camiü'd- Düvel, Selçuklu Tarihi, I, II,** yay. ve çvr. A. Öngül, İzmir ,2001.

- Nizamü'l-Mülk; **Siyaset-Name,** yay. ve çvr. M. A. Köymen, Ankara, 1976

- Orhun Abideleri, haz. M. Ergin, İstanbul, 1973

-Orkun Hüseyin Namık; Türk Adı, **Ülkü, III/15,** (1934), s. 195- 199.

- Ostrogorsky, Georg; **Bizans Devletleri Tarihi,** çvr. F. Işıltan, Ankara, 1986.

- Ögel, Bahaddin; **Türk Kültürünün Gelişme Çağları, I-II,** İstanbul, 1971.

-Ögel, Bahaddin;**Türklerde Devlet Anlayışı,** Ankara, 1982.

- Rasony, Laszio; **Tarihte Türklük,** Ankara, 1971.

- Ravendi; **Rahatu's-Sudur,I, II,** çvr. A.Ateş, Ankara, 1999.

- Reşideddin; **Cami'üt- Tevarih, I,II,** çvr. Ahmet Ateş, Ankara, 1960.

- Sadrüddin el-Hüseyni; **Ahbarü'd- Devleti's- Selçukiyye,** çvr. N. Lugal, Ankara 1999.

- Sevim Ali; **Anadolu Fatihi Kutalmış oğlu Süleymanşah,** Ankara, 1990.

- Sevim Ali; **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi,** Ankara, 2000.

- Sevim Ali-Erdoğan Merçil; **Selçuklu Devletleri Tarihi ,** Ankara, 1995.

- Sıbt İbnü'l- Cevzi; **Miratü'z- Zaman fi Tarihi'l- Ayan,** yay. ve nşr. A. Sevim, Ankara, 1968.

- Taneri Aydın; **Türk Devlet Geleneği,** Ankara, 1975.

- Togan, Zeki Velidi; **Umumi Türk Tarihine Giriş,** İstanbul, 1985.

- Turan, Osman; **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi,** İstanbul, 1969.

- Turan, Osman; **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti,** Ankara, 1965.

- Turan, Osman.; **Selçuklular Zamanı Türkiye Tarihi,** İstanbul, 1971.

- Urfalı Mateos; **Urfalı Mateos Vakâyinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),** çvr. H. D. Andreasyan , Ankara, 2000.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal,** Ankara, 1944.

- Yusuf Has Hâcib; **Kutadgu Bilig, II,** trc. R. R. Arat, Ankara, 1959.

- Yınanç Mükrimin Halil; Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I. Anadolu'nun Fethi, İstanbul, 1944.

ÖZET

Rükneddîn Süleyman-şah (1075 – 1086) Arslan Yabgu'nun torunu ve Kutalmış'ın oğlu olup, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Kutalmış Tuğrul Bey'in ölümünden sonra devletin merkezi Rey üzerine yürüyerek hükümdarlığını ilan etmiş, ancak kendisi ile aynı amacı güden Alp Arslan ile yaptığı mücadeleyi hayatı ile birlikte kaybetmiştir. Alp Arslan, Kutalmış'ın oğulları Süleyman, Mansur, Alp İlek ve Devlet'i esir almış ve devletin merkezi Rey'e sevk etmiştir.

Alp Arslan 1071 Malazgirt Zaferi sonrası, Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile yapmış olduğu anlaşmanın, Bizans tahtına VII. Mikhael'in çıkması ile hükmünü yitirdiğini görünce, Selçuklu ve Türkmen Beyleri'ne Anadolu'nun fethi emrini vermiş , bu emre artık kendisi ve tahtı için tehlike olmaktan çıkmış ve o zamana kadar devletin merkezi Rey'de tutuklu kalan Kutalmış oğullarını da dahil etmiştir. Bu fetih emrinden sonra Anadolu'ya gelen Kutalmış oğulları, Süleyman ve Mansur ortak faaliyet içerisinde birkaç yıl zarfında Orta Anadolu ile Marmara Denizi kıyılarına değin uzanan bölgeleri fethetmişti. Bu sırada ağır iç meseleler ve taht mücadeleleri ile uğraşan Bizans'ın içinde bulunduğu durumu bazen iktidarı, bazen de ihtilalcileri destekleyerek kendi lehlerine değerlendiren Süleyman ve Mansur kardeşler böylelikle sadece Anadolu'daki değil, İstanbul'daki gelişmelere de yön verici olmuşlardır. Süleyman ve Mansur kardeşler arasındaki bu uyum başkanlık meselesi yüzünden bozulunca, Süleyman-şah durumu kendi lehine değerlendirmek ve Anadolu'ya tek başına hakim olmak düşüncesiyle, kardeşi Mansur'un isyana hazırlandığını büyük Sultan Melikşah'a haber vermiştir. Bunun üzerine Mansur, Melikşah tarafından Anadolu'ya gönderilen Porsuk adlı ünlü bir komutan tarafından öldürülerek saf dışı edilmiştir. Mansur'un öldürülmesiyle Kutalmış-oğulları arasındaki ortak hakimiyet dönemi sona

ermiş, Süleyman şah 1075 yılında İznik'in alınmasıyla temelleri atılan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin tek başına hükümdarı olarak teşkilâtını kurmuştur (1078). Süleyman-şah vassalık şartlarını yerine getirmekten kaçtığı halde, Melikşah'ın metbû hükümdarlık hakkını açıkça reddetmemiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı olması fiilen olmasa bile, hukuken Büyük Selçuklu Devleti yıkılıncaya kadar devam etmiştir. Süleyman şah Doğu Anadolu'dan Marmara ve Adalar Denizi'ne kadar bütün Anadolu'yu fethetme planını başarıyla uygulamış, Anadolu'nun orta, güney, kuzey ve batı bölgelerinin fethini tamamen gerçekleştirerek, Türk fetih hareketini bütün Anadolu'ya yaymıştır. Ayrıca O, Bizans'la başarılı siyasî ilişkiler kurarak 1081 yılında Dragos Suyu Anlaşması ile Bizans'a Türkiye Selçuklu Devleti'nin varlığını kabul ettirmiştir.

Süleyman-şah Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalarından Müslim bin Kureyş ile girdiği mücadeleyi Şam Meliki Tutuş'un Müslim'in yanında yer alması sonucunda hayatıyla birlikte kaybetmişti. Süleyman-şah'ın Tutuş tarafından bertaraf edilmesinden sonra Kuzey Suriye'ye gelen Melikşah, bölgeyi Süleyman-şah'ın oğulları Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'a tevcih etmemiş doğrudan doğruya merkezi idareye bağlamış Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'ı da devletin merkezine sevk etmiştir

Süleyman-şah tarafından sağlam temeller üzerine kurulan Türkiye Selçuklu Devleti, Süleyman-şah'ın ölümünden sonra Kılıç Arslan'ın tahta geçmesine kadar geçen sürede, hükümdarsız kalmasına rağmen yine de istiklâlini muhafaza etmiştir. Süleyman şah azmi mücadele gücü ve sahip olduğu Türklük bilinci ile Anadolu'yu bir Türk yurdu haline getirmiştir.

ABSTRACT

Rukneddin Suleyman Shah (1075-1086) being the grandson of Arslan Yabgu and the son of Kutalmis was the founder and the first leader of Turkish Seljuk State. After the death of Kutalmis Tugrul, he declared his leadership going for the capital, Rey. But he lost both his life and his struggle with Alparslan whose aim was the same, too. Alparslan captured the sons of Kutalmis, whose names were Suleyman, Mansur, Alp Ilek and Devlet and took them to Rey.

Alparslan after the triumph of Malazgirt, seing the invalidation of the treaty signed with Byzantium Emperor Romanos Diogenes by dethrowing him and giving way to VII Mikhael, ordered to Seljuk and Turkoman Sirs to conquer the Anatolia. This order was also valid for the sons of Kutalmis, who were not anymore the danger for the throne. After that order from the sons of Kutalmis, Suleyman and Mansur, within a few years in cooperation have conquered the regions including the coasts of Marmara Sea and the midst of Anatolia. Meanwhile there were problems in Byzantium. Suleyman and Mansur took the advantage of this situation, sometimes by favoring the power sometimes by revalutionary. Thus they played the great role not only in Anatolia but also in Istanbul.

When cooperation between the brothers got worse because of leadership, in order to take advantage the situation Suleyman Shah informed Melikshah about rebellion. Following this Melikshah got rid of Mansur by getting killed him by a great commander called Porsuk. With the murder of Mansur the term of co-administration between sons of Kutalmis ended and Suleyman Shah after conquering Iznik (1075) founded his own state as a unique leader of Turkish Seljuk State (1078). Suleyman Shah although avoided from fullfilling the autonomy requirements, he did not reject openly Melikshah's reserved sovereignity rights. Turkish Seljuk State vassalage went on till the collapse of Great Seljuk State legally. Suleyman Shah conquered all Anatolia from East to West, from North to South. Morever founding good political relations with Byzantium by signing Dragos Stream Treaty in 1081 he made Byzantium recognize Turkish Seljuk State.

Suleyman Shah lost his life in the struggle with Muslim bin Kureysh, also Damascus ruler Tutush helped him in this struggle. After the defeat of Suleyman Shah, Melikshah came to North Syria and did not grant the region to the sons of Suleyman Shah, Kilic Arslan and Kulan Arslan, instead he directly integrated the region to central administration and sent the brothers to the capital of the state.

Being founded on strong grounds by Suleyman Shah, although there was no leader for a while till Kilic Arslan had the throne, Turkish Seljuk State maintained its independence. Suleyman Shah with his determination, national concious made Anatolia a Turkish homeland.